

ศาสนาพิธี

คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล
สำหรับ พุทธศาสนิกชน

ศาสนาพิธี

คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล

สำหรับ

พุทธศาสนิกชน

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์

พ.ศ. ๒๕๒๖

ศาสนพิธี

คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล

สำหรับ

พุทธศาสนิกชน

รวบรวมและเรียบเรียงโดย

นายชำเลื่อง	วุฒิจันทร์
นายธงชัย	สุนนจักร
นายสุบรรณ	สิทธิศักดิ์
นายอำนาจ	สุขุมนันท์
นายไสว	มาลาทอง

สำนักงานเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุดิมาการพิมพ์

นางสุชาดา ชุดิมา ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๗๕๓๓๓๓

กันยายน ๒๕๒๖

คำนำ

ด้วยได้พิจารณาเห็นว่า ศาสนพิธีอันเป็นระเบียบปฏิบัติในการทำบุญบำเพ็ญกุศลของ พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและเป็น วิธีการที่จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ได้สงบระบับจิตใจพร้อมเพรียงกันประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความผาสุกสงบสุข สมัคสมานสามัคคี ช่วยกันสร้างความเจริญ ก้าวหน้าและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติสืบไป

แบบแผนการประกอบศาสนพิธีของชาวพุทธทั่วประเทศ มักถือปฏิบัติแตกต่างกัน ในรายละเอียดปลีกย่อย ตามประเพณีและความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เคยมีผู้รวบรวมเฉพาะ บทนมัสการ บทสวด บทเจริญ คำสรรเสริญ คำบูชา หรือบทมนต์เป็นคำบาลีหรือฉันทบาลี พิมพ์เผยแพร่กันอยู่ทั่วไป แต่วิธีปฏิบัติมีผู้เรียบเรียงจัดพิมพ์เผยแพร่กันน้อย การประกอบ ศาสนพิธีในแต่ละท้องถิ่นมักเป็นไปตามความเห็นดีเห็นชอบของพิธีกร หรือคำแนะนำของ พระสงฆ์ที่สนใจทางด้านนี้ พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ทั่วไป ไม่ค่อยทราบและมักปฏิบัติกัน ไม่ค่อยได้

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี มีงบประมาณค่าจัดพิมพ์ หนังสือจำนวนหนึ่งในปีงบประมาณ ๒๕๒๖ จึงได้ขอให้อธิบดีกรมการศาสนาและคณะ รวบรวมและเรียบเรียงศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชนขึ้นพิมพ์ เผยแพร่

ศาสนพิธีเล่มนี้ได้รวบรวมและเรียบเรียงศาสนพิธีที่คฤหัสถ์ชาวพุทธควรปฏิบัติเป็น ประจำประกอบด้วยการสวดมนต์ให้พระ หรืออบรมความดีงามให้เกิดแก่ตน ศาสนพิธีใน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การถวายทานต่าง ๆ และศาสนพิธีในประเพณีส่วนรวมต่าง ๆ แต่ละ เรื่องได้รวบรวมและเรียบเรียงที่มาของพิธี วิธีปฏิบัติ คำกล่าว คำสวดหรือคำเจริญ และคำแปล ประกอบไว้ด้วยกันเป็นเรื่อง ๆ

หวังว่าศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล สำหรับพุทธศาสนิกชน เล่มนี้ คงเป็น ประโยชน์แก่ผู้สนใจเข้าถึงพระพุทธศาสนาและน้อมนำมาปฏิบัติ เพื่อความผาสุก สงบสุข ของสังคม และความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงแห่งชาติ ตามสมควร

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

๑๙ สิงหาคม ๒๕๒๖

สารบัญ

บทนำ	หน้า	๑
บทที่ ๑ พิธีทำบุญบำเพ็ญกุศล	„	๓
๑.๑ บุญและการทำบุญ	„	๓
๑.๒ กุศลพิธี พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางศาสนาเฉพาะบุคคล	„	๔
๑.๓ บุญพิธี พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว	„	๕
๑.๔ ทานพิธี พิธีถวายทานแด่พระสงฆ์	„	๖
๑.๕ ข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีและพิธีเบ็ดเตล็ดบางประการ	„	๗
๑.๖ พระราชพิธี พระราชกุศลและรัฐพิธี	„	๘
๑.๗ การอ่านคำบาลี	„	๙
บทที่ ๒ การบูชาพระรัตนตรัย	„	๑๒
๒.๑ การสวดมนต์ไหว้พระ	„	๑๒
๒.๒ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน	„	๑๖
๒.๓ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของคฤหัสถ์	„	๒๘
๒.๔ การทำวัตรเช้าและการทำวัตรเย็น	„	๓๖
๒.๕ การบูชาพระรัตนตรัยในพิธีของทางราชการ	„	๔๙
บทที่ ๓ พิธีอบรมความดีงามเฉพาะตัวบุคคล	„	๕๒
๓.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	„	๕๒
๓.๒ การสมาทานศีลฟังธรรมที่วัดในวันธรรมสวนะ	„	๖๐
๓.๓ พิธีรักษาศูโบสถ์	„	๖๕
๓.๔ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	„	๗๐
๓.๕ วิธีกรวดน้ำ	„	๗๕
บทที่ ๔ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว	„	๗๙
๔.๑ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ	„	๗๙
๔.๒ การทำบุญงานมงคลและข้อปฏิบัติบางประการ	„	๘๖

๔.๓ ประเพณีเกี่ยวกับการตาย	หน้า	๙๕
๔.๔ วิธีบังสุกุลเป็น	"	๙๘
๔.๕ วิธีประเคนของพระ	"	๑๐๐
๔.๖ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาอุปัชฌาย์	"	๑๐๓

บทที่ ๕ ทานพิธี

๕.๑ การทำบุญตักบาตรหรือการใส่บาตรพระสงฆ์	"	๑๐๕
๕.๒ การถวายทาน	"	๑๐๖
๕.๓ การถวายสังฆทาน	"	๑๐๘
๕.๔ การถวายสลากภัต	"	๑๑๐
๕.๕ การตักบาตรข้าวสาร	"	๑๑๑
๕.๖ การตักบาตรน้ำผึ้ง	"	๑๑๓
๕.๗ การถวายเสนาสนะกุฏิวิหาร	"	๑๑๕
๕.๘ การถวายศาลาโรงธรรม	"	๑๑๖
๕.๙ การถวายผ้าวัสสิกสาฎก	"	๑๑๗
๕.๑๐ การถวายผ้าจำนำพรรษา	"	๑๑๙
๕.๑๑ การถวายผ้าอัจเจกจีวร	"	๑๒๐
๕.๑๒ การทอดผ้าป่า	"	๑๒๑
๕.๑๓ การทอดกฐิน	"	๑๒๓
๕.๑๔ การถวายรูปเทียนและดอกไม้เพื่อบูชา	"	๑๒๙
๕.๑๕ การถวายธงเพื่อบูชา	"	๑๓๐
๕.๑๖ การถวายเวจกุฏิ	"	๑๓๑
๕.๑๗ การถวายสะพาน	"	๑๓๑
๕.๑๘ การถวายทานพิเศษต่าง ๆ	"	๑๓๓

บทที่ ๖ ศาสนพิธีในงานเทศกาลและวันสำคัญ

๖.๑ งานวันขึ้นปีใหม่	"	๑๓๖
๖.๒ งานวันตรุษสงกรานต์	"	๑๓๘
๖.๓ งานวันจักรี	"	๑๔๑

๖.๔	งานวันฉัตรมงคล	หน้า	๑๔๒
๖.๕	งานวันพืชมงคล	"	๑๔๕
๖.๖	วันเฉลิมพระชนมพรรษา	"	๑๔๗
๖.๗	งานวันสารท	"	๑๕๔
๖.๘	งานวันลอยกระทงตามประเพณี	"	๑๕๕
๖.๙	งานวันปียมหาราช	"	๑๕๗
๖.๑๐	งานวันรัฐธรรมนูญ	"	๑๕๙

บทนำ

การทำนุญบำเพ็ญกุศลหรือการทำความดีและสร้างสมความดีตามคติพระพุทธศาสนา ได้แก่ การทำทาน รักษาศีล และฟังพระธรรมเทศนาแล้วน้อมนำมาปฏิบัติเป็นกิจ จนเป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมและชาติบ้านเมือง การทำนุญบำเพ็ญกุศลตามนัยนี้แบ่งได้เป็น ๓ ประการ คือ การอบรมความดีงามให้เกิดขึ้นเฉพาะตน การทำนุญเนื่องด้วยประเพณีแห่งชาติหรือครอบครัว และการทำนุญตามประเพณีของสังคม เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นคติ เป็นแก่นและเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยทุก ๆ ด้านมาแต่โบราณกาล และสืบเนื่องอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างไม่ขาดสายตลอดระยะเวลาอันยาวนาน แบบอย่างการปฏิบัติในการทำนุญบำเพ็ญกุศลในแต่ละเรื่อง แต่ละประการจึงลงรูปเป็นพิธีหรือศาสนพิธีที่เรียบร้อยเหมาะสม ยึดถือเป็นประเพณีเป็นมรดกของสังคมที่ยึดถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันในทุกส่วนของประเทศ พิธีหรือศาสนพิธีในการทำนุญบำเพ็ญกุศลจึงเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ที่คนในชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตจะต้องช่วยกันรักษา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติและความมั่นคงแห่งชาติของประเทศไทยเรา

การอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล ได้แก่การสวดมนต์ ไหว้พระอันเป็นกิจวัตรของพุทธศาสนิกชนเพื่อความซาบซึ้งและตระหนักในคุณของพระรัตนตรัย จะได้โน้มนำให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาให้สมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชน การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสมาทานศีลฟังธรรม การรักษาศูโบสถ และการบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสต่าง ๆ เป็นการอบรมสร้างสมคุณธรรมลงในจิตใจให้ประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักจริยธรรมแห่งพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้น

การทำนุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีชีวิตหรือประเพณีในครอบครัวของคนไทย ถ้าได้ทำกันให้แพร่หลายจริงจัง สม่าเสมอ ทั้งการตักบาตร การทำบุญเลี้ยงพระ การบำเพ็ญกุศลงานมงคลและงานศพตามประเพณีไทยอย่างประหยัด การถวายทานแด่พระสงฆ์ตามความจำเป็นในการปฏิบัติศาสนกิจล้วนเป็นหนทางที่จะทำให้เกิดสิริมงคล สร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย และช่วยส่งเสริมให้ชาวพุทธมีความผาสุก สงบสุข มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงปลอดภัยด้วยกัน

การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในงานเทศกาล งานรื่นเริง และงานพิธีของส่วนรวมของสังคมให้เป็นไปตามหลักการพระพุทธศาสนา คือ ละเว้นการทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อมทุกประการ และการอบรมจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้วทุกเมื่อ จะนำความสุข ความสำเร็จมาสู่งานและส่วนรวมอย่างเต็มบริบูรณ์เป็นการส่งเสริมให้สังคมชาวพุทธ

เป็นชาวพุทธอย่างลึ้มหลึ้มตา เปิดประตูหัวใจรับพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา น้อมนำมาปฏิบัติได้โดยทั่วกัน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสับสนวุ่นวายกันมาก มีชาวอาชญากรรม เช่นฆ่าเบียดเบียนกันไม่เว้นวัน ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเรามีพลเมืองนับถือพระพุทธศาสนกันกว่าร้อยละ ๙๕ ของประชากรทั้งประเทศ สังคมไทยไม่น่าจะเป็นนักวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมกันเต็มบ้านเต็มเมือง เกิดการเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ แม้ในการศึกษาเล่าเรียนก็มุ่งแต่วิชาความรู้ที่จะเอาชนะ หาโอกาสเบียดเบียน ช่มเหลงยกตนพินผู้อื่น ไม่ได้มุ่งอบรมจิตใจตนเอง หรือผู้รับการศึกษาให้เข้าถึงและนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติอย่างจริงจัง ฟังเทศน์ ฟังธรรมไปในการทำงานเพื่อความสนุกสนานบันเทิงหรือลุ่มหลงไปในทางที่มีความโกธร ความโลภ ความหลงเป็นเป้าหมาย ไม่มีการสงบระงับหรือแสวงหาความสงบระงับความรุ่มร้อนแห่งกิเลส ทั้ง ๆ ที่รู้ที่เรียนกัน อะไรที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ วัด และพระพุทธศาสนาแล้วมักถูกมองว่าเป็นของคร่ำครึ ไม่น่าเอาอย่าง ไม่น่าบำรุงส่งเสริม ไม่น่าปฏิบัติตาม ยิ่งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยแล้วมีแต่คนรังเกียจ มองข้าม ไม่สนใจ

การประกอบพิธีทางศาสนา ทุกคนทราบว่าเป็นการทำบุญ ทำความดีแต่ไม่ค่อยยอมทำ ต้องมีพิธีกรหรือให้ผู้อื่นทำให้ ทำก่อน เริ่มจากการละอาย จนที่สุดเป็นสิ่งที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่ทราบไม่สนใจที่ปฏิบัติ ทั้ง ๆ ที่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนพิธีนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีเหตุผล สร้างความพร้อมเพรียง สร้างวิधिปฏิบัติตนไปสู่ความสำเร็จในสิ่งมุ่งหวังทุกประการ แต่อย่างไรก็ดียังมีผู้สนใจ ผู้ที่ไม่หลงระเริงกับวัตถุนิยมแบบประเพณีของต่างชาติต่างศาสนาเป็นจำนวนมาก ยังประสงค์ที่จะทราบและใคร่จะมีแบบอย่างที่ดีงามเหมาะสมเป็นส่วนกลางไปปฏิบัติอยู่จำนวนมากเหมือนกัน โดยเฉพาะผู้อยู่ในชนบทหรือในตัวเมืองของจังหวัดต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่มาของการรวบรวมและเรียบเรียงเรื่องศาสนพิธีคู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชนขึ้น

แนวทางการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ของคณะผู้เรียบเรียง ได้กำหนดรวบรวมความรู้ประวัติความเป็นมาและระเบียบพิธีการปฏิบัติของศาสนพิธีแต่ละเรื่องไว้ให้บริบูรณ์ โดยเฉพาะคำนำมัสการ คำเจริญ คำสวด คำบูชา คำถวายหรือบทมนต์ต่าง ๆ ได้เขียนและพิมพ์คำบาลีด้วยอักษรวิธีแบบที่ใช้พิมพ์พระไตรปิฎก และแปลความหมายเป็นภาษาไทยไว้ครบถ้วน เพื่อผู้นำไปใช้เป็นคู่มือการปฏิบัติพิธีหรือร่วมพิธีจะได้ทราบความหมายของการปฏิบัติทั้งทางกายและทางใจ จะได้เกิดผลทางด้านการประพฤติปฏิบัติชอบโดยทั่วกัน

บทที่ ๑ พิธีทำบุญบำเพ็ญกุศล

๑.๑ บุญและการทำบุญ

หลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้ตั้งแต่ปีที่ตรัสรู้ เพื่อพุทธสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” เป็นที่มาแห่งบุญและการทำบุญของพุทธศาสนิกชน ในโอวาทปาติโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าทรงวางหลักทั่ว ๆ ไปที่เป็นหลักการสำคัญไว้ ๓ ประการ คือ

พระพุทธศาสนา

- (๑) สอนไม่ให้อำนาจกรรมชั่วทั้งปวง
- (๒) สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม
- (๓) สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

โดยหลักการทั้ง ๓ นี้ พุทธบริษัทต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลคือ ความดีสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอด้วย การพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้ เป็นการพยายามทำดี เรียกว่า “ทำบุญ” และการทำบุญนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงวัตถุ คือ ที่ตั้งอันเป็นทางไว้ โดยหลักย่อ ๆ ๓ ประการเรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” คือ

- (๑) ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติห้าม
- (๓) ภavana การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยาวัตถุ นี้เอง เป็นแนวให้พุทธบริษัทประพฤติบุญตามหลักการที่กล่าวข้างต้น และเป็นคำให้เกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้นโดยนิยม คือ ในกาลต่อ ๆ มา พุทธบริษัทนิยมทำบุญไม่ว่าจะปรารภเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ โดยเริ่มต้นมีบริษัศ ต่อไปภาวนาด้วยการสวดมนต์เอง หรือฟังพระสวดแล้วตั้งใจไปตาม จบลงด้วยบริจาคทานตามสมควร เพราะนิยมทำบุญเป็นการบำเพ็ญความดีดังกล่าวนี้นี้ และทำในกรณีต่าง ๆ กันตามเหตุที่ปรารภ จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นมากประการ เมื่อพิธีกรรมใด เป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น

พิธี คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติ เพื่อความเรียบร้อยพร้อมเพรียง และครบถ้วนตามที่นิยมกันในสังคม สำหรับกรณีหนึ่ง ๆ หรืองานหนึ่งที่ต้องทำร่วมกัน จึงเรียกว่า พิธีกรรม พิธีหรือพิธีกรรมที่พึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี

ศาสนพิธีในการทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีไทยมีมากมาย หากจะแยกเป็นหมวดอาจลงเคราะห์แบ่งได้เป็น ๔ หมวด คือ

- (๑) หมวดกุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
- (๒) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ
- (๓) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน และ
- (๔) หมวดปกิณกะ ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

๑.๒ กุศลพิธี คือ พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะตัวบุคคล

กุศลพิธี คือ พิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะตัวบุคคล หรือ การสร้างความดีแก่ตนทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั้นเอง พิธีทำนองนี้มีมากด้วยกัน แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญพวกหนึ่ง และพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัยทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะพวกหนึ่ง

วิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญ ที่สำคัญ มีอยู่ ๓ เรื่อง คือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และพิธีรักษาอุโบสถพิธีทั้ง ๓ เรื่องนี้ เป็นพิธีที่พุทธศาสนิกชนทุกคนพึงทราบ และปฏิบัติได้โดยถูกต้องครบกระบวนการระเบียบพิธี ตลอดจนสามารถจัดพิธีนั้น ๆ ให้เด็กหรือเยาวชน หรือผู้ที่จะเข้ามาเป็นพุทธศาสนิกชนต่อไปได้ปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วนตามกระบวนการระเบียบพิธีที่กำหนดเป็นประเพณีไว้ด้วย

ส่วนพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติ และหมู่คณะที่สำคัญ ได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสสัย พิธีทำสามิจักรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุโบสถ และพิธีออกพรรษา ซึ่งแต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญแก่ชีวิตพระสงฆ์ทั้งนั้น

พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติดังกล่าวนี้ พุทธบริษัทที่เป็นคฤหัสถ์ก็ควรทราบด้วย เพื่อจะได้เป็นการสร้างเสริมศรัทธาปสาทในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่า พระพุทธเจ้าท่านท่านได้วางระเบียบวิธีปฏิบัติไว้สำหรับพระสงฆ์อย่างไร มีความละเอียดลออและมีความหมายต่อพุทธศาสนิกชนอย่างไร พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามเพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยากยิ่งอย่างไร และจะเป็นการที่จะช่วยให้ได้มีการประสานการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนา

เฉพาะบุคคล ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ให้กลมกลืนกันเป็นการสร้างความมั่นคงในความดีงามของพุทธบริษัทโดยส่วนรวมด้วย

๑.๓ บุญพิธี คือ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว

บุญพิธี คือพิธีทำบุญหรือทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชนเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนทั่วไป ส่วนมากทำเกี่ยวกับเรื่องฉลองบ้าง เรื่องต้องการสิริมงคลบ้าง เรื่องตายบ้าง ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีนิยม จึงเกิดมีพิธีกรรมหรือแบบแผนที่ต้องปฏิบัติขึ้น และถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล พิธีทำบุญ หรือบุญพิธีสำหรับสังฆมพุทธศาสนิกชน แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ทำบุญงานมงคล และ ทำบุญงานอวมงคล นอกจากนี้ยังมีงานทำบุญเกี่ยวกับส่วนรวม คือเป็นการทำบุญร่วมกันของพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือของรัฐของส่วนรวมจริง ๆ ทั่วประเทศด้วย

งานหลักของการทำบุญ คือ การเลี้ยงพระ จึงนิยมเรียกกันว่า การทำบุญเลี้ยงพระ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วถวายภัตตาหาร แล้วมีการถวายทานอย่างอื่น แต่พระสงฆ์เป็นเสร็จพิธี ในการทำบุญผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานต่าง ๆ นั้น เรียกว่า เจ้าภาพ เจ้าภาพในการทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมักจะเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่ประสงค์จะทำบุญนั้น ๆ หรือเป็นคณะบุคคล เช่น บุตรธิดาของผู้ตายเป็นเจ้าภาพในการจัดงานศพ หรือคณะกรรมการของสมาคมเป็นเจ้าภาพในการทำบุญเปิดป้ายสมาคม เป็นต้น ถ้าเป็นงานทำบุญของส่วนรวม เช่น งานทำบุญของประชาชนทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่ที่มีคนเคารพนับถือมากในหมู่บ้านนั้นเป็นเจ้าภาพ หรือประชาชนทั้งหมู่บ้านนั้นร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เป็นต้น

การทำบุญงานมงคล ได้แก่การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ งานวันสำคัญต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ แก่ญาติมิตรสหาย หรือแก่หมู่คณะที่ร่วมกันจัดงานทำบุญนั้นขึ้น ส่วนการทำบุญงานอวมงคล เป็นการทำบุญเกี่ยวกับการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ และงานทำบุญอุรี

พิธีทำบุญ มีระเบียบพิธีที่ต้องปฏิบัติแบ่งกันเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายเจ้าภาพ หรือ ฝ่ายคฤหัสถ์และพิธีฝ่ายสงฆ์ พิธีฝ่ายเจ้าภาพ หรือฝ่ายคฤหัสถ์ได้แก่การจัดเตรียมสถานที่สิ่งของต่าง ๆ สำหรับพิธีและการปฏิบัติในพิธี การนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญแขกเหรื่อมาในงาน ตลอดจนการตระเตรียมอาหารไว้ถวายพระสงฆ์ และการเลี้ยงดูแขกเหรื่อญาติมิตรสหายที่มาในงาน

ส่วนพิธีฝ่ายพระสงฆ์ นอกจากการเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังจะต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ้ง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนา ในกรณีต่าง ๆ พิธีพระธรรมเทศนา และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่น ๆ เช่นพิธีทำบุญตักบาตร เทโวโรหณะ เป็นต้น

พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริงย่อมสำคัญอยู่ที่พิธีฝ่ายสงฆ์ ดังนั้นพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจึงพิถีพิถันเป็นพิเศษ เป็นต้นว่า ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ ลำดับพิธี การอาราธนา การเจริญ หรือสวดพระพุทธมนต์ พระสูตร หรือคำบาลีที่กล่าว หรือเจริญ หรือสวดในพิธี

๑.๔ ทานพิธี คือ พิธีถวายทานแด่พระสงฆ์

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า **ทานพิธี** ซึ่งมีทั้งทานพิธีสามัญที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป และรายละเอียดของทานพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีเหตุผลประวัติและวิธีการถวาย ซึ่งจะต้องทราบทั้งฝ่ายผู้ถวาย และพระภิกษุสงฆ์ผู้รับถวาย

การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ในพระพุทธศาสนา เรียกวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า **"ทานวัตถุ"** ซึ่งจำแนกได้เป็น ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำ รวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค (๓) ผ้า เครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (๕) มਾਲย์ และดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ (๖) ของหอม หมายถึง รูปเทียนบูชาพระ (๗) เครื่องอุปโภคหมายถึงเครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด มีสบู่ยู่ตัว เป็นต้น (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะและเครื่องสำหรับเสนาสนะ เช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น (๑๐) เครื่องตามประทีปมีเทียน จุดใช้แสง ตะเกียง น้ำมันตะเกียง และไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ควรถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควร

การถวายทานมีนิยาม ๒ อย่าง คือ ถวายเจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้อย่างหนึ่ง เรียกว่า **ปาฏิบุคลิกทาน** และถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเองอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **สังฆทาน** การถวายปาฏิบุคลิกทานไม่ต้องมีพิธีกรรมในการถวาย เพราะเมื่อผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งไร แด่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใด ก็จัดสิ่งนั้นมอบถวายพระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้นเป็นรายบุคคลก็สำเร็จเป็นทานแล้ว และผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน แต่สำหรับ

สังฆทาน เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัด จัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่การบุคคล จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะ มีพิธีการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ ซึ่งเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

การถวายทานวัตถุทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว มีค่าถวายแตกต่างกันออกไป ซึ่งแยกได้เป็นพวก ๆ ตามปัจจัยเครื่องอาศัย ๔ อย่างของบรรพชิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช การถวายทานนิยมถวายเป็น ๒ แบบ คือ ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้น ๆ เรียกว่ากาลทานแบบหนึ่ง และถวายไม่เนื่องด้วยกาลหรือนอกกาลอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีระเบียบพิธีในการถวาย ส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กันทั้งสิ้น

๑.๕ ข้อปฏิบัติในการประกอบศาสนพิธีและพิธีเบ็ดเตล็ดบางประการ

ในการประกอบศาสนพิธี พุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติตนด้วยความเรียบร้อย สำรวม และด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี มีวิธีการปฏิบัติบางอย่างสำหรับคฤหัสถ์ ที่ถือกันเป็นประเพณีในการประกอบหรือร่วมอยู่ในศาสนพิธีเช่น วิธีแสดงความเคารพพระ วิธีประเคนของพระ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบวารณาถวายจุฬปัจจัย วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ และพิธีของพระสงฆ์ ก็มีวิธีบังสุกุลในพิธีทำบุญอายุหรือพิธีศพ วิธีบอกตักขานในการแสดงพระธรรมเทศนา

ศาสนพิธีทั้งที่เป็นกุศลพิธี บุญพิธี และทานพิธี มีระเบียบพิธีโดยเฉพาะในแต่ละพิธีนั้น ในการประกอบพิธีตามประเพณีมักจะมีผู้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนพิธีดีเป็นพิธีกร เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธี หรือเป็นเจ้าหน้าที่ในการประกอบพิธีให้แก่เจ้าภาพ หรือประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนพิธีหรืองานพิธีนั้น ๆ ในท้องถิ่นบางแห่ง หรือบางโอกาสที่ไม่มีพิธีกรหรือเจ้าหน้าที่พิธี หรือหาพิธีกรหรือเจ้าหน้าที่พิธีไม่ได้ พระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือประธานสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาในพิธีนั้นจะเป็นผู้บอกหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพ หรือประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในพิธีนั้น นับว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญในการที่จะทำให้การประกอบศาสนพิธีสำเร็จดังประสงค์ของเจ้าภาพอีกทางหนึ่งด้วย

งานต่าง ๆ ตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่ดี งานวันนักขัตฤกษ์ และเทศกาลสมุทสนาน รื่นเริงก็ดี จะมีศาสนพิธีแทรกอยู่ทั้งสิ้น เช่น งานมงคลสมรส งานทำบุญฉลองต่าง ๆ งานศพ งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ วันสารท วันลอยกระทง วันที่ระลึกวันสำคัญเฉพาะบุคคลหรือหมู่คณะ

๑.๖ พระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธี

เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนากว่าร้อยละ ๙๕ ของพลเมืองทั้งประเทศ งานพิธีตามประเพณีของคนไทย จึงมีศาสนพิธีหรือพิธีทางพระพุทธศาสนาประกอบอยู่ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นพระมหากษัตริย์ไทยยังทรงเป็นพุทธมามกะ และเอกอัครศาสนูปถัมภกด้วย ดังนั้นในงานพระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธีต่าง ๆ จึงมีศาสนพิธี ซึ่งเรียกว่า พิธีสงฆ์ เป็นส่วนประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์จัดขึ้นเป็นประจำตามกำหนดกาล โดยเป็นพระราชประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณกาลประการหนึ่ง และโดยเป็นการพิเศษที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีอีกประการหนึ่ง พระราชพิธีประการแรกเป็นงานที่กำหนดเป็นประจำตามกำหนดกาลที่เวียนมาถึงในรอบปี เช่น พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น เมื่อถึงกาลกำหนดจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานพระราชพิธีนั้นทุกปี ส่วนงานพระราชพิธีประการหลังเป็นงานที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีเฉพาะงานและเฉพาะคราว เช่น พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระราชพิธีทรงอภิเษกสมรส เป็นต้น

งานพระราชพิธีบางงานมีแต่พิธีสงฆ์ หรือศาสนพิธีอย่างเดียว บางงานก็มีทั้งพิธีสงฆ์ และพิธีพราหมณ์ร่วมกัน และบางทีก็มีพิธีโหรรวมอยู่ด้วย พิธีสงฆ์นั้นบางงานทำวันเดียวเสร็จ มีสวดพระพุทธมนต์ เทศน์ สดับปกรณ์ บางงานมีเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งขึ้นฉันเพล บางงานก็มีเทศน์และสดับปกรณ์ต่อท้าย การนิมนต์พระสงฆ์มาในงาน บางงานก็นิมนต์เฉพาะคณะหนึ่งคณะใด บางงานก็นิมนต์คณะเดียว และบางทีก็มีการนิมนต์พระสงฆ์จีนนิกาย และอนัมนิกายเข้าร่วมด้วย

งานพระราชกุศล เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นพิธีหลวงงานพระราชกุศลบางงานก็ต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการี มีพระสงฆ์สวดมนต์ถวายเทศน์สดับปกรณ์ จัดทำในวันแรกต่อเนื่องกับงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพระราชพิธีฉัตรมงคล ที่เป็นงานซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามกำหนดกาล โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับงานพระราชพิธีก็มี เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา ที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นพิเศษเฉพาะงานก็มี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ หรือทรงบำเพ็ญ

พระราชกุศลพระราชทานศพข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใด และที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นส่วนพระองค์ก็มี เช่น พระราชกุศลทรงบาตรนิมนต์พระสงฆ์ไปรับพระราชทานบิณฑบาตที่พระตำหนักในพระราชวังแห่งหนึ่งแห่งใด เนื่องในโอกาสหนึ่งโอกาสใดก็มี

รัฐพิธี เป็นงานพิธีที่รัฐบาลหรือทางราชการกำหนดขึ้นประจำปี โดยเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประกอบพิธีหรือจะโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จแทนพระองค์ ตามปกติงานรัฐพิธีนั้นก็มีแต่เสด็จไปทรงวางพวงดอกไม้ถวายราชสักการะแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี รัฐพิธี ที่ระลึกวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช งานที่ระลึกวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ เป็นต้น งานใดจะจัดให้มีพิธีสงฆ์หรือศาสนพิธีด้วยหรือไม่สิ้นสุดแต่สำนักพระราชวังจะกำหนดและนำความขึ้นกราบบังคมทูล

งานพระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธี จะมีหมายกำหนดการทุกงาน การนิมนต์พระสงฆ์ในงานเหล่านี้ตลอดจนการดำเนินศาสนพิธีในงานนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา.

๑.๗ การอ่านคำบาลี

ผู้ร่วมพิธีทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนจะต้องกล่าวเจริญหรือสวดคำมนัสการ คำบูชา บทสรรเสริญหรือคำถวายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบพิธีของศาสนพิธีนั้น ๆ เป็นคำบาลี คำบาลีนี้เป็นภาษามคธที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาเป็นพระพุทธานุญาต พระอริยสาวกได้ทำการสังคายนารวบรวมขึ้นเป็นหมวดหมู่ และรจนาไว้เป็นคำฉันท์ถ่ายทอดกันต่อมา คือพระไตรปิฎกนั่นเอง ในหนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์คำบาลีสำหรับใช้กล่าว เจริญหรือสวด ด้วยอักษรไทย ตามอักขระวิธีที่ใช้พิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติพิธีนั้น จึงขอนำหลักการอ่านคำบาลีโดยสังเขป มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

(๑) พยัญชนะภาษาบาลี จัดเป็นวรรค และออกเสียงดังนี้

วรรค ก ออกเสียงจากลำคอ	ได้แก่	ก (k) ข (kh) ค (g) ฉ (gh) ง (ñ)
วรรค จ ออกเสียงจากเพดานปาก	"	จ (c) ฉ (ch) ช (j) ฌ (j h) ญ (ñ)
วรรค ฎ ออกเสียงจากนาสิก	"	ฎ (t) ฏ (th) ฑ (d) ฒ (dh) ณ (n)
วรรค ต ออกเสียงจากฟัน	"	ต (t) ถ (th) ท (d) ธ (dh) น (n)
วรรค ป ออกเสียงจากริมฝีปาก	"	ป (p) ผ (ph) พ (d) ภ (bh) ม (m)
และอวรรคได้แก่		ย (y) ร (r) ล (l) ว (v) ส (s) ห (h) ฬ (lh) ° (อัง)

(๒) **สระภาษาบาลี** มีใช้อยู่เพียง ๘ เสียง คือ อ อา อิ อี อุ ฤ เอ โอ สระ
อา ถึง โอ เป็นรูปสระคงตัวเหมือนภาษาไทย อ่านได้ตามรูปสระที่เดียว เช่น วาริ อธิ อัสก
อุทิกขติ พุสโก เกวล โกสลุ เป็นต้น

แต่สำหรับสระอะไม่มีเครื่องหมายตัวสระเหมือนสระภาษาไทย ตัวไหนมีเสียงสระอะ
จะเขียนตัวพยัญชนะไว้ลอย ๆ อ่านออกเสียงเป็นสระอย่างภาษาไทย เช่น คำว่า รตน อ่านว่า
ระตะนะ วรพุกุโธ อ่านว่า วะระพุกุโธ เกวล อ่านว่า เกวะละ ติสระณน อ่านว่า ติสระ
ระณะนะ สห อ่านว่า สะหะ เป็นต้น ตัวพยัญชนะที่เขียนไว้ลอย ๆ มิได้มีเครื่องหมายสระ
หรือเครื่องหมายอื่น ต้องอ่านออกสำเนียงเป็นสระอะเสมอไป

(๓) **พยัญชนะที่เป็นตัวสะกด** มีหลักการใช้ออกเสียงเหมือนภาษาไทย จะเรียง
ไว้ตามลำดับพยัญชนะวรรค ดังนี้

มีเสียงสะกดเป็นแม่กก	คือ	ก. ค.	เช่นคำว่า	สกุโก, อคุโค
มีเสียงสะกดเป็นแม่กข	คือ	ง.	"	กงฺขา, สงฺกโร
มีเสียงสะกดเป็นแม่กค	คือ	จ. ช.	"	ปจฺฉา, ชฺชชริตา
มีเสียงสะกดเป็นแม่กณ	คือ	ณ.	"	กณฺณ
มีเสียงสะกดเป็นแม่กต	คือ	ฎ. ฏ.	"	ปฏฺฐโส, ฐฏฺโธ
มีเสียงสะกดเป็นแม่กน	คือ	ณ.	"	กณฺโณ
มีเสียงสะกดเป็นแม่กต	คือ	ต. ท.	"	ทตฺโต, สทฺโท
มีเสียงสะกดเป็นแม่กน	คือ	น.	"	กนฺโต
มีเสียงสะกดเป็นแม่กป	คือ	ป. พ.	"	สปฺโป, สพฺโพ
มีเสียงสะกดเป็นแม่กม	คือ	ม.	"	กมฺม

ในพวกพยัญชนะ อวรรค ๘ ตัว คือ ย ร ล ว ส ห ฬ

พยัญชนะ ย. สะกดเป็นแม่เกย	เช่นคำว่า	เสยโย
พยัญชนะ ล. พ. สะกดเป็นแม่กณ	"	โกสลุโธ วุพฺโธ
พยัญชนะ ส. สะกดเป็นแม่กต	"	สิสุโส
พยัญชนะ ว. สะกดเป็นแม่อัว	"	ชีวหา

(๓) **เครื่องหมาย ภาษาบาลี** มีเครื่องหมายใช้ต่างกับภาษาไทย เป็นเครื่องหมาย
ที่เฉพาะ มีดังนี้

เครื่องหมาย . เรียกว่าจุดบอดอยู่ภายใต้ตัวอักษร หากเครื่องหมาย . นี้อยู่ใต้อักษร
ตัวใดให้อ่านเป็นตัวสะกด มีสำเนียงเป็นไม้ผัน ไม้หันอากาศทันที เช่นคำว่า ภฏฺโท กณฺโณ

กลุโธ หากมีสระอื่นคุมอยู่ด้วยให้อ่านเป็นตัวสะกดตามสำเนียงสระนั้น เช่นคำว่า มุนินฺโท
 ชุตินฺธโร โมนะโย พุทฺธ เป็นต้น

เครื่องหมาย ° จุดโปร่งอยู่เนื่องอักษรไม่บอด เรียกตามภาษาบาลีว่า ตัวนิคคหิต
 เครื่องหมายนี้ให้อ่านเป็นสำเนียง สระ—ง เช่นคำว่า พุทฺธ ฐมฺมํ สงฺฆํ มยฺ สรรณํ
 เป็นต้นอยู่กับสระไหนออกเสียงเป็น ง ตามสระนั้น เช่นคำว่า วิตุ วิตุ เป็นต้น

ศัพท์บางศัพท์ในภาษาบาลีมีอ่านกล่าวกวกันบ้าง แต่มีน้อยศัพท์เหลือเกิน เช่น ศัพท์ว่า
 ลทฺธโร ปุริสินฺทริยํ อิตฺติณฺทริยํ ภทฺรํ พุรหฺมา พุราหฺมโณ เป็นต้น

บทที่ ๒ การบูชาพระรัตนตรัย

๒.๑ การสวดมนต์ไหว้พระ

การสวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจวัตรของศาสนิกในทุกศาสนา เพื่อแสดงความเคารพบูชาและระลึกถึงสิ่งที่กำหนดว่าเป็นที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดของศาสนานั้น พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือและบูชาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงสูงสุด การสวดมนต์ไหว้พระของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นการแสดงความเคารพบูชาและระลึกถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

การแสดงความเคารพ บูชา และระลึกถึงพระรัตนตรัย ช่วยให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในพระศาสนาเตือนใจให้ใส่ใจปฏิบัติตามหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง อบรมกุศลหรือทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วทุกโอกาสดังกล่าวแล้วในบทที่ ๑ การสวดมนต์ไหว้พระดังกล่าวนี้ พุทธบริษัทต้องทำเป็นกิจวัตร ตามแบบอย่างที่กำหนดไว้เป็นพิธีสำหรับพุทธบริษัทแต่ละคณะ เช่น พระภิกษุสามเณร จะต้องสวดมนต์ไหว้พระเวลาแรกตื่นนอน ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนเป็นประจำทุกวันนักเรียนนักศึกษากระทรวงศึกษาธิการ มีระเบียบให้สถานศึกษาจัดให้ไหว้พระตอนเช้าก่อนเข้าเรียน ไหว้พระตอนเลิกเรียนทุกวันเปิดเรียน และสวดมนต์ไหว้พระวันสุดท้ายสวดสำหรับคฤหัสถ์ทั่วไปนิยมไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระตอนเย็นหรือก่อนนอนเป็นประจำทุกวัน และไหว้พระในตอนต้นของพิธีทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีหรือทำวัตรสวดมนต์ในโอกาสต่าง ๆ

การประกอบศาสนพิธีทุกประการ ทุกกรณีหรือทุกงาน จะต้องเริ่มต้นด้วยการไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระเป็นลำดับแรกของพิธีทั้งสิ้น แม้ในพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นทางการที่ไม่จัดพิธีสงฆ์ก็จะจัดพิธีไหว้พระหรือบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ คือ ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบพระพุทธรูป ๓ ครั้ง ผู้ร่วมพิธีประนมมือสงบนิ่งก่อนเริ่มพิธีอย่างอื่นต่อไป

ถ้าจะนับเนื่องในศาสนพิธี การสวดมนต์ไหว้พระนับเป็นกุศลพิธีอย่างหนึ่ง เพราะเป็นพิธีกรรมอันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะบุคคล ให้ระลึกยึดมั่นในพระศาสนาและโน้มนำตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระศาสนา ให้เป็นคนดีมีคุณภาพแก่สังคม

การแสดงความเคารพนับถือบูชาพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนานี้ มีคติที่จะต้องปฏิบัติให้เต็มบริบูรณ์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การไหว้พระหรือ

การสวดมนต์ไหว้พระจึงต้องปฏิบัติให้พร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจในขณะเดียวกันด้วย

การปฏิบัติทางกาย ได้แก่ การอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด นุ่งห่มเรียบร้อย จะเป็นการแต่งกายธรรมดาหรือนุ่งขาวห่มขาวก็สุดแท้แต่โอกาส การกราบไหว้ให้ถูกแบบตามประเพณีในการไหว้พระสวดมนต์หรือพิธีนั้น ๆ ตลอดจนการสำรวมกริยาในขณะไหว้พระสวดมนต์ด้วย

ทางวาจา ได้แก่ การกล่าวคำมัสการ สวดหรือเจริญบทมนต์ เช่น คำสรรเสริญ คำบูชาให้ถูกต้องชัดถ้อยชัดคำ และเข้าใจความหมายของคำมัสการ คำสรรเสริญ หรือคำบูชานั้นด้วยจะเป็นการดีมาก

ทางใจ ได้แก่ การทำใจให้สงบ แน่วแน่ คิดพิจารณาตามคำและความหมายของคำมัสการ คำสรรเสริญ และคำบูชานั้น ระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และแผ่เมตตาจิตไปยังผู้มีพระคุณ และผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย

ในการไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระดังกล่าวมานี้ พุทธศาสนิกชนควรแสดงการเคารพทางกายด้วยการไหว้หรือกราบให้ถูกต้องตามประเพณี ไม่ว่าจะทำในที่สาธารณะ ไม่มีคนเห็น ในที่ที่มีคนเห็น หรือทำร่วมกับผู้อื่น การแสดงความเคารพในการนี้ ๓ อย่าง คือ การประนมมือ การไหว้ และการกราบ

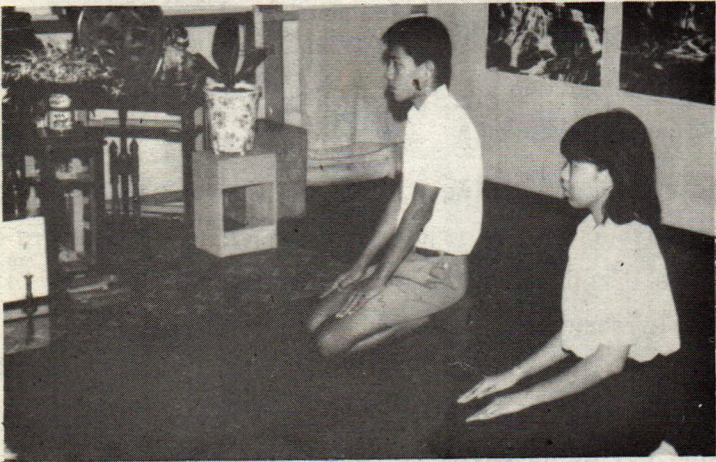
ประนมมือ ตรงกับหลักที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “ทำอัญชลี” คือ การทำกระพุ่มมือทั้งสองประนมให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้วของมือทั้งสองแนบชิดตรงกัน ไม่มีเหลื่อมล้ำกว่ากันหรือกาบให้ห่างตั้งกระพุ่มมือที่ประนมด้วยอาการนี้ไว้ในระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้น ข้างบน มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม แขนศอกทั้งสองข้างชิดชายโครง ไม่ให้กาบห่างออกไป แสดงอาการอย่างนี้ เรียกว่า ประนมมือ เป็นการแสดงความเคารพ เวลาสวดมนต์ หรือฟังพระสวดและฟังเทศน์เป็นต้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

ไหว้ ตรงกับที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “นมัสการ” คือการยกมือที่ประนมแล้วดังกล่าวขึ้นพร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้วอย่างนี้เรียกว่าไหว้ ใช้แสดงความเคารพพระในขณะนั่งเก้าอี้หรือยืนอยู่ ไม่ใช่นั่งราบกับพื้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

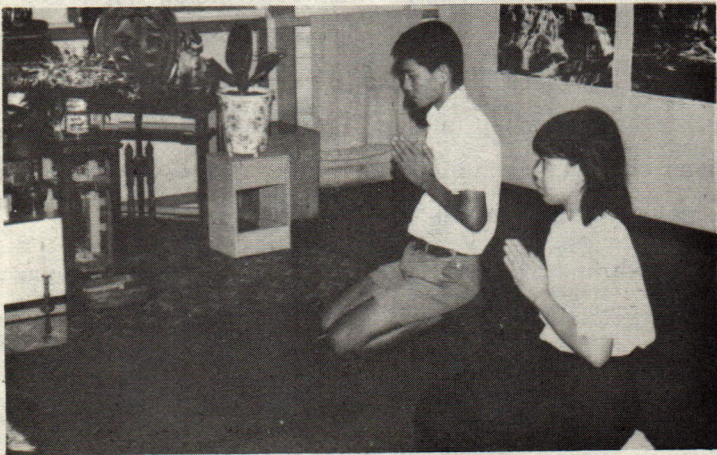
กราบ ตรงกับที่เรียกว่าในบาลีว่า “อภิวาท” คือแสดงอาการกราบราบลงกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้แก่กราบทั้งองค์ ๕ ให้น้ำผาก ๑ ฝ่ามือ ๒ เข่า ๒ จดพื้นเมื่อกกราบ

อย่างนี้ฟังนั่งคุกเข่า เป็นอันว่าเข่าทั้งสองจรดพื้นแล้ว ฟังประนมมือไหว้แล้วหมอบลงทอดฝ่ามือทั้งสองที่พื้นแหวกช่องหว่างฝ่ามือที่วางราบนั้นให้ห่างกันเล็กน้อย ก้มศีรษะลงตรงช่องนั้น ให้น้ำผาจดพื้นก็เป็นอันว่าฝ่ามือทั้งสองและหน้าผาจดพื้นครบองค์ ๕

การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์นี้ ชายฟังคุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชัน ใช้นิ้วเท้าเท่านั้นพยักันพื้น นั่งทับลงบนสันเท้าทั้งคู่ที่ชันขึ้น ผายเข่าทั้งสองออกเล็กน้อยให้ได้ฉากเป็นรูปสาม-

(๑) เตรียม ชาย คุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชัน หญิง คุกเข่าราบ

(๒) ประนมมือ ชาย—ท่าพรหม หญิง—ท่าเทพธิดา

เหลี่ยม ประนมมือ นั่งอย่างนี้เรียกกันว่า นั่งท่าพรหม เวลากราบก็ยกมือขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลงปล่อยมือให้ทอดลงกับพื้น ให้ศอกต่อกันกับเข่าตรงกันทั้งสองข้าง แล้วก้มลงให้น้ำผากจรดพื้นระหว่างฝ่ามืองดงกล่าว เช่นนี้เป็นท่ากราบของชาย สำหรับหญิงนั่งคุกเข่าราบ คือไม่ตั้งฝ่าเท้าชันอย่างแบบชาย เขยียดฝ่าเท้าราบไปทางหลัง ให้ปลายเท้าทั้งสองทับกันเพียงเล็กน้อย แล้วนั่งทับลงบนฝ่าเท้าทั้งสองนั้นให้ราบกับพื้น ให้เข่าทั้งสองชิดกัน ประนมมือนั่งอย่างนี้เรียกว่า นั่งท่าเทพธิดา ขณะกราบก็ยกมือประนมขึ้นขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลง ปล่อยมือ

(๓) ไหว้

(๔) กราบ

ให้ทอดลงกับพื้น ให้ข้อศอกพับทั้งสองข้างขนานเข้าพับทั้งสองไว้ ไม่ใช่ต่อเข้าอย่างแบบชาย แล้วก้มลงให้น้ำผาจรดพื้น ระหว่างฝ่ามือทั้งสอง ระวังกะฝ่ามือให้พอดี เวลา ก้มลงกราบนี้ อย่าให้กันยกขึ้นเป็นอันขาดจึงจะงาม เช่นนี้เป็นท่ากราบพระของหญิง

๒.๒ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

เพื่อเป็นการส่งเสริมจริยศึกษาแก่นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้วางระเบียบว่าด้วย การสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในความควบคุม ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ปรับปรุงให้รัดกุมเหมาะสมแก่เวลาที่โรงเรียนจะได้จัดให้ นักเรียนได้สวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ ดังนี้

ในการประกอบพิธีที่มีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระสมათานศีล ฟังพระเจริญหรือสวดพระพุทธรูปในงานต่าง ๆ หรือในการฟังพระธรรมเทศนาของ ส่วนราชการ สถานศึกษา สถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือพุทธศาสนิกชนบางหมู่บางกลุ่ม มักจัดในห้องประชุมโดยผู้ร่วมพิธีนั่งเก้าอี้แบบสากล ไม่ได้นั่งกับพื้น บนเสื่อ บนพรม ที่จะกราบแบบต่าง ๆ ได้ หรือในบางที่บางแห่งและบางงาน มีการประกอบพิธีกลางแจ้ง โดยผู้ร่วมพิธียืนประกอบพิธีร่วมกัน จึงมีการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยเป็น แบบใหม่ขึ้นจากการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ดังกล่าวมานี้

การแสดงความเคารพบูชาพระรัตนตรัยในพิธีการที่จัดในห้องประชุมที่ผู้ร่วมพิธี นั่งเก้าอี้ ก่อนเริ่มพิธีผู้ร่วมพิธีควรเข้านั่งประจำที่ให้เรียบร้อย สำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ให้เกิดความสงบ เมื่อประธานในพิธีไปจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและกราบพระ ผู้ร่วม พิธีฟังยืนขึ้นและประนมมือพร้อมกันตั้งแต่ประธานเริ่มจุดธูปเทียน จนประธานกราบพระ เสร็จแล้ว จึงยกมือที่ประนมขึ้นจรดหว่างคิ้วขณะที่ก้มศีรษะลงที่เรียกว่า “จบ” พร้อมกัน แล้วเอามือลงยืนสงบ เมื่อประธานมานั่งยังที่แล้ว จึงนั่งลงพร้อมกัน และเมื่อพิธีการประกาศ เริ่มทำการสวดมนต์ไหว้พระ ทุกคนฟังนั่งประนมมือหรือทำอัญชลีโดยตลอด เมื่อถึงตอนที่ กราบตามแบบที่นั่งกับพื้น ก็ใช้การจบดังกล่าวแล้วแทน

ส่วนการประกอบพิธีกลางแจ้ง ซึ่งเป็นการยืนประกอบพิธี ผู้ร่วมประกอบพิธีฟังยืน โดยอาการสงบ สำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ใช้การยืนประนมมือในขณะบูชาพระรัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระ สมათานศีล ฟังพระธรรมเทศนา หรือฟังพระสวดหรือเจริญพระพุทธรูป และใช้การจบแทนการกราบ

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๓

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรปรับปรุงระเบียบ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จรรยา มารยาท และฝึกอบรมให้นักเรียนมีจิตใจและนิสัยอันดีงาม ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้:-

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๓

๒) ตั้งแต่วันใช้ระเบียบนี้ ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับ หรือคำสั่งที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ หรือที่ระเบียบนี้กำหนดไว้แล้ว

๓) ใช้ระเบียบนี้ในโรงเรียนและสถานศึกษา ในสังกัดและในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ

๔) ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระเวลาเช้าแถวภายหลังเชิญธงชาติก่อนเข้าเรียนทุกวันและตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ทุกสัปดาห์เฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียนอยู่ประจำ ก็จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระตอนก่อนที่จะเข้านอนเป็นประจำทุกคืนด้วย

๕) การสวดให้ใช้แบบสวดมนต์ไหว้พระท้ายระเบียบนี้

๖) การสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้ง ให้ครู อาจารย์ทุกคนเข้าร่วมสวดมนต์ไหว้พระโดยพร้อมเพรียงกัน

๗) ตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ ภายหลังการสวดมนต์ไหว้พระ ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้อวาทแก่นักเรียน เสร็จแล้วให้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

๘) ในกรณีที่มิให้นักเรียนที่มีได้นับถือศาสนาพุทธเรียนรวมอยู่ด้วย เวลาสวดมนต์นักเรียนนั้นไม่ต้องสวด แต่ถ้านักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นมีจำนวนมาก เมื่อทางโรงเรียนเห็นสมควรจะจัดให้มีการสวดมนต์ตามแบบศาสนานั้น ๆ ด้วยก็ได้ โดยแยกนักเรียนไว้ตามลัทธิศาสนา

- ๙) ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้
 ๑๐) ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นไป.
 สั่ง ณ วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๐๓

(ลงชื่อ) ปิ่น มาลากุล

(ม.ล. ปิ่น มาลากุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แบบสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

(๑) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหัง สมมาสมพุทฺธโร ภควา.

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)^๑

สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม

ธมฺมํ นมสฺสวามิ. (กราบ)

สุปฏิปฺปโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

(๒) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระวันสุดท้ายของสัปดาห์ ตอนเลิกเรียน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหัง สมมาสมพุทฺธโร ภควา.

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

๑. ถ้ายืนให้น้อมศีรษะชนมัสการ ถ้านั่งกับพื้นให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

สุวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม

ธมฺมํ นมสฺสามิ.

(กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภคฺวโต สวากฺสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ

(กราบ)

สวดบทนมัสการ

- (นำ) นโม ตสฺส ภคฺวโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺส.
 นโม ตสฺส ภคฺวโต อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺส.
 นโม ตสฺส ภคฺวโต อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺส.

สวดบทพระพุทธานุคุณ

- (นำ) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภควา อรหํ สมฺมาสมุทฺทโร
 วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
 สตฺถาเทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ.

สวดทำนองสรภัญญะ

(นำ)	องค์ใดพระสัมพุทธ (รับพร้อมกัน)	สุวิสูตรสันดาร์
	ตัตตมูลเกลศมวาร	บ มิหม่นมิหมองมัว
	หนึ่งนัยพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
	ราศี บ พันพัว	สุวคณธำจรร
	องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาตั้งสาคร
	โปรดหมู่ประชากร	มละโอฆกันดาร์
	ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมसानต์
	ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย
	พร้อมเบญจพิรจิก-	บุจรลวิมลโส
	เห็นเหตุที่ใกล้ไกล	ก็เจนจบประจักษ์จริง
	กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
	สัตว์โลกได้พึ่งพิง	มละบาปบำเพ็ญบุญ
	ข้าขอประณตน์อม	ศิระเกล้าบังคมคุณ
	สัมพุทธการุญ-	ญาพานั้นนิรันดร์ ฯ

(กราบ)

สวดบทพระธรรมคุณ

(นำ) สุวากขาโต (รับพร้อมกัน) ภควตา ธมโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก
เอหิปัสสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ธรรมะคือคุณากร (รับพร้อมกัน) ส่วนชอบสาธ
คฺจดวงประทีปชีวาล
 แห่งองค์พระศาสดาจารย์ ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนต์
 ธรรมใดนับโดยมรรคผล เป็นแปดพึงยล
และแก้กับทั้งนฤพาน
 สมญาโลกอุดรพิสดาร อันลึกโอฬาร
พิสุทธิ์พิเศษสุกใส
 อีกธรรมคั่นทางครรไล นามขนานขานไช
ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง
 คือทางดำเนินดูจลลง ให้ล่วงอุปอง
ยังโลกอุดรโดยตรง
 ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์ นบธรรมจ้านง
ด้วยจิตและกายวาจา ฯ (กราบ)

สวดบทพระสังฆคุณ

(นำ) สุปฏิปฺปโน (รับพร้อมกัน) ภควโต สวากสงฺโฆ
อุสุปฏิปฺปโน ภควโต สวากสงฺโฆ
ณายปฏิปฺปโน ภควโต สวากสงฺโฆ
สามีจิปฏิปฺปโน ภควโต สวากสงฺโฆ
ยทิท จตตาริ ปุริสฺสุคานิ อฆฺส ปุริสฺปุกฺคตา เอส ภควโต
สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย
อณฺุชฺฌิการณฺิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสุสาคิ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) สงฆ์ใดสวากศาสดา (รับพร้อมกัน) รัปปฏิบัติมา

แต่องค์สมเด็จพระวันต์

เห็นแจ้งจตุสัจเสรีจบรร-
ระจับและดับทุกข์ภัย

โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร
สอาดและปราศมัวหมอง

เห็นห่างทางข้าศึกปอง
ด้วยกายและวาจาใจ

เป็นเนื่อนานบุญอันไพ
และเกิดพิบูลย์พูนผล

สมญาเอารสทศพล
อเนกจะนับเหลือตรา

ข้าขอนบหมู่พระศรา-
นุคุณประดุจรำพัน

ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์
อุดมดีเรกนิรัตศัย

จงช่วยจัดไพบยภัย
จงดับและกลับเสื่อมศูนย์ ฯ

ลูทางที่อัน

ปัญญาผ่องใส

บ มีลำพอง

ศาลแด่โลกัย

มีคุณอนนต์

พกทรงคุณา-

พระไตรรัตน์อัน

อันตรายใดใด

(กราบ)

สวดบทเลาพคุณมารดาบิดา

(นำ) อนนุตคุณสมปยุนา (รับพร้อมกัน) ชเนตติชนกา อุโ
มยหํ มาตาปิตุนัว ปาเท วนุทามิ สาทร

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ข้าขอนบชนกคุณ (รับพร้อมกัน) ชนนี้เป็นค้ำชู
ผู้กอบนุกุลพูน ผดุงจวบเจริญวัย
พุ่มพิกทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรไร บ คิตยากล้าปากกาย
ตรากทพระคนทุกข ถนอมเลี้ยงดูรู้วัย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี้คือภูผา

ใหญ่พื้นพสุธรธา
เหลือที่จะแทนทด
แท้นุชไนยอัน

ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
จะสนองคุณนันต์
อุดมเลิศประเสริฐคุณ ฯ (กราบ)

สวดบทเคารพครูอาจารย์

(นำ) ปาเจราจริยา โทษติ (รับพร้อมกัน) คุณุตตรานุสาสกา
ปณฺณวาทุณิกเรเตเต ทินฺโนวาเท นมามิหิ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) อนึ่งข้าค่านับน้อม (รับพร้อมกัน) ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจน อนุศาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมาด้วยเมตตา และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกล้งเกณท์ ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม- หะจิตมืดที่งุนงง
กังขา ณ อารมณ์ ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน จิตน้อมนิยมชมฯ (กราบ)

สวดขณสิทธิตา

(นำ) พาหุ (รับพร้อมกัน) สหสฺสมกฺกนิมิตฺตาวารุณฺท
คุรีเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมร
ทานาทิธมฺมวชิรา ชิตวา มุณินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ขยสิทฺธิ นิจุจ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ปางเมื่อพระองค์ประมะพุท- (รับพร้อมกัน) ะวิสุทธะศาสดา
ตรัสรู้หลุดตะระสะมา ธิ ณ โพธิบัลลังก์
ขุนมารสหัสสะพหุพา- หุวิชาวิชิตขลัง
ชีติริเมชะละประทั้ง คชะเต็มกระเหิมหาญ

สร้างเสกสรวาฐะประดิษฐ์	กละคิดจะรอนราญ
รุมพลพหลพยุหะปาน	พระสมุททะนองมา
หวังเพื่อผจญวะระมุณิน-	ทะสุชินะราชา
พระปราบพลพยุหะเมา	ระมะเลื่องมะลายูญ
ด้วยเดชองค์พระทศพล	สุวิมลไพบุลย์
ทานาภิธรรมะวิริกุล	ชย่น้อมมนไธตาม
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา	และนมามืองค์สาม
ของงนิกรพละสยาม	ชนะสิทธิทุกวาร
ถึงแม้จะมีอิริวิเศษ	พละเดชะเทียมมาร
ขอไทยผจญพิชิตะผลาญ	อริแมนมนินทร ฯ (กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

(นำ) ข้าวรพุทธเจ้า (รับพร้อมกัน)	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	บุญญติเรก
เอกบรมจักริน	พระสยามินทร์
พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ๖ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ขอบันดาล ๖ ประสงค์ใด	จงสฤษฏ์ดัง
หวังวรหฤทัย ดุจถวายชัย ชโย ฯ	

หมายเหตุ ในการสวดมนต์ตามปกติในวันสุตัสปดาห์ปัจจุบัน มักเว้นสวดบทเคารพคุณบิดามารดา และบทเคารพครูอาจารย์ และในวันที่มีเวลาจำกัดอาจสวดเฉพาะคำบาลี คือ สวดบทไหว้พระ บทนมัสการ บทพระพุทธรูป อิติปิโส... ภควาติ บทพระธรรมคุณ สุวากุขาโต..... วิญญูหิติ บทสังฆคุณ สุปปฏิปันโน..... โลกสุตาติ ชยสิทธิคาถา พาหุ..... นิจุจ แล้ว ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นจบการสวดมนต์ไหว้พระวันสุตัสปดาห์ตอนเลิกเรียน

(๓) แบบคำสวดมนต์สำหรับนักเรียนก่อนเข้านอน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรั สมมาสมพุทฺธ ภาควา.

พุทฺธ ภาควนุตฺ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม.

ธมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปन्नโน ภคฺวโต สวากสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

สวดคำนมัสการและสรรเสริญพระรัตนตรัย

(นำ) นโม ตสฺส ภคฺวโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมฺมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภคฺวโต อรหโต สมฺมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภคฺวโต อรหโต สมฺมาสมพุทฺธสฺส. (กราบ)

(นำ) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภควา อรหํ สมฺมาสมพุทฺโธ

วิชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวินฺนํ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ

สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ. (กราบ)

(นำ) สุวากขาโต (รับพร้อมกัน) ภคฺวตา ธมฺโม สนนฺทิจิโก

อกาลิโก เอหิปสฺสึโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทตฺตํ วิญญูหิโต (กราบ)

(นำ) สุปฏิปन्नโน (รับพร้อมกัน) ภคฺวโต สวากสงฺโฆ

อุสุปฏิปन्नโน ภคฺวโต สวากสงฺโฆ

ฉายปฏิปन्नโน ภคฺวโต สวากสงฺโฆ

สามิจิปฏิปन्नโน ภคฺวโต สวากสงฺโฆ

ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยฺกานิ อญฺสํ ปุริสํ ปุคฺคลา เอส ภคฺวโต

สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย

อณฺุชฺฌิกรณฺิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสุสาคิ. (กราบ)

(นำ) พาหุํ (รับพร้อมกัน) สหสฺสมภินิมนิตสวฺรชนุตํ

คุริเมขลํ อุตฺตโมรสเสนมารํ

ทานาทิธมฺมวิธีณา ชิตวา มุนินฺโท

ตณฺุเตชสา ภวตฺถ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ. (กราบ ๓ ครั้ง)

(๔) แบบคำสวดมนต์สำหรับโรงเรียนอนุบาล

ให้สวดประจำวันดังนี้

(รับพร้อมกัน) พุทฺธ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทฺธเจ้า (กราบ)
 ภมฺ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
 สงฺฆ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ (กราบ)

สวดวันสุกัลป์คาห์

(รับพร้อมกัน) พุทฺธ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทฺธเจ้า (กราบ)
 ภมฺ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
 สงฺฆ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ (กราบ)

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส. (กราบ)

(นำ) พุทฺธ (รับพร้อมกัน) สรณํ คจฺฉามิ.

ภมฺ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ ภมฺ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ ภมฺ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ. (กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

(นำ) ข้าวยพระพุทฺธเจ้า (รับพร้อมกัน) เอมโนและคิระกราน

นบพระภูมีบาล

บุญญติเรก

เอกบรมจักริน

พระสยามินทร์

พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ฐ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ขอบันดาล ฐ ประสงค์ใด	จงสฤษฏ์ดั่ง
หวังวรหฤทัย ดุจถวายเป็นชัย ชโย ฯ	

(๕) แบบคำสวดมนต์ประจำตัวก่อนนอนสำหรับนักเรียน

สวดอย่างพิสดาร

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา. พุทฺธัง ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวาภาโต ภควตา ฐโม ฐมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

พุทฺธัง สรณํ คจฺฉามิ.

ฐมํ สรณํ คจฺฉามิ.

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ พุทฺธัง สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ ฐมํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธัง สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ ฐมํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

อิติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทฺโธ วิชาจรณสมปนฺโน

สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุธา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ

ภควาติ. (กราบ)

สุวากุขาโต ภควตา ฐโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสสิโก

โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

อุอุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ฉายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สามิจิปปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสฺสุคานิ อญฺฐ ปุริสฺสุคฺคฺลา

เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย

ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺุชฺฉิกรณฺิยฺโย อนุตฺตรํ ปณฺุณฺุณฺุชฺเชตฺตํ โลกสฺสชาติ (กราบ)

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺจุคฺคํ.

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ฐโม เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺจุคฺคํ.

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺจุคฺคํ.

สวดอย่างย่อ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ฐมํ สรณํ คจฺฉามิ.

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธิยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธิยมฺปิ ฐมํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธิยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปิ พุทฺธํ สรณํ กจฺนามิ.

ตติยมปิ ฐมฺมํ สรณํ กจฺนามิ.

ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ กจฺนามิ.

นตฺถิ เม สรณํ อณฺเฏ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺภกฺคํ

นตฺถิ เม สรณํ อณฺเฏ ฐมฺโม เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺภกฺคํ.

นตฺถิ เม สรณํ อณฺเฏ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมฺภกฺคํ.

คำแปลคาถา นตฺถิ เม

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐ
ของข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของ
ข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของ
ข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

๒.๓ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของภคฺคหัตถ์

การสวดมนต์ไหว้พระของภคฺคหัตถ์ทั่วไป แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ แบบกิจวัตร และ
แบบเป็นส่วนต้นของศาสนพิธีต่าง ๆ แบบกิจวัตรได้แก่การสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน
และการทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ส่วนแบบส่วนต้นของพิธีเป็นการไหว้พระหรือสวดบท
นมัสการแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วเริ่มบทสวดหรือพิธีการอย่างอื่นต่อไป

การสวดมนต์ไหว้พระที่เป็นแบบกิจวัตรนิยมทำกัน ๒ แบบ คือแบบสำหรับนักเรียน
อย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวแล้ว กับแบบที่ทำเหมือนกับที่พระภิกษุสามเณรไหว้พระก่อนนอน
หรือเมื่อตื่นนอน หรือแบบประชาชนบางคนบางท้องถิ่นที่ใช้อยู่ ก่อนสวดมนต์ไหว้พระจะต้อง
แต่งกายให้เรียบร้อยพอสมควร ถ้ามีพระพุทธรูปหรือโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป ก็ควรจุด
ธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปด้วย ดังรายละเอียดดังนี้

ก. แบบพระภิกษุสามเณรสวดมนต์ให้พระก่อนนอน

(๑) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้ว ฟังกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน (ถ้าไม่จุดธูปเทียนก็เริ่มด้วยการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน) แล้วทำการบูชา ด้วยการนั่งคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำนมัสการว่า

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา พุทธ ภควนุต อภิวาเทมิ.

สวากขาโต ภควตา ธมโม ธมม นมสฺสามิ.

สุปฏิปन्नโน ภควโต สวากสงฺโฆ สงฺฆ นมามิ.

คำแปล พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ ผู้ตื่นผู้เบิกบาน พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์

(๒) กราบลงหนึ่งแล้วว่า นะโม ๓ จบ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส. (๓ หน)

คำแปล ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบพระองค์นั้น

(๓) แล้วระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ด้วยการเปล่งวาจาว่า พุทธานุสสติคือ

อิติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ

วิชาจรณสมปนฺโน สุกโต โลกวิทู

อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ

คำแปล แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้ไกลจากกองกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรบูชา เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษผู้ควรฝึก ไม่มีผู้ยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้

(๔) กราบลงหนึ่ง แล้วว่า ธัมมานุสสติต่อไป คือ

สวากขาโต ภควตา ธมฺมโม สนฺทิฏฺฐิโก เอหิปสฺสุโก

โอปนยิโก ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ ฯ

คำแปล พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง เป็นของไม่มีกาลเวลา เป็นของจะร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้ เป็นของอันบุคคลพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้แจ้งเฉพาะตัวดังนี้ ฯ

(๕) กราบลงหนึ่ง แล้วว่า สังกษานุสสติ ต่อไป คือ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อสุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
 ฌายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามิจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
 ยทิท จตตาริ ปุริสสุคานิ อญฺช ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ
 อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเณยฺโย อณฺชลิกรณเณยฺโย
 อนุตฺตํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุสาคิ ฯ

คำแปล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว
 ...เป็นผู้ปฏิบัติถูกแล้ว...เป็นผู้ปฏิบัติชอบแล้ว คือ คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ จัดเป็น
 บุรุษบุคคลทั้งหลาย ๘ นี่คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านเป็น
 ผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา ท่านเป็นผู้ควรขอต้อนรับ ท่านเป็นผู้ควร
 ทักซิณาทาน (ทำบุญ) ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม (ไหว้) ท่านเป็นเพื่อนาบุญ
 ของโลก ไม่มีเพื่อนาบุญอื่นยิ่งไปกว่า ดังนี้ ฯ

(๖) กราบลงหนึ่ง แล้วระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาที่มีอุปการะคุณแก่ตน
 เป็นต้นว่า ได้เลี้ยงเรามาแต่เล็กแต่น้อย และได้อุปถัมภ์บำรุงนานาประการ เมื่อระลึกพอ
 สมควรแล้ว กราบลงหนึ่ง ฯ

(๗) แล้วระลึกถึงอุปการะคุณแห่งพระอุปัชฌายาจารย์: ตลอดจนถึงท่านผู้มี
 อุปการะคุณอื่น ๆ เป็นต้นว่า ได้ช่วยเหลือให้ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นผู้
 อบรมสั่งสอนให้มีวิชาความรู้ได้ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมใน
 กิจการต่าง ๆ

(๘) เสร็จแล้วพึงนั่งพับเพียบ ตั้งจิตแผ่เมตตา ไปในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ตั้งต้น
 แต่ที่ใกล้ มีมารดาบิดา พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นต้น ตลอดจนสรรพสัตว์ไม่มีประมาณ
 ขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น จงเป็นผู้มีความสุขปราศจากความทุกข์ ไม่มีความเป็น
 เเวรเป็นภัยต่อกัน ปราศจากการพยาบาทปองร้ายกัน ปราศจากการเบียดเบียนกันและกัน
 ให้เป็นผู้มีความสุขกายสบายใจบริวารรักษาตนให้เป็นผู้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ฯ

ข. แบบสากลนิยม

(๑) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้ว พึงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ (๓) หน แล้วนั่ง
 ประนมมือกล่าวคำพุพพภาคนมการะ คือ ตั้ง นโม ๓ จบก่อน

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ หน)

(๒) แล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยทั้งคำบาลีและคำแปล ดังนี้

คำบาลี

คำแปล

อิมินา สกกาเรน พุทฺธ

ปุชมิ (หลานคนว่า ปุชาม)

อิมินา สกกาเรน ฐมฺ

ปุชมิ

อิมินา สกกาเรน สงฺ

ปุชมิ

ข้าพเจ้า ขอบูชา พระพุทธเจ้า

ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้

ข้าพเจ้า ขอบูชา พระธรรม

ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้

ข้าพเจ้า ขอบูชา พระสงฆ์

ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้

จบแล้ว กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๑ ครั้ง แล้วกล่าวคำไหว้พระรัตนตรัยต่อไป
ดังนี้ทั้งคำบาลีและคำแปล หรือเฉพาะคำบาลีตามแต่ความเหมาะสม

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิราเทมิฯ

ข้าพเจ้าขอวิเวก องค์สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้แล้วโดย
ชอบด้วยพระองค์เอง พระองค์นั้น ฯ (กราบ)

สุวากฺขาโต ภควตา ธนฺโม

ฐมฺ นมสฺสามิฯ

ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระธรรม ที่องค์
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้ดี
แล้วนั้น ฯ (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิฯ

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระสงฆ์สาวกของ
องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติ
ดีแล้วนั้น ฯ (กราบ)

(๓) แล้วกล่าวคำเข้าถึงพระรัตนตรัย หรือไตรสรณคมน์ ดังนี้ อาจกล่าวเฉพาะ
คำบาลี หรือทั้งคำบาลีและคำแปลตามความเหมาะสม

พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ

ฐมฺ สรณํ คจฺจามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ

พุทฺธมฺปิ ฐมฺ สรณํ คจฺจามิ

พุทฺธมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง
ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
แม้เป็นครั้งที่สอง

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระธรรม ว่าเป็น
ที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สอง

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
แม้เป็นครั้งที่สอง

คติยมปิ พุทฺธํ สรณํ กัจฉามิ

คติยมปิ ฌมฺมํ สรณํ กัจฉามิ

คติยมปิ สงฺฆํ สรณํ กัจฉามิ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง

(๔) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระพุทธคุณ ดังนี้ เฉพาะบาลี

อิติปิ

โส ภควา

อรหํ

สมฺมาสมฺพุทฺโธ,

วิชาจระณสมฺปนฺโน

สุคโต

โลกวิทู,

อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ

สตุถา เทวมนุสฺसानํ

พุทฺโธ

ภควาติ, ฯ

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
แม้เป็นครั้งที่สาม

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระธรรม ว่าเป็น
ที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สาม

ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
แม้เป็นครั้งที่สาม

แม้เพราะเหตุนี้

องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ผู้ห่างไกลกิเลสทั้งหลาย
ตรัสรู้แล้วโดยชอบด้วยพระองค์เอง

ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา

เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว

เป็นผู้รู้แจ้งโลก

ทรงฝึกบุรุษบุคคลที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นจะ
ฝึกได้ยอดเยี่ยมกว่าพระองค์

เป็นพระศาสดา (ครู) ของเทวดา และ
มนุษย์ทั้งหลาย

เป็นผู้ตื่นแล้ว (หรือ) เบิกบานแล้ว

เป็นผู้จำแนกแจกจ่ายแสดงธรรมโปรด
เวไนยสัตว์

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระพุทธคุณตามคำแปล

(๕) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระธรรมคุณ เฉพาะคำบาลี

สุวากฺขาโต ภควตา ฌมฺโม,

สนฺทิกฺขิตฺโถ

อกาลิโก

พระธรรมที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสสอนไว้ดีแล้ว

อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงเป็นผู้เห็นได้เอง

เป็นธรรมที่นำไปปฏิบัติได้ผลโดยไม่จำกัด
กาลเวลา

เอหิปสุสโก,

เป็นธรรมที่ควรเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาพิสูจน์ดู
ได้

โอบนยโก

เป็นธรรมที่บุคคลควรน้อมนำเข้ามาไว้ใน
จิตใจ (หรือน้อมจิตใจเข้าไปในธรรมนั้น)

ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ ฯ

อันวิญญูชนผู้รู้แจ้งแล้ว จะพึงรู้ได้เฉพาะ
ตนเองด้วยประการฉะนี้ ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระธรรมคุณตามคำแปล

(๖) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระสงฆ์คุณ เฉพาะคำบาลี

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

อุสุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อพระธรรมวินัยแล้ว

ฉายุปปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

เป็นผู้ปฏิบัติสมควร (ไม่ดิ่งไม่หย่อน) แล้ว

สามิจิปปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้ว

ยทิทํ จตตาริ ปุริสยุดฺधानิ

พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้านั้น

อภฺฐํ ปุริสปุคฺคลา,

คือคู่แห่งบุรุษทั้ง ๔ เป็นบุรุษบุคคลทั้ง ๘

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,

นี่คือ พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า

อาหุเนยฺโย

เป็นผู้สมควรแก่เครื่องสักการะที่เขานำมา
บูชา

ปาหุเนยฺโย

เป็นผู้สมควรแก่สิ่งของที่เขานำมาต้อนรับ

ทกฺขิณเณยฺโย

เป็นผู้สมควรแก่การทำบุญทักษิณา

อณฺุชฺฌกรณิยฺโย,

เป็นผู้สมควรแก่การทำอัญชลีกรรม คือ
การกราบไหว้

อนุคฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุสฺสาคิ ฯ

เป็นเนื่อนานุญอันยอดเยี่ยมของชาวโลก
ที่ไม่มีนานุญอื่นใดจะเทียมได้ ด้วยประการ
ฉะนี้ ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระสงฆ์คุณตามคำแปล

(๗) แล้วเจริญบทพุทธชัยมงคลคาถา (พาหุ) ดังต่อไปนี้

ฌาณาคเทณ วิธินา ชิตวา มุนินฺโท
 ตนฺเตรสา ภวตุ เต ชยมงฺคณานิฯ
 เอตาปิ พุทฺธชยมงฺคลอุฏฺฐคคาถา
 โย วาจโน ทินทินเณ สรตฺตมคฺคณฺที
 หิตฺวานเนววิธานิ จุปฺปทานิ
 โมกฺขํ สุขํ อริคเมยฺย นโร สปญฺโญฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง

(๘) แล้วเจริญบทชยมงคคาถา ต่อไปดังนี้

มหากาธุณโก นาโถ	หิตาย สพุพปาณิน
ปุเรตฺวา ปารมี สพุพา	ปตุโต สมุโพธิมุตฺตม
เอเตน สจฺจวชฺเชน	โหตุ เต ชยมงฺคณฺฯ
ชยฺหนฺโต โพธิยา มุเล	สกุยานํ นนฺทิวาทุณฺโณ
เอวํ ตวํ วิชโย โหทิ	ชยสฺสุ ชยมงฺคเล
อปราจิตปฺลวฺงเก	สีเส ปจฺวิโปกฺขเว
อภิเสเก สพุพพุทฺธานํ	อตุคฺคปฺปตุโต ปโมทติฯ
สมฺภุชคฺคตํ สุมงฺคณํ	สุปฺปภาตํ สุหุญฺจิติ
สุขโณ สุมุทฺตโค จ	สุยฺยญฺจํ พุทฺทมจาริสฺสุ
ปทกฺขิณํ ถายกมฺมํ	วาจากมฺมํ ปทกฺขิณํ
ปทกฺขิณํ มโนกมฺมํ	ปณฺธิเรเต ปทกฺขิณา
ปทกฺขิณานิ กตฺวาน	ฉภนฺตตุเถ ปทกฺขิณเณฯ

จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง

(๙) แล้วเจริญบทแผ่เมตตา ดังนี้

สพุเพ สตฺตา อเวรรา โหนตุ อพฺยาปชฺฌา อนินฺมา สุขี อตุตฺตานํ ปรีหฺรณฺตุฯ
 สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น
 จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรต่อกันและกันเลย
 จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย
 จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความคับแค้นใจเลย
 จงมีแต่ความสุขกายสุขใจ รักษาตน ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญ
 จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง เป็นเสร็จพิธีให้พระสวดมนต์

๒.๔ การทำวัตรเช้าและการทำวัตรเย็น

การสวดมนต์ไหว้พระหรือบูชาพระรัตนตรัยเป็นประจำวันของพระภิกษุสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา เรียกว่า การทำวัตร ซึ่งรวมการไหว้และการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยเข้าด้วยกัน ทำเป็นกิจลักษณะร่วมกันเป็นคณะ การทำวัตรตอนเช้าเรียกว่า การทำวัตรเช้า การทำวัตรเย็นเรียกว่า ทำวัตรเย็น พระภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ จะประชุมพร้อมกันทำวัตรเช้าเวลาประมาณ ๘.๓๐ น. หรือ ๙.๐๐ น. ตามแต่ทางวัดจะนัดหมาย และทำวัตรเย็นเวลาประมาณ ๑๗.๓๐ น. เป็นประจำทุกวันไม่มีเว้น ส่วนคฤหัสถ์สุดแต่อัธยาศัย ทายกทายิกาบางท่านบางหมู่บางคณะอาจทำวัตรทุกวันเช่นเดียวกับพระภิกษุสามเณร บางท่านบางหมู่บางคณะก็ทำเฉพาะเวลาถือศีล เช่น ในระหว่างพรรษา หรือในวันถือศีลอุโบสถ หรือในวันที่กำหนดพิเศษต่าง ๆ เช่นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาจจะทำเฉพาะทำวัตรเช้าหรือเฉพาะทำวัตรเย็น หรือทั้งทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นก็ได้ ในวันพระหรือวันธรรมสวนะที่มีการทำบุญสมทานศีลฟังธรรม และถืออุโบสถศีลที่วัด พระภิกษุ สามเณร และอุบาสกอุบาสิกาพร้อมกันในศาลาที่ทำบุญ พระภิกษุสามเณรจะทำวัตรเช้าก่อนแล้วอุบาสกอุบาสิกาจะทำวัตรเข้าต่อไปจากพระภิกษุสามเณร ส่วนในตอนเย็นพระภิกษุสามเณรกับอุบาสกอุบาสิกาที่ถืออุโบสถศีลจะทำวัตรเย็นคนละที่คนละครั้งกัน วิธีการและบททำวัตรสำหรับคฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกา มีดังนี้

ก. ทำวัตรเช้า

(๑) ผู้เข้าประชุมทำวัตรพร้อมกัน ณ ที่ที่จะทำวัตร ซึ่งมีพระพุทธรูปพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา ดอกไม้ รูปเทียน ตั้งอยู่หน้าที่ประชุม ประธาน หรือหัวหน้าจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ผู้ร่วมประชุมทั้งนั้นนั่งคุกเข่าประนมมือแบบเบญจางคประดิษฐ์พร้อมกัน แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ ประธานหรือหัวหน้ากล่าวคำนมัสการ ผู้ร่วมทำวัตรว่าตาม เฉพาะคำบาลี ดังนี้

โย โส ภควา อรหัง สมฺมาสมฺพุทฺโธ,

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า

สุวาทฺธาโต เยน ภควตา ธมฺโม,

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด
ตรัสไว้ดีแล้ว

สุปฏิปนฺโน ยสฺส ภควตฺต สวากฺสงฺโม,

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์
ใดปฏิบัติดีแล้ว

ตมมย์ ภควนุตฺ สหมมฺ สสงฺฆ.

อิเมหิ สกกาเรหิ ยถารหํ อารโหิตะหิ
อภิปุชยาม

สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปริณิพพุโตปิ

ปจฺจิมายชนตานุกมฺปมานสา

อิเม สกกาเร ทุกฺคตปณฺณการภูเต

ปฏิกุคฺคหาคู

อมฺหากํ ทิฆมรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา พุทฺธํ
ภควนุตฺ อภิวาเทมิ (กราบลงหนหนึ่ง)

สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมํ
นมนฺสูตฺตมิ (กราบลงหนหนึ่ง)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆํ
นमามิ (กราบลงหนหนึ่ง)

(๒) แล้วกล่าวคำอนุภาคนมการ และสดุดีพระพุทธรคุณ พระธรรมคุณ พระสงฆ์คุณ
ต่อไป เฉพาะคำบาลี ดังนี้

(กล่าวนำ) หนุต มยํ พุทฺธสฺส
ภควโต ปุพฺพภากนฺนการํ กโรม เสา ฯ

(กล่าวพร้อมกัน) โนโม ตสฺส

ภควโต อรโหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ หน)
(กล่าวนำ) หนุต มยํ พุทฺธาภิธูติ
กโรม เสา ฯ

(กล่าวพร้อมกัน) โย โส ตถาคโต

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพร้อมทั้งพระ-
ธรรมและพระสงฆ์

ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมนุชาด้วยเครื่อง
สักการะตามที่ไต่ยกขึ้นไว้เหล่านี้

ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าของพวกข้าพเจ้าพระ-
พุทธเจ้าแม้จะเสด็จปรินิพพานนานแล้ว
มีพระทัยอนุเคราะห์ต่อชุมชนรุ่นหลัง
จงรับเครื่องสักการะของคนยากเหล่านี้

เพื่อประโยชน์ ความสุขแก่ข้าพเจ้าพระพุทธรเจ้า
เจ้าทั้งหลายสืบไปเท่านั้นเทอญ.

พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัม-
พุทธเจ้า ข้าพเจ้าขออภิวาทพระผู้มีพระ-
ภาคพระพุทธรเจ้านั้น

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว
ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมนั้น

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์
นั้น

เชิญเกิด พวกเราจงกระทำการนอบน้อม
เบื้องต้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ผู้ตื่นผู้
เบิกบานเกิด ฯ

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระ
อรหันต์

ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น

เชิญเกิด พวกเรา จงกระทำการสดุดีพระ
พุทธเจ้าเกิด ฯ

พระตถาคตเจ้า พระองค์นั้น ไฉ เป็นผู้ไกล

อรหํ

สมมาสมพุทฺธโร.

วิหชาจรณสมุปฺปนโน

สุกโต

โลกวิทู

อนุตฺตโร ปุริสทมนสารถิ

สตฺถา เทวมนุสฺसानํ

พุทฺธโร

ภควา,

โย

อิมํ โลกํ สทฺเวกํ สมารกํ สพุทฺธมกํ

สสฺสสมณพฺราหฺมณํ ปชํ สทฺเวมนุสฺสํ

สยํ อภิณฺเษา สจฺฉิกิตฺวา ปเวทสิ

โย

ธมมํ เทเสถิ

อาทิกุลฺยาณํ

มขุณฺเณกุลฺยาณํ

ปริโยสานกุลฺยาณํ,

สาตฺถํ สพุทฺธชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ

พฺรหฺมจริยํ ปกาเสถิ,

ตมทํ ภควนฺตํ อภิปุชฺยามิ,

ตมทํ ภควนฺตํ

(กล่าวนำ) หนฺท มยํ ธมฺมาภิธฺตี

กโรม เสา

(กล่าวพร้อมกัน) โย โส

สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,

สนฺทิภฺฐิโก

จากกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรบูชา

เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ

เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว

เป็นผู้รู้แจ้งโลก

เป็นผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า

เป็นผู้สอนของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

เป็นผู้เบิกบานแล้ว

เป็นผู้จำแนกธรรม

พระองค์ใด

ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอน

ชาวโลกนี้กับทั้งเทวมารดาพรหมและหมู่สัตว์

พร้อมทั้งสมณพราหมณ์และเทวดามนุษย์

ให้รู้ตามพระองค์ใด

ทรงแสดงแล้วซึ่งพระธรรม

ไพเราะในเบื้องต้น

ไพเราะในท่ามกลาง

ไพเราะในที่สุด

ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถะ

พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทฺธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง

ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า ฯ (กราบ)

เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการสวดดี

พระธรรมเถิด ฯ

พระธรรมนั้น ไฉ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว

เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง

อกาลโก

เอหิปัสสิโก

โอปนยิโก

ปจฺจตุตฺ เวทิตพฺโพ วิฉนฺนํ,

คฺมทํ ฐมฺมํ อภิปฺชยามี,

คฺมทํ ฐมฺมํ สิริสา นมามิ ฯ

เป็นของไม่มีกาลเวลา

เป็นของร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้

เป็นของอันบุคคลพึงนิยมเข้ามาใส่ใจ

เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้จักแจ้ง
เฉพาะตัว

ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระธรรมนั้น

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระธรรมนั้น ด้วย
เศียรเกล้า ฯ

(กราบลงทนมิ่ง)

(กล่าวนำ) หนฺต มยํ สงฺฆมาภิธุตํ

กโรมาส ฯ

(กล่าวพร้อมกัน) โย โส

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

อุชุปฺฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

ฉายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

สามิจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,

ยทิทํ

จตุตฺตาริ ปุริสยฺยคานิ อภฺตํ ปุริสปุคฺคลา

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,

อาหุเนยฺโย

ปาหุเนยฺโย

ทกฺขิณฺเนยฺโย

อณฺุชฺฌกรณฺิยฺโย,

อนฺุคฺตํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส,

คฺมทํ สงฺฆํ อภิปฺชยามี,

เชฎฺฐเกิด พวกเราจงกระทำการสดุดี

พระสงฆ์เกิด ฯ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

หมุนั้นใด เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้ว

คือ

คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ จัดเป็นบุรุษบุคคล
ทั้งหลาย ๘

นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

ท่านเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา

ท่านเป็นผู้ควรของต้อนรับ

ท่านเป็นผู้ควรทักษิณาทาน

ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม

ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนา
อื่นยิ่งกว่า

ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระสงฆ์หมุนั้น

วตุตุตถย วนุทยตาสงขต,

ของควรรูชาโดยส่วนเดียวสร้างสมแล้ว
อย่างนี้ ๗

ปฺลฺลย มยาย มม สพุพพุททา

ขอสรรพอุปัททะทั้งหลาย จงอย่ามีแก่
ข้าพเจ้า

มา โหนตุ เว คสฺส ปภาวสิทฺธิยาฯ

ด้วยความประสิทธิฐานภาพแห่งบุญนั้นแล ฯ

(๔) ถ้ามีเวลาพอให้สวดสังเวคปริกิตตนปาฐ เฉพาะคำบาลีต่อไปนี้
ต่อไป (ถ้าไม่มีเวลาก็จบแค่.....ปภาวสิทฺธิ...แล้วกราบ ๓ ครั้ง)

อิธ ตถาคโค โลก อุปฺปนโน

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ,

ได้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้

ธมฺโม จ เทสิโต

และพระธรรมอันพระตถาคตเจ้าทรงแสดง
แล้ว

นินฺยยานิโก

เป็นไปเพื่อนำสัตว์ออกจากทุกข์

อุปฺสมิโก

เป็นไปเพื่อสงบระงับ

ปรินิพฺพานิโก

เป็นไปเพื่ออันดับรอบ

สมโพธิคามิ

มีปกติให้ถึงความตรัสรู้

สุคตปฺปเวทิตो,

อันพระสุคตเจ้าทรงประกาศแล้ว

มยฺหนตฺ ฐมฺมํ สุตฺวา เอว ชานาม,

เราทั้งหลายได้ฟังพระธรรมนั้นแล้วจึงรู้อย่าง

ชาติปิ ทุกฺขา

นี้ว่าแม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์

ชรปิ ทุกฺขา

แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์

มรณฺมปิ ทุกฺขํ,

แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์

โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา,

แม้ความแสบใจ ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์

อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข,

ความเสียใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์

ยมฺปิ จฺณํ น ลกฺขิ

ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์

ตมฺปิ ทุกฺขํ,

ปรารถนาอยู่ยอไม่ได้ แม้อันใด

สงฺกิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา,

แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์

เสยฺยถิทํ,

โดยย่อ อุปาทานขันธห้า เป็นทุกข์

รูปฺปาทานกฺขนฺโธ,

กล่าวคือ

เวทณฺูปาทานกฺขนฺโธ,

อุปาทานขันธ คือ รูป

อุปาทานขันธ คือ เวทนา

สณฺณูปาทานกฺขนฺโธ,
 สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ,
 วิญฺเณยูปาทานกฺขนฺโธ,
 เยสํ ปริณฺณาย ธรรมานํ โส ภควา,
 เอวํ พหุลํ สวากะ วิเนติ,

เอวํภควา จ ปณฺสส ภควโต สวากะ
 อนุสาสนี, พหุลา ปวตฺตติ,

รูปํ อนิจฺจํ,
 เวทนา อนิจฺจา,
 สณฺณวา อนิจฺจา,
 สงฺขารา อนิจฺจา,
 วิญฺเณยํ อนิจฺจํ
 รูปํ อนตฺตา
 เวทนา อนตฺตา,
 สณฺณวา อนตฺตา,
 สงฺขารา อนตฺตา,
 วิญฺเณยํ อนตฺตา,
 สทฺเทพ สงฺขารา อนิจฺจา,
 สทฺเทพ ฐมฺมา อนตฺตาติ,
 เต (ผู้หญิงใช้ ตา) มยํ โอติณฺณามุห
 ขาติยา ขรามรณเณ
 โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺขะหิ โทมนสฺเสหิ
 อุปายาสะหิ
 ทุกฺโขติณฺณา
 ทุกฺขปฺปเวรตา,
 อปฺเปว นามิมิสฺส เกวลิสฺส
 ทุกฺขกฺขนฺธิสฺส อนตฺตกิริยาย

อุปาทานขันธ คือ สัญญา
 อุปาทานขันธ คือ สังขาร
 อุปาทานขันธ คือ วิญญาน
 เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นยังทรง
 ดำรงพระชนมีย่อมแนะนำสาวกทั้งหลาย
 เพื่อให้กำหนดรู้อุปาทานขันธห้าอย่างนี้
 โดยมาก
 ก็แล อนุสาสนีเป็นอันมาก ของพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นไปในสาวกทั้งหลาย
 มีส่วนอย่างนี้
 รูป ไม่เที่ยง
 เวทนา ไม่เที่ยง
 สัญญา ไม่เที่ยง
 สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง
 วิญญาน ไม่เที่ยง
 รูป เป็นอนัตตา
 เวทนา เป็นอนัตตา
 สัญญา เป็นอนัตตา
 สังขารทั้งหลาย เป็นอนัตตา
 วิญญาน เป็นอนัตตา
 สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง
 ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา ดังนี้
 เราทั้งหลายเหล่านั้นผู้เป็นอันชาติ ชรา
 มรณะ
 โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
 อุปายาสครอบงำแล้ว
 เป็นผู้มิทุกข์ครอบงำแล้ว
 มีทุกข์เป็นเบื้องหน้าแล้ว
 ไฉนหนอ ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวล
 นี้ พึงปรากฏ ดังนี้แล

ปณณายเถลาคี,

จิรวินิพพุตมปิ ต่ ภควนุต์ สรณิ คโต,
(ผู้หญิงใช้ คตา)

ธมฺมณฺญ ภิกฺขุ สจฺจนณฺญ ตสฺส ภควโต สาสนํ
ยถาสคฺติ ยถาผลํ มนสิโกโรม
อนุปฺปฏิปชฺชาม,
สา สา โน ปฏิปตฺติ,
อิมสฺส เกวลสฺส ทฺวักขณฺนุสฺส
อนตฺทกิริยาย สํวตฺตตุฯ

(จบแล้ว กราบลง ๓ ครั้ง)

ข. ทำวัตรเย็น

(๑) ผู้เข้าประชุมทำวัตรพร้อมกัน ณ ที่ที่จะทำวัตร จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วถวายและกล่าวนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า และบูชาพระรัตนตรัย เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวแล้วในข้อ (๑) ของการทำวัตรเช้า

(๒) แล้วเริ่มทำวัตรเย็นด้วยการกล่าวคำนมัสการ และสวดิติพระพุทธเจ้าพระธรรม และพระสงฆ์ เฉพาะคำบาลี ดังนี้

(กล่าวนำ) หนุตทานิ มยฺนุตํ ภควนุตํ
วากาย อภิกายิตุํ ปุพฺพภากนฺนการณฺเจว
พุทฺธา นุสฺสตินณฺญ กโรม เสาฯ

บัดนี้ ขอเชิญพวกเรากระทำความนอบน้อม
เป็นนุภาค และระลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อ
เป็นการสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้นเกิด

(ผู้เข้าทำวัตรทั้งหมดกล่าวส่วนนมัสการพร้อมกัน ๓ จบ)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ตํ โข ปน ภควนุตํ เอว
กฺลฺยาณํ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต
อิติปิ

ก็กิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้นแล พึงเพื่องไปดังนี้ว่า
แม้เพราะเหตุนี้

โส ภควา

อรหํ

สมมาสมพุทโธ

วิชาจรณสมุปปันโน

สุคโต

โลกวิทู

อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ

สตุลา เทวมนุสฺसानํ

พุทฺโธ

ภควาติ ฯ

(กล่าวนำ) หนุท มยํ พุทฺธาภิสฺสึ

กโม เส ฯ

(พร้อมกัน) พุทฺธวารหนฺตว-

ตาทิคุณากิยุตโต,

สุทฺธาภิธานกรุณาทิ สมาคตฺตโต

โพเธสสิ โย สุชนตํ กมลํ สุโร,

วนฺทาภิหํ ตมรณํ สิริสา ชินนุท,

พุทฺโธ โย สพุทฺธาณินํ

สรณํ เขมมุตฺตมํ

ปจฺมานุสฺสติญฺจานํ วณฺทามิ

ตํ สรณท,

พุทฺธสฺสาหสมฺมิ ทาโสว

พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร

พุทฺโธ ทุกฺขสฺส นาคา จ

วิธาตา จ หิตฺตสฺส เม,

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

เป็นผู้ไกลจากกองกิเลส เป็นผู้ควรไหว้

เป็นผู้ควรบูชา

เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ

เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรณะ

เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว

เป็นผู้รู้แจ้งโลก

เป็นผู้ฝึกบรูษผู้ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า

เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

เป็นผู้เบิกบานแล้ว

เป็นผู้จำแนกกรรม ดังนี้

เชิญเถิดพวกเรา จงกระทำการกล่าวสวดดี

พระพุทธเจ้าเถิด ฯ

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประกอบแล้วด้วยพระคุณ

มีความเป็นพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ เป็นต้น

มีพระอริยาศัย ประกอบพร้อมแล้วด้วย

พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณและพระ

กรุณาคุณ

พระองค์ใด ยังประชุมชนคนดีให้เบิกบานแล้ว

ดังดวงพระอาทิตย์ ยังดอกบัวให้บาน ฉะนั้น

ข้าพเจ้า ขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์

นั้น ผู้ไม่มีข้าศึก ผู้เป็นจอมชน ด้วยเศียรเกล้า

พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษม

สูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์

นั้นผู้เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๑ ด้วยเศียรเกล้า

ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาสของพระพุทธเจ้าเทียว

พระพุทธเจ้าเป็นเจ้านายของข้าพเจ้า

พระพุทธเจ้าผู้กำจัดทุกข์ด้วย

เป็นผู้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย

พุทธสุสาห์ นิยยาเทมิ
 สรีรณชีวิตตณจิท,
 วนุทนโคห์ จริสุสามี
 พุทฺธเสว สุโพริต
 นตฺติ เม สรณํ อณฺณ
 พุทฺโธ เม สรณํ วร,
 เอเตน สจฺจวชฺเชน
 วาทุเตยฺยํ สตฺถุ สาสเน,

พุทฺธํ เม วนุทมานเนน
 ยํ ปุณฺณํ ปสฺสุตํ อิท,
 สพฺเพปิ อนุตฺตรายา เม

มาเหสุ ตสฺส เตชสาฯ

(หมอบลงกราบกล่าวว่า)

กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา,
 พุทฺเธ กุกุมํ ปกตํ มया ยํ,
 พุทฺโธ ปฏิกฺคณฺหตุ อจฺยยนฺตํ,
 กาลนฺตเร สํวริตุํ พุทฺเธฯ

(แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ)

(กล่าวว่า) หนุท มยํ
 ธมฺมานุสฺสติดินยํ กโรม เสาฯ
 (พร้อมกัน) สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม
 สนฺทิฏฺฐิโก
 อกาลิโก
 เอหิปสฺสุโก
 โอปนยิโก
 ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติฯ

(กล่าวว่า) หนุท มยํ

ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
 แต่พระพุทฺธเจ้า
 ข้าพเจ้าให้อยู่ จักประพตติตาม
 ความตรัสรู้ดี ของพระพุทฺธเจ้าทีเดียว
 สรรณะอื่น ของข้าพเจ้าไม่มี
 พระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของ
 ข้าพเจ้าด้วยการกล่าวสัจจะนี้
 ขอข้าพเจ้า พึงเจริญในพระศาสนาของ
 พระศาสดา
 บุญใด อันข้าพเจ้า ผู้ให้พระพุทฺธเจ้า
 ได้ประสบแล้วในพระศาสนามานี้
 แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มีแก่
 ข้าพเจ้า
 ด้วยเดชแห่งบุญนั้น

กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
 ในพระพุทฺธเจ้าด้วยกายวาจาและใจ
 ขอพระพุทฺธเจ้าจงทรงงดโทษนั้น
 เพื่อสงวรระวังในพระพุทฺธเจ้าในกาลต่อไป ฯ

เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการกล่าวนำ
 การระลึกถึงพระธรรม เถิด ฯ
 พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว
 เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง
 เป็นของไม่ประกอบด้วยกาล
 เป็นของควรร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้
 เป็นของอันบุคคลพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ
 เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้แจ้งเฉพาะ
 ตัว ดังนี้ ฯ

เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการกล่าวสวดดี

ธมฺมาภิกฺคิํ กโรม เสา ฯ

(พร้อมกัน) สุวาทกตาทิคุณโยควเสน
เสยโย

โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเกโท,
ธมฺโม กุโลกปตฺนา ตทธาริธาริ,

วนทามหํ ตมหรํ วรธมฺเมตํ,

ธมฺโม โย สหฺพพาณินํ

สรณํ เขมมุตฺตมํ,

ทฺฤติยานุสฺสทฺธิจฺจานํ

วนทามิ ตํ สิเรนหํ

ธมฺมสุสสาหสมฺมิ ทาโสว

ธมฺโม เม สามีกิสฺสโร,

ธมฺโม ทฺฤกฺขสฺส ฆาตา จ

วิธาคา จ หิตสฺส เม

ธมฺมสุสาหํ นิยุยาเทมิ

สรีรณชิวิตฺตญฺจิ,

วนทฺนุโคหํ จริสฺสามิ

ธมฺมสุเสว สุธมฺมตํ,

นตฺติ เม สรณํ อดฺฒํ

ธมฺโม เม สรณํ วรํ,

เอเตน สจฺจวฺชฺเชน

วาทฺตฺเตยฺยํ สตฺถุ สาสเน,

ธมฺมํ เม วนทมาเนน

ยํ ปุณฺณํ ปสฺสุตํ อธิ,

สทฺทฺเพปิ อนฺนตรายา เม

พระธรรมเกิด ฯ

พระธรรมเป็นของประเสริฐ ด้วยอำนาจ
อันประกอบด้วยคุณมีความเป็นธรรมอัน
พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เป็นต้น

อันใด ต่างด้วยมรรค ผล ปรีติ และวิโมกข์
พระธรรมทรงผู้ทรงธรรมนั้น จากการ
ตกไปในโลกที่ชั่ว

ข้าพเจ้าให้พระธรรมอันประเสริฐนั้นอัน
ขจัดความมืดมน

พระธรรมอันใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด
ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอให้พระธรรมนั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่ง
อนุสสติที่ ๒ ด้วยเศียรเกล้า

ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาสของพระธรรมเทียว
พระธรรม เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า

พระธรรม เป็นสภาวะกำจัดทุกข์ด้วย
เป็นธรรมทำประโยชน์ก็อภิลักขิตด้วย

ข้าพเจ้า ขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
แก่พระธรรม

ข้าพเจ้าให้อยู่ จักประพาศตาม

ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรมที่เดียว
สรณะอื่น ของข้าพเจ้า ไม่มี

พระธรรมเป็นสรณะ อันประเสริฐของ
ข้าพเจ้า

ด้วยการกล่าวสัจจะนี้

ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระ-
ศาสดา

บุญอันใด อันข้าพเจ้าให้พระธรรม
ได้ประสพแล้วในพระศาสนานี้

แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี

มาเหตุ สุต เทศาฯ

แก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ฯ

(หมอบลงกราบกล่าวว่า)

กาเยน วาจา ว เจตสา ว,
ธมฺเม กุณฺมํ ปกฺคิ มยา ย,
ธมฺโม ปฏิกฺคณฺหตุ อจฺจนฺต,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ธมฺเม ฯ

กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
ในพระธรรมด้วยกายวาจาหรือใจ
ขอพระธรรมจงงดโทษนั้น
เพื่อสัจธรรมะวังในพระธรรมในกาลต่อไป ฯ

(แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ)

(กล่าวนำ) หนฺต มยํ สจฺจนานุสฺสตีณํ
ภโรม เสา ฯ

(พร้อมกัน) สุปฏิปนฺโน ภควโต
สาวกสฺสโณ

อุสุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโณ,

ฉายปปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโณ

สามิฉิปปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโณ,

ยทิทํ

จตฺตาริ ปุริสยฺยคานิ

อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,

เอส ภควโต สาวกสฺสโณ,

อาหุเนยฺโย

ปาหุเนยฺโย

ทกฺขิณฺเอยฺโย

อณฺุชฺฌิกรณฺิย,

อนฺุคตฺรํ ปุณฺณกฺขេตฺตํ โลกสุสฺสาติ ฯ

(กล่าวนำ) หนฺต มยํ สจฺจนมิตฺติ

ภโรม เสา ฯ

(พร้อมกัน) สทฺธมฺโม

เชิญเกิด พวกเราจงกระทำการกล่าวนำ
การระลึกถึงพระสงฆ์เกิด ฯ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
ผู้ปฏิบัติตรงแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
ผู้ปฏิบัติถูกแล้ว

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
ผู้ปฏิบัติชอบแล้ว

คือ

คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔

จัดเป็นบุรุษบุคคลทั้งหลาย ๘

นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ท่านเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา

ท่านเป็นผู้ควรของต้อนรับ

ท่านเป็นผู้ควรทักษิณาทาน

ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม

ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญ
อื่นยิ่งไปกว่า ดังนี้ ฯ

เชิญเกิด พวกเรา จงกระทำการกล่าว

สดุดีพระสงฆ์เกิด ฯ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น

สุปฏิปัตติคุณาภียุโต,

โยฎฐพพิโธ อริยบุคลสงฆเสฏโฐ,

สีลาภิรมมปวารายกายจิตโต,

วณฺฑามหํ ตมวียนคณํ สุสุทฺธํ,

สงฺโฆ โย สพฺพปาณินํ

สรณํ เขมมุตฺตมํ,

ตติยานุสฺสติญฺจานํ

วณฺฑามิ ตํ สีเรนหํ,

สงฺฆสฺสสาหสมิ ทาโสว

สงฺโฆ เม สามิกิสุสโร,

สงฺโฆ ทุภฺขสฺส นาคา จ

วิธาตา จ หิตสฺส เม,

สงฺฆสฺสสาหํ นิยุยาเทมิ

สรีรณชีวิตญฺจิ,

วณฺฑนโศทํ จริสฺสามิ

สงฺฆสฺสอสุปฏิปฺนตํ,

นตฺติ เม สรณํ อญฺญํ

สงฺโฆ เม สรณํ วรํ,

เอเตน สจฺจวฺชฺเชน

วทฺเตยฺยํ สคฺคญฺ สาสเน,

สงฺฆํ เม วณฺฑมาเนน

ยํ ปุณฺณํ ปสฺส ตํ อธิ,

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม

มาเหสุ ตสฺส เตชสา ฯ

ผู้เกิดจากพระสัทธรรม ประกอบแล้วด้วย
คุณมีสุปฏิปัตติคุณเป็นต้น

หมู่ใดเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคล อันประ-
เสริฐสุด มี ๘ จำพวก

มีกายและจิตเป็นที่อาศัยของธรรมอันประ-
เสริฐมีศีลเป็นต้น

ข้าพเจ้าขอไหว้ หมู่พระอริยะทั้งหลายนั้น
ซึ่งหมดจดสะอาด

พระสงฆ์หมู่ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด
ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น ผู้เป็นที่ตั้งแห่ง
อนุสสติที่ ๓ ด้วยเศียรเกล้า

ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาส ของพระสงฆ์เทียว
พระสงฆ์เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า

พระสงฆ์เป็นผู้กำจัดทุกข์ด้วย
เป็นผู้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย

ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
แด่พระสงฆ์

ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตาม
ความปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์

สรณะอื่น ของข้าพเจ้า ไม่มี
พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า

ด้วยการกล่าวสัจจะนี้
ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระ-

ศาสดา
บุญใด อันข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์

ได้ประสพแล้วในพระศาสนา
แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี

แก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ฯ

(หมอบลงกราบกล่าวว่า)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา,
 สงฺเข กุณฺหม ปกต มยา ย,
 สงฺโฆ ปฏิกฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตุ,
 กาลนฺตเร สวริตฺว สงฺเข ฯ

กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
 ในพระสงฆ์ด้วยกายวาจาหรือใจ
 ขอพระสงฆ์จงงดโทษนั้น
 เพื่อสังวรระวังในพระสงฆ์ในกาลต่อไป ฯ

(จบแล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกราบ ๓ ครั้ง จบการทำวัตรเย็น)

หลังจากทำวัตรเช้าหรือทำวัตรเย็นจบแล้ว ถ้าไม่มีกิจการอย่างอื่น หรือพิธีอย่างอื่นต่อ
 ผู้เข้าทำวัตรจะทำพิธีแผ่เมตตาโดยใช้วิธีการ และคำแผ่เมตตาเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ ในข้อ
 ๒.๓ (๙) ขของบนนี้.

๒.๕ การบูชาพระรัตนตรัยในพิธีของทางราชการ

โดยปกติแล้วก่อนเริ่มประกอบพิธีใดของพุทธศาสนิกชน ควรกล่าวคำนมัสการ
 และไหว้พระอย่างย่อก่อนแม้ในงานหรือพิธีนั้นจะไม่มีพิธีสงฆ์ก็ตาม แต่ในปัจจุบันเวลามี
 งานต่าง ๆ ทางราชการมักจะจัดพิธีบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ เช่นในพิธีเปิดการประชุม
 ต่าง ๆ และแม้มีพิธีสงฆ์ด้วยก็มักใช้การบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ คือประธานในพิธีกราบ
 พระแล้วเข้านั่งประจำที่ พิธีกรก็จะอาราธนาศีลเริ่มพิธีสงฆ์ไปเลย.

การบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อดังกล่าวนี้ จะมีการตั้งโต๊ะบูชาประดิษฐานพระพุทธรูป
 ไว้บนเวทีหรือข้างหน้าของที่ประชุม อาจเป็นตรงกลาง หรือข้างซ้ายมือของผู้นั่งในที่ประชุม
 (รายละเอียดการจัดโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป จะได้กล่าวต่อไปในเรื่องการทำบุญงานมงคล
 และข้อปฏิบัติบางประการ)

วิธีปฏิบัติในการบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อแบบนี้ มีดังนี้

(๑) เมื่อถึงเวลาประกอบพิธี ผู้มาร่วมหรือเข้าประชุมพร้อมกัน และนั่งอยู่ตามที่นั่งที่
 กำหนดโดยเรียบร้อยและสำรวม เมื่อผู้เป็นประธานเข้าสู่ที่ประชุมผู้อยู่ในที่ประชุมควรยืนรับ
 โดยพร้อมเพรียงกัน ประธานอาจเข้าประจำที่ก่อน เมื่อประธานนั่งลงแล้ว ผู้อยู่ในที่ประชุม
 นั้นพึงนั่งลง

(๒) เมื่อถึงเวลาเริ่มพิธี ประธานในพิธีจะเป็นผู้จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
 ณ ที่ตั้งบูชาพระพุทธรูป อาจมีธงชาติตั้งอยู่ทางขวาโต๊ะหมู่บูชา และพระบรมฉายาสาทิส-
 ลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประดิษฐานอยู่ทางซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาด้วย
 เมื่อผู้เป็นประธานยืนขึ้นเดินไปสู่โต๊ะบูชา ผู้อยู่ในที่ประชุมต้องยืนสงบสำรวมอยู่พร้อมกัน
 เจ้าหน้าที่พิธีกรจุดเทียนชะนวนส่งให้ประธาน ประธานรับเทียนชะนวนมาถือด้วยมือขวา

เวลาจุด และเริ่มจุดเทียนเล่มทางซ้ายของประธานก่อนเรียงไปทางขวา (ถ้ามีเทียนหลายเล่ม) ถ้ามีเทียนสองเล่มให้จุดเล่มซ้าย แล้วจุดเทียนเล่มขวา เสร็จแล้วจึงจุดธูปต่อไป อาจจุดทีเดียว ถ้าธูปที่จัดไว้อยู่รวมกัน ถ้าธูปปักเรียงกันก็จุดธูปดอกซ้ายมือสุดของผู้จุดเรียงไปจนหมด ๓ ดอก แล้วส่งเทียนชะนวนคืนเจ้าหน้าที่พิธีกร ผู้อยู่ในที่ประชุมที่ยืนอยู่แล้วควรประนมมือ พร้อมกันตั้งแต่ประธานเริ่มจุดเทียนเล่มแรก

(๓) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้วประธานจะนั่งลงเพื่อกราบพระผู้ร่วมประชุมยืน ประนมมือหนึ่งสักรวมอยู่ตลอดจนประธานกราบพระเสร็จ การนั่งกราบพระของประธาน ถ้าโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปอยู่บนเวที หรือแม้อยู่พื้นเดียวกัน แต่มีพรมปูไว้พอจะนั่งกราบได้ ควรนั่งคุกเข่าประนมมือกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แต่ถ้าตั้งบูชาบนพื้นเดียวกับที่ตั้งเก้าอี้ที่ผู้เข้าประชุมนั่ง ไม่มีที่นั่งคุกเข่ากราบที่สมควร และมีการตั้งที่กราบพระไว้ก็ควรกราบที่ที่กราบพระนั้น โดยการนั่งคุกเข่าบนพรมอันบนพื้น กราบลงบนพรมอันบน ๓ ครั้ง (ที่กราบพระที่กล่าวนี้ ชื่อเดิมว่า พระแท่นทรงกราบ เป็นของสูงสำหรับพระมหากษัตริย์ผู้ที่เข้าเฝ้าในเรื่องพระราชพิธีและศาสนพิธีคือจะไม่นำมาใช้และแม้จะมีผู้จัดไว้ให้ก็จะไม่ยอมใช้)

(๔) เมื่อประธานกราบ ๓ ครั้งเสร็จแล้ว จะลุกขึ้นยืน ผู้ร่วมในที่ประชุมจะลดมือลงยืนสักรวม ถ้าที่บูชาตั้งธงชาติและพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งด้วย ประธานจะบ้ายหน้าตรงธงชาติคำนับครั้งหนึ่ง บ้ายหน้าตรงพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ถวายคำนับครั้งหนึ่ง แล้วเดินกลับมาประจำที่ เมื่อผู้เป็นประธานนั่งลง ผู้อยู่ในที่ประชุมก็นั่งลงพร้อมกัน

ถ้าในที่ประชุมนั้นเป็นการนั่งบนพื้น (ปูพรม เสื่อ หรือพื้นอื่น ๆ) ในเวลาประธานกราบจุดธูปเทียน ให้ผู้อยู่ในที่ประชุมนั่งคุกเข่าประนมมือเวลาประธานกราบให้กราบพระพร้อมกับประธาน เสร็จแล้วจึงนั่งพับเพียบนั่งราบ.

อย่างไรก็ดีในพิธีบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อนี้ ถ้าผู้ร่วมพิธีหรือผู้จัดพิธีจะจัดให้มีการไหว้พระสวดมนต์อย่างย่อด้วยก็ไม่ใช้เวลามากมายอะไรนัก และช่วยให้ผู้ร่วมประชุมได้มีสมาธิในการประกอบพิธีหรือร่วมพิธีนั้นดีขึ้นด้วย การไหว้พระสวดมนต์อย่างย่อนี้ควรเริ่มจากเมื่อประธานกราบพระแล้วเข้านั่งประจำที่เรียบร้อยแล้ว รวมทั้งผู้ร่วมในที่ประชุมด้วย แล้วประธานหรือพิธีกรนำสวดบทนมัสการ (นมโม) ๓ จบ แล้วกล่าวคำไหว้พระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์ ดังนี้

บทนมัสการ นโม ตส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

(ประนมมือ นั่งหรือยืนว่าพร้อมกัน ๓ จบ)

คำบูชาพระรัตนตรัย (ประธานหรือพิธีกรกล่าวนำ แล้วผู้อยู่ในที่ประชุมว่าตามพร้อมกัน)

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบหรือยกมือขึ้นจบ)

สวากุขาโต ภกตา ธมฺโม

ธมฺมํ นมสฺสวามิ. (กราบหรือยกมือขึ้นจบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ (กราบหรือยกมือขึ้นจบ)

(กราบใช้เวลาผู้อยู่ในที่ประชุมนั่งพับเพียบโดยนั่งคุกเข่าหรือนั่งพับเพียบ ยกมือขึ้นจบ คือยกมือที่ประนมอยู่ขึ้นจรดหน้าผาก ก้มหน้าลงเล็กน้อยใช้ในโอกาสผู้ไหว้พระนั่งเก้าอี้หรือยืน)

หลังจากไหว้พระดังกล่าวนี้แล้ว จึงเริ่มพิธีอื่น ๆ ต่อไป.

บทที่ ๓ พิธีอบรมความดีงามเฉพาะตัวบุคคล

๓.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนของผู้แสดงว่าเป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน เป็นการแสดงตนให้ปรากฏว่ายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชีวิตของตนนั่นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชี้แจงเหตุผลและที่มาของพิธีนี้ไว้โดยละเอียดในพระนิพนธ์ค่านาหนังสือพุทธมามกะว่า

“การแสดงให้เห็นปรากฏว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นกิจจำต้องทำในสมัยนั้นอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้รู้ว่าตนละลัทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่นับถือ วิธีแสดงตนมีต่างกันโดยสมควรแก่บริษัสดังนี้

(๑) ผู้เป็นบรรพชิตภายนอกมาก่อนแล้ว กราบขอลงอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พระศาสดาทรงรับด้วยวาจาว่า “มาเถิดภิกษุ ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” หรือเพียงว่า “มาเถิดภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ภิกษุที่ทรงรับใหม่นั้นถือเพศตาม เป็นเสร็จ คฤหัสถ์ผู้ปรารถนาจะเป็นภิกษุแสดงตนและทรงรับเหมือนอย่างนั้น

(๒) ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามก่อนแล้วลั่นวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ คือที่ระลึกนับถือ ๓ หน เป็นเสร็จ

(๓) ภายหลังใช้วิธีที่ ๒ รับเป็นสามเณร สงฆ์ประกาศรับเป็นภิกษุ

(๔) คฤหัสถ์ผู้ไม่ปรารถนาจะบวช ลั่นวาจาถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ปฏิญาณตน ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา ลั่นวาจาอย่างอื่นอันมีใจความอย่างเดียวกัน เช่น ขอถวายตัวขอรับเอาเป็นที่พำนัก ขอเข้าเป็นศิษย์ หรือไม่ได้ลั่นวาจาแต่สำแดงความนับถืออย่างสูงให้ปรากฏเช่นในบัดนี้กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ท่านว่าใช้ได้ ทำข้อหลังดูเหมือนเพียงได้ความรับรองว่าเป็นผู้นับถือ”

“การปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ไม่จำต้องทำเฉพาะคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ ตามกำลังแห่งศรัทธาและความเลื่อมใสก็ได้เช่นพระสาวกบางรูป ภายหลังแต่ได้รับอุปสมบท ลั่นวาจาว่า “พระผู้มีพระภาค เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ เป็นสาวก” ดังนั้นก็มีอุบาสกประกาศตนคนหนึ่งแล้ว ประกาศซ้ำอีกก็มี”

“เมื่อการถือพระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงเฉพาะตัว ถือกันทั่วทั้งสกุลและสืบชั้นลงมา

มารดาบิดายอมนำบุตรธิดาของตนให้เข้าถึงพระศาสนาที่ตนนับถือตั้งแต่ยังเป็นเด็กอ่อน ไม่รู้เดียงสา มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาว่า นิมนต์พระสำหรับสกุลงไปแล้ว ขอให้ชานานชื่อ และให้สิกขาบทแก่เด็ก ขอให้ชานานชื่อไม่เคอะ ขอให้สิกขาบทเคอะอยู่ หรือให้พ่อเป็นพิธี เท่านั้น ธรรมเนียมเมืองเราเจ้านายประสูติใหม่ นำเข้าเมื่อสมโภชเดือน เชิญเสด็จออกมาหาพระสงฆ์ ถ้าเป็นพระกุมาร พระสงฆ์เถระผูกพระหัตถ์ด้วยด้ายสายสิญจน์ ถ้าเป็นพระกุมารี พาดสายสิญจน์ไว้มุมเบาะข้างบน แล้วพระสงฆ์สวดอ้อนวณพร ด้วยบาลีว่า โส อุตถลทฺธโร...หรือว่า สา อุตถลทฺธา...โดยควรแก่ภาวะ บุตรธิดาของสกุลงที่ไม่ได้ทำขวัญเดือน ดูเหมือนนำมาขอให้พระผูกมือให้เท่านั้น ความรู้สึกก็ไม่ใช่ไปในทางเข้าพระศาสนา เป็นไปเพียงทางไปรับมรดกเนื่องด้วยพระศาสนา”

“นำเข้าพระศาสนาแต่ยังเด็ก เด็กไม่รู้สึกด้วยตนเอง เมื่อโตขึ้นที่เป็นชายจึงนำเข้าบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นภิกษุ ที่เจ้าตัวได้ปฏิญาณและได้รับความรู้สึกการนำและสำแดงซ้ำ อย่างนี้เป็นทัฬหกรรม คือ ทำให้มัน เช่นเดียวกับอุปสมบทซ้ำ”

“เมื่อความนิยมในการบวชเณรจืดจางลง พร้อมกับการส่งเด็กออกไปเรียนในยุโรป ก่อนแต่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปริวิตกว่าเด็ก ๆ จักหาได้ความรู้สึกในทางพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มีได้เคยทรงผนวชเป็นสามเณรทรงปฏิญาณพระองค์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาจนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้นให้คำสำแดงเป็นอุบาสกตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นพระองค์แรกปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นพระราชประเพณีต่อมาได้ทราบว่า ผู้อื่นจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริทำตามบ้างก็มี”

“ธรรมเนียมนี้แม้ได้ใช้นานมาแล้วยังไม่ได้เรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน คราวนี้สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (รัชกาลที่ ๖) ทรงพระกรุณาโปรดจะส่งพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตกับหม่อมเจ้าอื่น ๆ ออกไปศึกษาในยุโรป สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต มีพระประสงค์จะให้พระโอรสได้ปฏิญาณพระองค์ในพระพุทธศาสนาตามธรรมเนียมที่พระองค์ได้เคยทรงมา พระบิดาและพระญาติของหม่อมเจ้าอื่นก็ทรงดำริร่วมกัน เป็นอันว่าธรรมเนียมนี้ยังจักใช้อยู่ต่อไป ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียงตั้งเป็นแบบไว้ทีเดียวสำหรับใช้ทั่วไปไม่เฉพาะเจ้านาย ได้แก่บท “อุบาสก” เฉพาะผู้ใหญ่ผู้ได้ศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเองเป็น “พุทธมามกะ” ที่แปลว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน”

โดยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมแสดงตนเป็นพุทธมามกะขึ้นสืบต่อกันมา แต่ใน

ปัจจุบันความนิยมของชาวพุทธในประเทศไทยมีสรุปได้ว่า

(๑) เมื่อมีบุตรหลานของตนมีอายุพ้นเขตเป็นทารก คือ รู้เตียงสาแล้ว เจริญวัยอยู่ในระหว่างอายุ ๑๒ ถึง ๑๕ ปี ก็ประกอบพิธีให้บุตรหลานได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธตามตระกูลวงศ์ต่อไป หรือ

(๒) เมื่อจะส่งบุตรหลานของตนซึ่งเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ให้ไปอยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ดินแดนของพระพุทธศาสนา เพื่อการศึกษาหรือเพื่อประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม เป็นการที่ต้องจากถิ่นไปนานแรมปี ก็นิยมประกอบพิธีให้บุตรหลานของตนที่จะจากไปนั้น แสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อให้เด็กได้รำลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชน หรือ

(๓) เมื่อจะปลูกฝังนิสัยเยาวชนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนาส่วนมากทางโรงเรียนที่สอนวิชาทั้งสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาแก่เด็ก ซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มชาวพุทธ นิยมประกอบพิธีให้นักเรียนที่เข้าศึกษาใหม่ในรอบปี ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะหมู่ คือ แสดงรวมกันเป็นหมู่ ทำปีละครั้งในวันที่สะดวกที่สุด แล้วแต่ทางโรงเรียนเห็นว่าเหมาะ เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการที่ตนเป็นชาวพุทธร่วมอยู่กับชาวพุทธทั้งหลายและ

(๔) เมื่อมีบุคคลต่างศาสนาเกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการจะประกาศตนเป็นชาวพุทธก็ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อประกาศว่า นับแต่นี้ไปตนยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว

ระเบียบพิธี

(๑) **มอบตัว** ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องไปมอบตัวกับพระอาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ และมุ่งหมายจะให้ประธานสงฆ์ในพิธีด้วยก่อน ถ้าเป็นเด็กต้องมีผู้ปกครองนำไป แต่ถ้าเป็นพิธีแสดงหมู่ เช่น นักเรียน ให้ครูใหญ่หรือผู้แทนโรงเรียนเป็นผู้นำแต่เพียงบัญชีรายชื่อของนักเรียนที่จะเข้าพิธีไปเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องนำนักเรียนทั้งหมดไปก็ได้ การมอบตัวควรมีดอกไม้รูปเทียนใส่พานไปถวายพระอาจารย์ตามธรรมเนียมโบราณด้วย พิธีปฏิบัติดังนี้

ก. เข้าไปหาพระอาจารย์ ทำความเคารพพร้อมกับผู้นำ (ถ้ามีผู้นำ)

ข. แจ้งความประสงค์ให้พระอาจารย์ทราบ เมื่อพระอาจารย์รับแล้ว จึงมอบตัว

ค. การมอบตัว ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะถือพานดอกไม้รูปเทียนที่เตรียมไปนั้นเข้าไปใกล้ ๆ พระอาจารย์ ถูกเข่าลงกับพื้น กะว่าเข่าของตนห่างจากตัวพระอาจารย์ประมาณศอกเศษ แล้วยกพานนั้นน้อมตัวประเคน เมื่อพระอาจารย์รับพานแล้ว เขยิบกายถอยหลังทั้ง ๆ อยู่ในท่าคุกเข่านั้น ห่างออกมาเล็กน้อย แล้วประนมมือก้มลงกราบด้วย

เบญจางคประดิษฐ์ ตรงหน้าพระอาจารย์ ๓ ครั้ง ถ้าเป็นตัวแทนมอบตัวหมู่ ให้ผู้แทนปฏิบัติ เช่นเดียวกัน พร้อมกับถวายบัญชีรายชื่อผู้ที่ประกอบพิธี

ง. กราบเสร็จแล้วนั่งราบในท่าพับเพียบลงตรงนั้นเพื่อฟังข้อแนะนำ และนัดหมายของพระอาจารย์จนเป็นที่เข้าใจเรียบร้อย

จ. เมื่อตกลงกำหนดการเรียบร้อยแล้ว ขอเผด็จสงฆ์ต่อพระอาจารย์ตามจำนวนที่ต้องการ ไม่น้อยกว่า ๓ รูป รวมเป็น ๔ ทั้งพระอาจารย์

เมื่อเสร็จธุระนี้แล้ว ให้กราบลาพระอาจารย์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ อีก ๓ ครั้ง

(๒) **เตรียมการ** ในการประกอบพิธีนี้ต้องมีเตรียมการให้พร้อมทั้งฝ่ายสงฆ์และผู้แสดงตน คือ

ก. ฝ่ายสงฆ์ พระอาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ที่ได้รับมอบตัวผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ต้องเป็นผู้จัดเตรียมบริเวณพิธีภายในวัดไว้ให้พร้อมก่อนกำหนดนัด เพราะพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ ประกอบขึ้นในวัดเป็นเหมาะที่สุด ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรทำในที่อื่น บริเวณพิธีในวัดควรจัดในพระอุโบสถได้เป็นดี เพราะเป็นสถานที่สำคัญอันเป็นหลักของวัด แต่ถ้าในพระอุโบสถไม่สะดวกด้วยประการใด ๆ ควรจัดในวิหารหรือศาลาการเปรียญ หอประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ไม่ควรจัดให้มีในที่กลางแจ้ง ควรตั้งโต๊ะบูชา มีพระพุทธรูปเป็นประธาน ในบริเวณพิธีนั้น ๆ จัดให้สะอาดเรียบร้อยตามธรรมเนียม และให้เด่นอยู่กึ่งกลาง ถัดหน้าโต๊ะบูชาออกมาตรงหน้าพระประธาน ตั้งหรือปูอาสนะสงฆ์หันหน้าออกตามพระประธานนั้น อาสนะพระอาจารย์อยู่ข้างหน้าเดี่ยวเฉพาะรูปเดียว อาสนะพระสงฆ์อยู่ข้างหลังพระอาจารย์ เรียงแถวหน้ากระดานถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ควรเตรียมที่ปักธูปเทียนและที่วางดอกไม้บูชาพระสำหรับผู้แสดงตนไว้ข้างหน้าให้พร้อม ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้จัดเช่นนี้ได้ก็จัดอาสนะพระอาจารย์และพระสงฆ์ให้อยู่ทางซีกขวาของพระประธานเป็นด้านข้าง ให้หันหน้าไปทางซีกซ้ายของพระประธาน วิธีจัดก็ให้อาสนะพระอาจารย์อยู่หน้า อาสนะสงฆ์เรียงแถวอยู่หลังพระอาจารย์ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วที่จัดดังนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงตน เข้าแสดงตนต่อสงฆ์โดยหันหน้าตรงพระอาจารย์แล้วได้หันมือขวาเข้าหาพระประธาน นับเป็นการแสดงความเคารพอีกประการหนึ่งด้วย

ข. ฝ่ายผู้แสดงตน ต้องตระเตรียมผ้าขาวสำหรับนุ่งผืนหนึ่ง ชายควรนุ่งโจงกระเบน หญิงควรนุ่งจีบแบบผ้าถุง หรือจะตัดเย็บเป็นกระโปรงก็ได้แล้วแต่เหมาะสม และต้องมีผ้าขาวสำหรับห่มสบเี่ยงอีกผืนหนึ่งผืน คือ ผ้าหน้าแคบขนาดผ้าแถบสมัยก่อน หรือขนาดผ้าอังสะที่พระสงฆ์ใช้อยู่ในปัจจุบัน ยาวพอใช้ชายข้างหนึ่งพาดที่บ่าซ้ายปล่อยให้ชายห้อย

ลงมาข้างหน้าอกพอสมควร จับชายอีกข้างหนึ่งเฉวียงสอดใต้รักแร้ขวาผ่านออกไปไปพาด
 ป่าซ้าย ปล่อยให้ห้อยลงไปข้างหลัง ผ่าอย่างนี้ เรียกว่าผ่าห่มสะไบเฉียง ใช้เหมือนกันทั้ง
 ชายและหญิง นอกจากนี้มีเสื้อขาวแบบสุภาพสวมก่อนสะไบเฉียงทั้งชายและหญิง รองเท้า
 และถุงเท้าไม่ต้องใช้ในพิธี ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่เช่น นักเรียนหรือข้าราชการเป็นต้น
 จะไม่นุ่งขาวห่มขาวตามแบบ ก็ให้แต่งเครื่องแบบของตนให้เรียบร้อยทุกประการ เว้นแต่
 รองเท้าต้องถอดในเวลาเข้าพิธี อีกประการหนึ่ง ต้องเตรียมเครื่องสักการะสำหรับถวาย
 พระอาจารย์ในพิธีเฉพาะตน ๆ ด้วย คือ ดอกไม้รูปเทียนใส่พาน ๑ ที่ กับดอกไม้รูปเทียน
 สำหรับจุดบูชาพระในพิธี ๑ ที่ นอกนั้นจะมีไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธีด้วยก็แล้วแต่
 ศรัทธา

(๓) พิธีการ เมื่อเตรียมการพร้อมทุกฝ่ายดังกล่าวแล้ว ถึงวันนัดประกอบพิธี

ก. ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นุ่งขาว ห่มขาวหรือแต่งเครื่องแบบของตน
 เรียบร้อยแล้วแต่กรณีดังกล่าวแล้ว ไปยังบริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัด
 จัดไว้

ข. ถึงเวลากำหนด พระอาจารย์และพระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระพุทธรูป
 ประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ

ค. ให้ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จุดรูปเทียนและวางดอกไม้บูชาพระ
 สงฆ์ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาว่า

อิมินา สุกกาเรณ, พุทฺธํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธรเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

อิมินา สุกกาเรณ, ธมฺมํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

อิมินา สุกกาเรณ, สงฺฆํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ให้หัวหน้าเข้าไปจุดรูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้
 รูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชาให้พร้อม ๆ กัน
 การกราบต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทุกครั้ง

ฌ. เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์ ถวายพานเครื่องสักการะแก่
 พระอาจารย์ แล้วกราบพระสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์นั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง
 ถ้าแสดงตนหมู่ ทุกคนนั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่ หัวหน้าหมู่คนเดียวนำสักการะที่เดียว
 เข้าถวายแทนทั้งหมดแล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า

ง. กราบเสร็จแล้ว คงคุกเข้าประนมมือ เปล่งคำปฏิญาณตนให้คณะต่อนำสงฆ์
ทั้งคำบาลีและคำแปล เป็นตอน ๆ ไปจนจบเรื่องปฏิญาณ

คำนโมทนะและการและคำแปล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำปฏิญาณและคำแปล

เอสาห์ ภนฺเต, สุจิรปริณิพฺพุตมปิ, ตํ ภควนฺตํ สรวณํ

คจฺฉามิ, ฐมฺมมฺญจ พุทฺธมามโกติ มํ สงฺโฆ ฐาเรตุ.

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปริณิพพาน
ไปนานแล้ว ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรวณะที่ระลึกนับถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้า

ไว้ว่าเป็นพุทธมามกะ ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

ถ้าปฏิญาณพร้อมกันหลายคนทั้งชายหญิง คำปฏิญาณให้เปลี่ยนเฉพาะที่ขีดเส้นใต้
ไว้ดังนี้

เอสาห์ เป็น ชายว่า เอเต มยฺ หญิงว่า เอตา มยฺ

คจฺฉามิ เป็น คจฺฉาม (ทั้งชายและหญิง)

พุทฺธมามโกติ เป็น พุทฺธมามกาติ (ทั้งชายและหญิง)

มํ เป็น โน (ทั้งชายและหญิง)

คำแปลก็เปลี่ยนเฉพาะคำ “ข้าพเจ้า” เป็นว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย” เท่านั้น นอกนั้น
เหมือนกัน สำหรับหญิงผู้ปฏิญาณคนเดียวว่า เอสาห์ ฯลฯ ถึง พุทฺธมามโกติ เปลี่ยนเป็นว่า
พุทฺธมามกาติ ต่อไปไม่เปลี่ยนตลอดทั้งคำแปลด้วย ถ้าหญิงกับชายปฏิญาณคู่กัน เฉพาะ
คู่เดียว ให้ว่าแบบปฏิญาณคนเดียว คือ ขึ้น เอสาห์ ฯลฯ ถึง พุทฺธมามโกติ ชายว่า หญิง
เปลี่ยนว่า พุทฺธมามกาติ เท่านั้น นอกนั้น คงรูปตลอดทั้งคำแปล

เมื่อผู้ปฏิญาณกล่าวคำปฏิญาณจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกัน
ต่อนั้นให้ผู้ปฏิญาณแต่ละคนนั่งราบแบบพับเทียบกับพื้นแล้วประนมมือฟังโอวาทต่อไป

จ. ในลำดับนี้ พระอาจารย์พึงให้โอวาทเพื่อให้รู้หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาพอสมควร

โดยใจความว่า

(ตัวอย่างโอวาทโดยย่อ) ท่านเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ คือ รับว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดของตน ในที่พร้อมหน้าแห่งคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอนี้จัดเป็นลาภอันประเสริฐของท่าน ท่านได้ดีแล้ว คือ ได้สัมมาทิฐิความเห็นชอบตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

แท้จริง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้นามว่า รัตนะ เพราะยังความยินดีให้เกิดแก่ผู้เคารพบรรจบเป็น ๓ รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แก้ว ๓ ประการ เป็นหลักอันสำคัญยิ่งนักในพระพุทธศาสนา

ส่วนข้อปฏิบัติซึ่งพุทธศาสนิกชนจะพึงยึดถือไว้เป็นบรรทัดแห่งความประพฤติ ย่นย่อกล่าวตามพระพุทธโอวาท สรุปลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่พึงทำบาปทั้งปวง ได้แก่ไม่ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ
๒. บำเพ็ญกุศลให้เกิดมี ได้แก่พระประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ
๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส คือไม่ให้ขุ่นมัวด้วย โลภ โกรธ หลง

ขอท่านจงตั้งศรัทธาความเชื่อให้มั่นคงตรงต่อพระรัตนตรัยและจงตั้งใจสมาทานเบญจศีล ซึ่งจะได้นำท่านสมาทาน ณ กาลบัดนี้ (แนวโอวาทนี้ แล้วแต่ความสามารถของพระอาจารย์จะอธิบาย ขยายความได้มากน้อยเพียงใด เพื่อปลูกศรัทธาของพุทธมามกะ ผู้ปฏิบัติตนนั้น ๆ)

ฉ. เมื่อจบโอวาทแล้ว ให้ผู้ปฏิบัติตนรับคำว่า “สาธุ” แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือน้อมตัวลงเล็กน้อย กล่าวคำอาราธนาเบญจศีล และสมาทานศีล ตามคำที่พระอาจารย์ให้ ทั้งคำบาลีและคำแปล ดังนี้

คำอาราธนาเบญจศีล (ผู้ปฏิบัติว่า)

อหํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขนตุยา, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.
 ทุติยมฺปิ อหํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขนตุยา, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ
 สีลานิ ยาจามิ.

ตติยมฺปิ อหํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขนตุยา, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ
 สีลานิ ยาจามิ.

(ว่าเหมือนกันทั้งชายและหญิง แต่ถ้าสมาทานพร้อมกันหลายคน ให้เปลี่ยนคำ อหํ เป็น มยํ ยาจามิ เป็น ยาจาม)

คำสมาทานเบญจศีล พร้อมทั้งคำแปล (พระอาจารย์เป็นผู้บอก ผู้ปฏิบัติว่าตาม)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธรเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธรเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๒

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าพระพุทธรเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนบถือ แม้ครั้งที่ ๓

(พระอาจารย์ว่า “ติสรณคฺคณํ นิฏฺฐิตํ” ผู้ปฏิบัติรับว่า “อาม ภนฺเต”)

(พระอาจารย์บอกต่อ ผู้ปฏิบัติว่าตาม)

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากผลาญชีวิตสัตว์

(๒) อทินนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

(๓) กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติดิฉินในกาม

(๔) มุสาวาทา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากพูดเท็จ

(๕) สุราเมรยมุขปาณาถานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่ง

ความประมาท

อิมานิ ปญจ สิกขาปทานิ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท ๕ เหล่านี้

(พระอาจารย์บอกบทนี้จบแล้ว ผู้ปฏิบัติพึงว่าข้า ๓ จบ) สดท้ายพระอาจารย์บอก
อานิสงส์ศีล ต่อไป ว่า

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพตฺติ ยนฺติ ตสฺมา สีถํ วิโสธเย (ผู้ปฏิบัติไม่ต้องว่าตาม)

ข. เมื่อพระอาจารย์บอกอานิสงส์ศีลจบแล้ว ผู้ปฏิบัติ พึงกราบอีก ๓ ครั้ง ถ้ามี
เครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ พึงนำมาประเคนในลำดับนี้ เสร็จแล้วนั่งรายตรงหน้า
พระอาจารย์เตรียมน้ำกรวด เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา

(๑) ยถา.....

(๒) สพุทฺติโย.....

(๓) โส อคฺคตถุโร.....หรือ สา อคฺคตถุรา.....หรือ เต อคฺคตถุรา
.....แล้วแต่กรณี

(๔) ภวตุ สพุทฺทมฺจกฺลํ.....

ฃ. ขณะพระอาจารย์ว่า ยถา.....ผู้ปฏิบัติพึงกรวดน้ำตามแบบ กะให้เสร็จ
พร้อมกับที่พระอาจารย์กล่าวจบถึงคำว่ายถา พอพระสงฆ์ว่า สพุทฺติโย...
พึงนั่งประนมมือรับพรเมื่อจบแล้ว พึงคุกเข่ากราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี ๙

๓.๒ การสมาทานศีลฟังธรรมที่วัดในวันธรรมสวนะ

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา พลเมืองกว่าร้อยละ ๖๕ ของประชากร

ทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน พระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะยกย่องเทอดทูนสูงสุดของประชาชนชาวไทย ทรงเป็นพุทธมามกะ เอกอัครศาสนูปถัมภก เกือบทุกพระองค์แต่อดีตที่ผ่านมาได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามาแล้ว หลักศีลธรรมวัณธรรมอันดีงามของไทยทุกด้านมีหลักพระพุทธศาสนาและธรรมเนียมการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานเป็นแกนทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งร่างกายและวิญญาณของไทย เป็นศาสนาประจำชาติและฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของไทยทุกคน แม้คนไทยสมัยใหม่ที่เห็นดีเห็นงามในศาสนาอื่นถึงกับจะทิ้งพระพุทธศาสนาไปนับถือศาสนาอื่น แต่เมื่อประสบความวิกฤตในชีวิตก็จะระลึกและขอพึ่งพระพุทเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ จากอนุสติของตนเองเกือบทุกคน ด้วยเหตุนี้คนไทยทุกหมู่เหล่าจึงจำเป็นต้องมีวัดมีพระสงฆ์ของตนอยู่ทั่วกัน เมื่อไปตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านตำบลหรือเป็นหมู่เหล่า แม้ในต่างประเทศก็จะพากันช่วยกันสร้างวัดของตนขึ้น อารามหรือจัดหาพระภิกษุสงฆ์ไปอยู่ประจำวัด เป็นผู้นำและช่วยจัดศาสนกิจในการทำบุญบำเพ็ญกุศลให้แก่เจ้าของวัดทุกชุมชน

วัดเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและเป็นที่บวชเรียนของกุลบุตรบุตรหลานของชาวบ้านเจ้าของวัด ตลอดจนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลร่วมกันของชาวบ้านเจ้าของวัดนั้น การทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านที่วัดของตนเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับบ้าน หรือบ้านกับวัด ชาวบ้านช่วยกันสร้างซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดของตน บำรุงพระภิกษุสามเณรในวัดของตนทั้งทางด้านปัจจัยการดำรงชีพและการศึกษาพระธรรมวินัย วัดใดเจริญรุ่งเรืองก็ถือว่าเป็นเกียรติเป็นศรีของบ้านรอบวัดซึ่งชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของวัดนั้น

ประเพณีสำคัญในการรักษาวัดให้คงเป็นวัดของหมู่บ้านตำบลหรือชุมชน และที่วัดและพระสงฆ์ในวัดได้อำนวยประโยชน์สุขแก่ชุมชนเจ้าของวัดคือ การทำบุญบำเพ็ญกุศลที่วัดของชาวบ้านเจ้าของวัดในวันพระหรือวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการทำบุญตามประเพณีชีวิต เช่น การเกิด การบวชเรียน การตาย เป็นต้น การทำบุญที่วัดเป็นประจำของชาวบ้านเจ้าของวัดในวันธรรมสวนะ เป็นการทำความบุญที่ครบถ้วนด้วยบุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล และภาวนา ดังกล่าวแล้วในข้อ ๑.๑ ที่ว่าด้วยบุญและการทำบุญในบทที่ ๑ ของหนังสือนี้ การทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะของประชาชนเจ้าของวัดได้แก่การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาที่วัดในวันนั้น นับเป็นการอบรมความดีงามให้เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลที่ไปทำบุญ และมีผลดีต่อสังคมแห่งชุมชนนั้น ๆ ด้วย

ปัจจุบันประเพณีนี้เสื่อมความนิยมลงไปมาก ในกรุงเทพมหานครคงเหลืออยู่น้อยที่สุด

ตามหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ ในเมืองยังคงมีอยู่บ้างที่ทายาททายาทของวัด ศรัทธาของวัด หรือคุ้มวัด ยังมีการไปทำบุญแบบนี้ที่วัดตามชนบทยังมีอยู่ทั่วไป แต่ก็มักมีอยู่เฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ คนรุ่นใหม่อีกพวกที่ได้รับการศึกษาจากระบบโรงเรียนของรัฐซึ่งจัดแบบตะวันตกไม่ได้ไปทำบุญแบบนี้เลย และไม่เห็นความสำคัญด้วย ทำให้บ้านเมืองในปัจจุบันประชาชนเสื่อมจากศีลธรรมเป็นอันมาก มีข่าวมีเหตุการณ์เกี่ยวกับอาชญากรรม เช่น ฆ่าเบียดเบียนกันอยู่ทั่วไป หากความสงบสุขมั่นคงในสังคมได้น้อยลงทุกที ถ้าหากมีการฟื้นฟูประเพณีนี้ และส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับ ทุกชั้นความรู้ วัย และอาชีพ ได้เข้าวัดทำบุญสมาทานศีล พังฆกรรมในวันหยุดราชการ หรือในวันธรรมสวนะให้มากขึ้น ให้ทั่วถึงขึ้นคาดว่าจะแก้ปัญหาศีลธรรมของบ้านเมืองได้มากที่สุดทีเดียว

การไปวัดทำบุญสมาทานศีลฟังพระธรรมเทศนาในวันหยุดราชการหรือในวันธรรมสวนะ ควรเป็นการไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดในตอนเพล ผู้ที่ไปจะได้นำภัตตาหารไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัดของตนร่วมกัน ได้พบปะสังสรรค์กัน ได้สมาทานศีลรักษาศีลห้าหรือศีลแปดในเวลาทำบุญ หรือตลอดวันนั้น หรือหลายวันสืบเนื่องกันก็ได้ ได้ถือโอกาสละเว้นอบายมุขมารักาศีลในวันนั้น ทำให้ใจสงบผ่องใส ได้ฟังพระธรรมเทศนาด้วยใจสงบ ได้ตรึตรองทำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขทั่วแก่ส่วนคนและส่วนภาคด้วย ผู้ไปวัดทำบุญแบบนี้อาจได้รับประทานอาหารร่วมกัน เอื้อเพื่อเจือจานเกื้อหนุนกัน หรือร่วมกันทำกิจการสาธารณะประโยชน์ร่วมกับเพื่อชุมชนสังคมคนในด้านต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมคนในทุกด้าน

ระเบียบวิธีการทำบุญสมาทานศีลฟังพระธรรมเทศนาที่วัดในวันธรรมสวนะหรือวันหยุดประจำสัปดาห์ ทำได้สะดวกและง่ายดายมาก ดังนี้

(๑) เวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกา ของวันที่จะไปทำบุญ พวกกันทำอาหารดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะตามจัดได้ไปยังวัดของตน ประชุมพร้อมกันในศาลาการเปรียญ หรือสถานที่ทำบุญของวัดของตนนั้น

(๒) พระภิกษุสามเณร ทั้งวัดลงสู่ศาลานั่งยังอาสน์สงฆ์ แล้วชาวบ้านที่มาทำบุญทั้งนั้น ทำการบูชาพระรัตนตรัยและสวดมนต์ไหว้พระ หรือท้าวตบเข้าตามระเบียบพิธีที่กล่าวแล้วในบทที่ ๒ ของหนังสือนี้ เสร็จแล้วก็จะเริ่มพิธีอาราธนาศีลพร้อมกัน ประธานสงฆ์ให้สัณณาคมส์และศีล จะเป็นศีลห้าหรือศีลแปดก็สุดแก่ความเหมาะสมกับส่วนรวมที่มาทำบุญในสถานที่ทำบุญ และผู้มาทำบุญก็สมาทานศีลห้าหรือศีลแปดตามความประสงค์คือความเหมาะสมของตน ๆ จบแล้วมรรคทายก หรือพิธีกรในการนั้นอาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นจะได้เจริญพระพุทธรูปมนต์ จบลงในเวลาเพล

(๓) จากนั้นก็เป็นการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ร่วมกัน จนเสร็จแล้วดำเนินการถวายทานอย่างอื่นตามแต่จะกำหนด พระสงฆ์อนุโมทนา ชาวบ้านผู้มาทำบุญกรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีในตอนนี พระสงฆ์ลงจากศาลาไปแล้ว ชาวบ้านก็จะได้นำอาหารที่นำมาถวายพระแล้วนั้น มารับประทานร่วมกัน สังสรรค์กันแบบชาวพุทธไม่มีการดื่มสุราเมรัย หรือประกอบกรที่เป็นอบายมุขทั้งหลาย

(๔) เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา รับประทานอาหารเสร็จก็จะได้เริ่มพิธีฟังพระธรรมเทศนา พระสงฆ์องค์แสดงพระธรรมเทศนาขึ้นธรรมาสน์หัวหน้ามรรคทายก หรือพิธีกร นำอาราธนาธรรม แล้วพระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนา ตามประเพณีเทศน์คือขึ้นนม เสนออุณณียบทเรื่องที่เทศน์อาจมีการบอกคักราชตามธรรมเนียม แล้วเทศนาเรื่องที่กำหนดให้ผู้มาทำบุญได้ฟังตามความเหมาะสม ผู้ฟังพระธรรมเทศนาตามแบบนี้จิตใจสงบสามารถไตร่ตรองและนำไปปฏิบัติได้มากกว่าการฟังปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม หรืออภิปรายธรรม ที่คนทั้งหลายนิยมกันมากในปัจจุบัน เพราะการฟังพระธรรมแบบหลังนี้ มักจะฟังแบบเอาความรู้ความเข้าใจ หรือความเพลินเพลิน สนุกสนานไม่มีโอกาสคิดพิจารณาและนำไปสู่การปฏิบัติมากนัก

(๕) เมื่อพระสงฆ์เทศน์จบเรื่อง ก็จะจบพระธรรมเทศนาตามธรรมเนียมการแสดงพระธรรมเทศนา มีการอวยพร และอนุโมทนา (ยถา...สัพพี) จบแล้วพระสงฆ์ลงจากธรรมมาสน์ หัวหน้าคฤหัสถ์ในที่นั้นถวายของหรือปัจจัยกัณฑ์เทศน์ อาจจะเป็นเงินทำบุญบูรณะวัดหรือสร้างสรรพสิ่งสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชนนั้นตามอริยาศัย เป็นอันจบพิธีผู้มาทำบุญพากันกลับเคหสถานแห่งตนหรือผู้ที่รักษาอุโบสถ อาจอยู่ที่วัดรักษาศีลต่อไปจนสิ้นวันหรือกำหนดรักษาศีลนั้น.

คำอาราธนาศีล อาภานาพระปริตร์ และอาราธนาธรรม มีดังนี้

คำอาราธนาศีล

มย ภนุเต วิสุ วิสุ รกฺขณฺตุยา, คิสรณฺณ สห, ปญฺจ
สีลาณี ยาจาม ฯ

ทุติยมุปี มย ภนุเต วิสุ วิสุ รกฺขณฺตุยา, คิสรณฺณ
สห, ปญฺจ สีลาณี ยาจาม ฯ

ตติยมุปี มย ภนุเต วิสุ วิสุ รกฺขณฺตุยา, คิสรณฺณ
สห, ปญฺจ สีลาณี ยาจาม ฯ

(อาราธนาศีล ๘ ในวันพระก็แบบเดียวกัน ฟังแต่เปลี่ยน

ปณฺจ เป็น อฏฺฐ เท่านั้น)

คำแปล ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรวณ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ
ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรวณะ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ แม้ครั้งที่สอง
ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรวณะ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ แม้ครั้งที่สาม
(ถ้าขอศีล ๘ ก็แก้คำว่าขอศีล ๕ เป็นขอศีล ๘ ทุกครั้ง)

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุทฺธ มงคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุทฺธ มงคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุทฺธ มงคลํ ฯ

คำแปล ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อ
ความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง และเพื่อความวินาศไปแห่งทุกข์ทั้งสิ้น
ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตร และเพื่อความวินาศไป
แห่งภัยทั้งสิ้น
ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตร และเพื่อความวินาศไป
แห่งโรคทั้งสิ้น

คำอาราธนาธรรม

พุทฺธมา จ โลกาธิปตี สหฺมปติ
กตฺตอณฺุชฺฌี อนุชิวโร อยาจถ
สนฺติธฺร สตฺตาปฺพรทฺทกฺขชาติกา
เทเสตฺถ ธมฺมํ อนุกมฺปิมี ปช ฯ

คำแปล ท้าวสหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่ในโลก ได้ประณมหัตถ์นมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า
และกราบทูลอ้อนวอนว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกผู้มีกิเลสชาติในดวงตามีน้อยมีอยู่
ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดแสดงธรรมเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ทั้งหลาย
ด้วยเกิด

๓.๓ พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำ เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบระงับ อันเป็นความสุขอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่รับรักษากันตามปรกติเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่ง อย่างที่อุบาสกอุบาสิการักษากันอยู่ในวันอุโบสถทุกวัน เรียกว่า ปกติอุโบสถ อุโบสถที่รับรักษาเป็นพิเศษกว่าปรกติคือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่งวันรักษาวินหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ คำ ตลอดไปจนถึงสุดวัน ๘ คำ คือ ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำนั้นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่าปฏิชาครอุโบสถ ทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัสมสมาทานมั่นคงอยู่ด้วยความผูกใจจนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าวแล้ว

ระเบียบพิธี

การรักษาอุโบสถ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยมีระเบียบดังนี้
(๑) เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถในวันพระใด ฟังตื่นแต่มืดก่อนรุ่งอรุณของวันนั้น พอได้เวลารุ่งอรุณพึงเตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระ เปล่งวาจาอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “อิมี อภฺยงฺกสมนฺนาภคํ พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสฺสํ, อิมญจ รตฺติ อิมญจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรฺกฺขิตุํ สมมาทียามิ” ความว่า “ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถพุทธบัญญัติ ประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาดมิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้” ดังนี้ แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมาทานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

(๒) โดยปรกติวันอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมวันะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังกจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวันพระ ภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัด เสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกขพอสสมควร แล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ต่อหน้าอุบาสกอุบาสิกา แล้วทำวัตรเช้า

พหุภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาพึงทำวัตรเข้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ

(๓) ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม พึงคุกเข่าประนมมือประกาศอุโบสถ ทั้งคำบาลีและคำไทย ดังนี้

คำประกาศองค์อุโบสถ และคำแปล

อหฺข โภโกโต ปกฺขสฺส อญฺจมํทิวโส เอวรูปุ โข โภโกโต ทิวโส,
พุทฺธธณ ภาควตา ปญฺณตฺตสฺส ฐมฺมสฺสวณฺสสฺส เจว, ตตฺตถายา อุบาสก
อุบาสิกาณํ อุโปสถสฺส จ กาโล โหติ, หนฺนท มยํ โภโกโต สพุทฺธ อธิ
สมาคตา, ตสฺส ภาควโต ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺิปปตฺติยา ปุณฺนตฺถาย, อิมญฺจ
รตฺติ อิมญฺจ ทิวสํ อญฺจํกสฺสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิสฺสามาติ, กาล-
ปริจฺเจทํ กตฺวา ตตฺตเวรมณฺี อารมฺมณํ กริตฺวา, อวิกฺข จิตฺตจิตฺตา
หุตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถํ สมาธิเยยฺยาม, อีทิสํ ทิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ
อมฺหากํ ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ

ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะสมათานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์แปดประการให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมათานทราบทั่วกันก่อนแต่สมათาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้เป็น วันอญฺจมํคิณฺตีที่แปด แห่งปักษ์มาถึงแล้วก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ให้ประชุมกันฟังธรรม และเป็นการที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิด เราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ พึงกำหนดกาลว่าจะรักษาอุโบสถตลอดกาลวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอารมณฺ์ (คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักฉ้อสิ่งของเจ้าของไม่ได้ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำเท็จถ้อยลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่บุญกุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องประดับเครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนันทนอนเอนเตียงตั่งมุ้งมุ้งที่มิดชิดสูงเกินประมาณและที่นั่งที่นอนใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลี เครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑) อย่าให้มีจิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมათานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้านั้นด้วยธรรมมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้เป็นอยู่รอดมาถึง

วันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย ฯ

คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า **ปณฺณรสีทิวโส** และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็นว่า “วันปณฺณรสีทิวโส” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า **จาตุททสีทิวโส** และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกัน “วันจาตุททสีทิวโส” สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้ แต่มีนิมิตอยู่ว่าในวัดที่ท่านให้สมათานอุโบสถ บอกให้สมათานทั้งคำบาลี และคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อนสมათานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บ เพราะพระท่านจะบอกให้สมათานเมื่อจบประกาศนี้แล้ว สำหรับวัดที่ท่านให้สมათานอุโบสถศีล แต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้นไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมათานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

(๔) เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสก อุบาสิกาทุกคน ฟังนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่าดังนี้

มยฺ ภนฺเต ติสฺรณเณ สท,

อญฺจุกสมนฺนาคตฺ อุโบสธฺ ยาจาม (ว่า ๓ จบ)

ต่อนี้ คอยตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประณมมือ

(๕) ฟังว่าตามคำที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ

นโม.....(๓ จบ)

พุทฺธํ สรณํ กจฺนามิ ฯลฯ

ตติยมฺปิ สฺขมํ สรณํ กจฺนามิ

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ติสรณคมน์ นิฏฺฐิตํ” ฟังรับพร้อมกันว่า “อาม ภนฺเต” แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุด ดังต่อไปนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๓) อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๔) มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๕) สุราเมรยมฺหุขปมาทญฺจนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๖) วิกาลโภชนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๗) นจฺเจตฺตวาทิตฺตวิสุทฺทสุสฺสา มาลาคนฺธวิเลปนธารณฺมณฺฑนวิภูสณฺฐานา-
เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๘) อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณีสิกขาปาที สมาทียามิ

อิมิ อฏฺฐจกสมนฺนาคตฺ, พุทฺธปณฺณตฺ, อุโปสถํ อิมฺณจ รตฺติ อิมฺณจ ทิวสํ, สมฺมเทว อภิรทฺธิคฺคํ สมาทียามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมานทานท้ายศีล บางวัดให้เฉพาะคำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วยทั้งนี้สุดแต่นิยมอย่างใดตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วยก็พึงว่าตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วยก็พึงว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ตอนนี้พระสงฆ์จะว่า "อิมานิ อฏฺฐ สิกขาปาทานิ อุโปสถวเสน มนสิกริตฺวา, สาธุกํ อปฺปมาเทน รุกฺขิตฺวา" พึงรับพร้อมกัน ว่า "อิม ภาเนต" แล้วพระสงฆ์จะว่าอานิสงส์ศีลต่อไป ดังนี้

สีเลน สุคตฺติ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุตฺติ ยนฺติ ตสฺมา สิตํ วิโสธเย ฯ

พอท่านว่าจบ พึงกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ตอนนี้นั่งราบพับเพียบประนมมือฟังธรรม ซึ่งท่านจะได้แสดงต่อไป

(๖) เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ

อหํ พุทฺธมฺณจ ธมฺมมฺณจ สงฺฆมฺณจ สรณํ กฺโร

อุปาสกตฺตํ เทเสตี ภิกฺขุสงฺฆมฺณจ สมนุชา

เอตํ เม สรณํ เขมํ เอตํ สรณมฺมุตฺตมํ

เอตํ สรณามาคมฺม สพฺพพุทฺธา ปมฺจุเจเย

ยถาพลํ จเรยฺยาหํ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสานํ

พุทฺธนิสฺสสรณฺสุเสว ภาที อสฺสํ อนาคเต ฯ

คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นหญิง พึงเปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้ คือ กโร เปลี่ยนเป็นว่า คตา อุปาสกตฺตํ เปลี่ยนเป็นว่า อุปาสิกตฺตํ ภาที อสฺสํ เปลี่ยนเป็นว่า ภาคินิสฺสํ นอกนั้นว่าเหมือนกัน

เมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว พึงกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้า เพียงเท่านี้

(๗) ต่อนี้ผู้รักษากุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสนทนาธรรมกันบ้าง ภาวนา

ก็มีภูฐานตามสัปบายะของตนบ้าง หรือจะท่องปณสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมใด ๆ ก็ได้
ถึงเวลาพึงรับประทานอาหารเพลให้เสร็จทันกาลก่อนเที่ยง เสร็จแล้วจะพักผ่อนหรือปฏิบัติ
อะไรที่ปราศจากโทษก็แล้วแต่ธรรมาศัย พอได้เวลาบ่ายหรือเย็นจนค่ำพึงประชุมกัน
ทำวัตรคำตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ในภาคบ่ายจนถึงเย็นนี้ บางแห่งทางวัดจัดให้มีเทศน์
โปรดอีกกัณฑ์หนึ่ง ถ้ามีเทศน์ พระผู้เทศน์จะลงมาเทศน์ เมื่อจบทำวัตรตอนนี้ หัวหน้าพึง
นั่งคุกเข่า กราบพระ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวอาราธนาธรรมพิเศษโดยเฉพาะ ว่าดังนี้

จาตุทถีสี ปณณรสี	ยา จ ปกขสุส อญฐมึ
กาลา พุทเธน ปณณตดา	สทฐมมสุสวณสุสิเม
อุฏฐมึ โข อยฺหนานิ	สมปตฺตา อภิลกฺขิตา
เตนาย ปริสา ฐมม	โสตุ อธิ สมาคตา
สาธุ อโยโย ภิกฺขุสงฺโฆ	กโรตุ ฐมฺมเทศนา
อญฺญจ ปริสา สพุพา	อญฺจิกควา สุณาตุ ตนตํ ฯ

คาถาอาราธนาธรรมนี้ ใช้เฉพาะวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ
๑๕ คำ เปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้เป็นว่า “ปณณรสี” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนคำนั้น
เป็นว่า “จาตุทถีสี” นอกนั้นเหมือนกัน

(๘) เมื่ออาราธนาจบแล้ว พระจะขึ้นแสดงธรรม ฟังนั่งฟังธรรมโดยเคารพอย่าง
พิธีตอนเช้า พอเทศน์จบ ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน อย่างเดียวกับที่
ว่าท้ายเทศน์ในภาคเช้าและสวดประกาศต่อท้ายติดต่อกันไปอีกว่า

กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา
พุทฺเธ กุกกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ ฯ
กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา
ฐมฺเม กุกกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ฐมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ฐมฺเม ฯ
กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา
สงฺฆเ กุกกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺฆเ ฯ

(๙) ถ้าไม่มีเทคนิกณ์ท์เย็นนี้ พอทำวัตรจบ ผู้ประสงค์จะกลับไปพักผ่อนที่บ้าน ฟังขึ้นไปลาหัวหน้าสงฆ์บนกุฏิ หรือ หัวหน้าสงฆ์จะลงมารับในที่ประชุม ก็แล้วแต่ธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ ส่วนผู้ประสงค์จะค้างที่วัดไม่กลับบ้านก็ไม่ต้องลา แต่ถ้ามีเทคนิกณ์ท์ด้วยดังกล่าว ผู้จะกลับบ้านพึงบอกลาต่อพระผู้เทศก์ เมื่อสวดประกาศตอนท้ายเทศน์จบลงแล้วลากลับได้ทันที ค่ำลากลับบ้านพึงว่า ดังนี้

หนุกทานิ มยฺ ภนฺเต, อาปุจฺจาม

พหุกิจจา พหุกรณียา.

พระสงฆ์ผู้รับลา จะเป็นในที่ประชุมฟังเทศน์ หรือบนกุฏิก็ตาม พึงกล่าวคำว่า “ยสุทานิ ตุมฺเห กาลํ มลฺลณฺ” ผู้ลาพึงรับคำพระพร้อมกันว่า “สาธุ ภนฺเต” แล้วกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี ฯ

๓.๔ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเพื่อระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นพิเศษ แต่เดิมกำหนดไว้ ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา และ วันมาฆบูชา ภายหลังได้เพิ่ม วันอาสาฬหบูชา เข้าอีกวันหนึ่ง รวมเป็น ๔ วัน แต่ละวันมีความสำคัญ ดังนี้

(๑) วันวิสาขบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๖ แต่ในปีที่มีอธิกมาสเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๗ วันนั้นนิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ คล้ายวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ซึ่งสามกาลสามสมัยของพุทธองค์ตกในวันเพ็ญเดือนวิสาขะทั้งนั้น เหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำการบูชา

(๒) วันอัฐมิบูชา คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ หรือเดือน ๗ นับถัดจากวันวิสาขบูชาไป ๗ วัน เป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่เมืองกุสินารา เป็นวันสำคัญที่ระลึกถึงพระพุทธองค์อีกวันหนึ่ง เหตุนี้ เมื่อถึงวันเช่นนี้ ทุก ๆ ปี พุทธบริษัทจึงนิยมทำการบูชาพิเศษอีกวันหนึ่ง และเรียกวันนี้ว่า วันอัฐมิบูชา

(๓) วันมาฆบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๓ ถ้าปีใดมีอธิกมาส ปีนั้นเลื่อนไปเป็นเพ็ญเดือน ๔ วันนั้นนิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวเท่านั้น ในท่ามกลางพระอรหันตสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันตขีณาสพ มาประชุมพร้อมกันโดยบังเอิญมิได้มีการ

นัดหมายกัน ในปีแรกที่พระองค์ตรัสรู้ และเริ่มประกาศพระศาสนาแล้ว เป็นเหตุการณ์ที่นำอศรารยครั้งเดียว และครั้งนั้นพระองค์ก็ทรงวางหลักการของพระศาสนาในท่ามกลางสงฆ์นั้น ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ การประชุมในวันนั้น เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เพราะเป็นการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันเพ็ญกลางเดือนมาฆมาส
๒. วันนั้นเป็นวันที่พระอรหันตพุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายกัน
๓. พระอรหันตพุทธสาวกทั้งหมดนั้น เป็นผู้ทรงคุณวิเศษล้วนเป็นผู้ทรงอภิญญา ๖
๔. พระอรหันตพุทธสาวกทั้งหมดนั้นเป็นเอหิภิกขุ คือผู้ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง

(๕) **วันอาสาฬหบูชา** คือ วันเพ็ญเดือน ๘ ก่อนวันเข้าปฐมพรรษา ๑ วัน เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาคือ เทศน์กัณฑ์แรก ชื่อ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในปีทีตรัสรู้ใหม่ และเพราะผลของพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เป็นเหตุให้ท่านพระโกณฑัญญะในจำนวนพระปัญจวัคคีย์ ได้ตรมรจิกษุคือดวงตาเห็นธรรมเปลี่ยนลัทธิมารับนับถือพระพุทธศาสนา ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกทีเดียว วันนี้จึงเป็นวันเกิดขึ้นแห่งสังฆวัดนะอีกสัດหนึ่งด้วย เหตุนี้วันนี้จึงนับเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่งและเกิดความนิยมทำการบูชาพิเศษในวันเช่นนี้ทุกปีเพิ่มขึ้นอีก เรียกวันนี้ว่า **วันอาสาฬหบูชา**

ระเบียบพิธี

การบูชาพิเศษในวันสำคัญทั้ง ๔ นี้ ก็คือการเวียนเทียนนอกเหนือไปจากประชุมทำวัตรสวดมนต์และฟังเทศน์ ตามปกติในวันนั้น การเวียนเทียนนี้คือ การที่พุทธบริษัท ถือดอกไม้รูปเทียนจุดประนมมือเดินเวียนขวา ที่เรียกว่าประทักษิณรอบปูชนียวัตถุในวัด หรือในสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ๓ รอบ ส่งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยในขณะที่เดินเวียน เสร็จแล้วนำดอกไม้รูปเทียนนั้นปักบูชาปูชนียวัตถุที่เวียนนั้น เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงด้วยเครื่องสักการบูชา ในการนี้มีระเบียบปฏิบัติที่นิยม ดังนี้

(๑) พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทั้ง ๔ วัน มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันตลอด ต่างกันแต่คำบูชาก่อนเวียนเทียน ซึ่งมีกำหนดใช้เฉพาะวันนั้น ๆ แต่ละวันเท่านั้น ระเบียบของพิธีมีอยู่ว่าเมื่อถึงกำหนดวันสำคัญนั้น ๆ ให้ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกันทั้งชาววัด

และชาวบ้าน และบอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้ แล้วแต่ละดวง

(๒) ถึงเวลากำหนด ทางวัดศิระมังสัจญญาณให้พุทธบริษัท ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกาประชุมพร้อมกัน ที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้า ถัดไปสามเณร ท้ายสุดอุบาสกอุบาสิกา จะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิงหรือปล่อยให้ละกันตามอัธยาศัยก็แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนตามแต่จะหาได้และศรัทธาของตน แต่เทียนควรหาชนิดที่ใส่ใหญ่ด้ายมากเส้นและเป็นเทียนขี้ผึ้งด้วยจึงจะดี เพราะเมื่อจุดเดินไปจะได้ไม่ดับง่าย และน้ำตาเทียนไม่หยดเลอะเทอะ ทำสกปรก ควรกะขนาดเทียนให้จุดเดินได้จนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่หมดเสียในระหว่างเดิน

(๓) เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้าสงฆ์จุดเทียนและรูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้ว ทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือหันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่จะเวียนนั้น หัวหน้าสงฆ์นำว่า นโม...พร้อมกัน ๓ จบ-ต่อนั้นนำว่าคำถวายดอกไม้รูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ตามแบบที่กำหนดไว้สำหรับวันนั้น ๆ เป็นคำ ๆ เฉพาะบาลีเท่านั้น (ถ้ามีโอกาสและเห็นสมควรจะว่าคำแปลด้วยก็ได้) ทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ว่าตามจนจบ

(๔) ต่อนั้น หัวหน้าสงฆ์เดินนำแถวด้วยอาการประนมมือดอกไม้รูปเทียนนั้น ไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียน คือ เดินเวียนไปทางที่มือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้น ทุกคนเดินเรียงแถวเรียง ๑-๒-๓-๔ ฯลฯ แล้วแต่เหมาะ เว้นระยะห่างกันพอสมควร ตามหัวหน้าไป โดยอาการเช่นเดียวกัน ระหว่างเดินเวียนรอบที่หนึ่งพึงตั้งใจระลึกถึงพระพุทธรูป โดยนัยบท อิติปิ โส ภควา ฯลฯ รอบที่สองระลึกถึงพระธรรมคุณ โดยนัยบท สุวภาโต ภควตา ธมฺโม ฯลฯ และรอบที่สามระลึกถึงพระสงฆ์คุณ โดยนัยบท สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯลฯ ครบ ๓ รอบ แล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปปักบูชาตามที่ที่เตรียมไว้ ต่อนั้นจึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถหรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนดเริ่มทำวัตรค่ำและสวดมนต์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษแสดงเรื่องพระพุทธรูปประวัติและเรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญนั้น ๆ ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าพุทธบริษัทพร้อมใจกันมีอุตสาหะและศรัทธาเต็มที จะจัดให้มีเทศน์เป็นกัณฑ์ ๆ ไปและสวดสลับกันไปจนถึงกาลอันควรหรือจนตลอดรุ่งก็ได้ ฯ

คำบูชาในวันวิสาขปุณณมีบูชา (ประธานว่านำทุกคนว่าตาม)

ยมมฺห โข มยฺ, ภควนฺตฺ, สรณฺ คตา, โย โน ภควา สตฺตา,

ยสฺส จ มยํ ภควโต, ฐมมํ โรเจม, อโหสิ โข, โส ภควา, มขณิ-
เมสฺส, ขนปเทสฺส, อริยกสฺส, มนุสฺเสสฺส, อุปปนฺโน, ขตฺติโย ชาตียา, โคตโม
โคตเตน, สกยปฺโต, สกยกุลา, ปุพฺพชโร, สเทวเก โลเก, สมารเก,
สพฺรหฺมเก, สสฺสมณพฺราหฺมณียา ปชาย, สเทวมนุสสาย, อนุตฺตรํ, สม-
มาสมฺโพธิ, อภิสมฺพุทฺธ มยํ โข เอตฺรหิ, อิมํ, วิสาขปณฺณมิกาลํ,
ตสฺส ภควโต ชาติสมฺโพธิ, นิพฺพานกาลสมฺมตํ, ปตฺวา, อิมํ ฐานํ,
สมฺปตฺตา, อิเม ทณฺฑาที่ปฺรหฺมปฺปฬาทิสกฺกาเร, คเหตฺวา, อตฺตโน กายํ,
สกการุปฺธานํ, กริตฺวา, ตสฺส, ภควโต, ยถาภุจเ กุณเ, อนุสฺสรนฺตา,
อิมํ, ปฏิมานรํ, ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กริสฺสาม, ยถาคหิตฺเทหิ, สกฺกาเรหิ,
ปฺชํ กุรฺมานา, สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิริปริณิพฺพุโตปิ, ฌาตพฺเพหิ,
กุณฺเฑหิ, อตฺตารมณฺเฑตาย, ปณฺณายมาโน, อิเม, อมฺเหหิ คหิตเ, สกฺกาเร,
ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆรตฺตํ, ทิตาย, สุขาย.

คำแปล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิคุณ พระ-
มหากรุณาธิคุณ ได้ประสูติ, ตรัสรู้, และปรินิพาน, ในวันวิสาขปุณณมี,
พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่ แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม่เกิดมาในภาย
หลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาตน.

วันนี้, เป็นวันวิสาขปุณณมี,

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ, ระลึกถึงพระคุณอันประเสริฐ ของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่ใน
ศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขอนอบน้อมบูชา, แต่
พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,

ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์ มี
ความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

คำบูชาในวันมาฆปุณณมีบูชา (ประธานว่านำ ทุกคนว่านำว่าตาม)

อสุขาย, มาฆปุณณมี สมฺปตฺตา, มาฆนทฺขตฺเตน, ปุณฺณจฺจนฺโต,
ยฺตุโต, ยตฺถ ตถาคโต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธ, จาตุรฺรจฺจิก, สาวกสํนฺนิปาต,
โอวาทปาติโมกฺขํ, อุตฺตมํ, อทฺตมฺเตรฺสานิ, ภิกฺขุสฺตานิ, สพฺเพสํ เยว
ชีณาสวานํ, สพฺเพ เต, เอหิภิกฺขุกา, สพฺเพปิ เต, อนามนฺตฺตาว, ภควโต
สนฺติกํ, อากตา, เวพฺพวน, กลนฺตกนิวาเป, มาฆปุณฺณมฺมียํ, วาฏฺมมาน-

กจฉายาย, ตสฺมี สหฺนินฺปาเต ภควา, วิสุทฺธโปสธ, อกาสิ, โอวาท-
ปาติโมกฺข, อุทฺทิสฺส, อย, อนุทาก, ภควโต, เอโกเยว, สวากสหฺนินฺปาโต
อโหสิ, จาตุรงฺคิโก, อทฺตมฺเตรสาณิ, ภิกฺขุสฺตานิ, สพุทฺธสฺสเยว, ชีณาสวาน, ฌ
มยฺหนทานิ, อิม, มามปฺนฺณมฺมีนภฺชตฺตสมย, ตกฺกาลสทิส, สมฺปตฺตา,
สุจิริปริณิพฺพุตมฺปิ, ต ภควนฺต, อนุสฺสรมานา, อิมสฺมี, ตสฺส ภควโต,
สภฺชิญฺเจ, เจตฺติเย, อิมฺหิ, ทณฺฑาทิปฺปฐปฺปฺพฬาทิสกฺกาเรหิ, ต ภควนฺต
ตานิ จ อทฺตมฺเตรสาณิ, อภิปุชฺชาม,

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สสวากสงฺโฆ, สุจิริปริณิพฺพุโตปิ คุณฺเหิ
ธฺรมาโน, อิม สกฺกาเร, ทฺถคฺคตปณฺณการณฺเต, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อนุทาก,
ทิมฺรตฺต, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิคุณ, พระ
กรุณาธิคุณ, ได้แสดงโอวาทปาติโมกข์, ในที่ประชุมสงฆ์, จาตุรงคสันนิบาติ,
ในวันมาฆปุณณมี

พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม้เกิดมาในภาย
หลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาดน.

วันนี้เป็นวันมาฆปุณณมี,

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ รำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐของพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่ใน
ศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขอนอบน้อมบูชา, แต่
พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,

ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์, มี
ความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

คำบูชาในวันอาสาฬหปุณณมีบูชา (ประธานว่านำ ทุกคนว่าตาม)

มย โข เอตฺรหิ, อิม อาสาฬหปุณณมีกาล, ตสฺส ภควโต,
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตน, กาลสมฺมต, อริยสวากสงฺฆอุปฺปตฺติกาลสมฺมตณฺจ,
รตฺนตตฺตสมฺปฺรณกาลสมฺมตณฺจ, ปตุวา, อิม ฐาน, สมฺปตฺตา, อิม,
สกฺกาเร, คเหตฺวา อตฺตโน กาย, สกฺการูปฺธานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต,
ยถาภุจฺเจ คุณ, อนุสฺสรมฺหา, อิม, อุป, (อิม พุทฺธปฺปม) ติกฺขตฺต
ปทกฺขิณ, กริสฺสาม, ยถาคหิเตหิ, สกฺกาเรหิ, ปุช คุรฺมานา,

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิรปริณิพุโตปี, ฌาตพฺเพหิ, ฌุณฺเห,
 อตีตารมณตยา, ปญฺญาโยมาโน, อิเม, กหิตะ, สกฺกาเร
 ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิ์คุณ, พระมหา
 กรุณาธิคุณ, ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาประทานอุปสมบท, ยังพระรัตนตรัยให้บังเกิดขึ้น
 ในวันอาสาฬหบูชา
 พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม้เกิดมาใน
 ภายหลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาตน.

วันนี้เป็นวันอาสาฬหบูชา,
 ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ, ร่ำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐ ของ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า, ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่
 ในศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขออนบ้น้อมบูชา,
 แต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,
 ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์ มี
 ความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

๓.๕ วิธีกรวดน้ำ

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญ ต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลด้วย
 วิธีนิยมทำกันดังนี้ คือ เริ่มต้นเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร จะเป็นคนตี ขวดเล็ก
 แก้วน้ำ หรือขัน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ พอพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยथा..... ก็เริ่ม
 กรวดน้ำ โดยตั้งใจนึกอุทิศส่วนบุญ มือขวาจับภาชนะน้ำริน ใช้มือซ้ายประคอง แล้วว่าบท
 กรวดน้ำในใจไปจนจบการหลั่งน้ำกรวดถ้าเป็นพื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้า
 อยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหาภาชนะอื่นที่สมควร เช่น ถาดหรือขันเป็นต้น
 รองน้ำกรวดไว้ เสร็จแล้วจึงนำไปเทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถนหรือภาชนะสกปรก
 รองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็นสักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจสะอาด
 จริง ๆ

คำกรวดน้ำที่นิยมว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

คำกรวดน้ำแบบสั้น

คำบาลี อิทฺ เม ฌาติโน โหตุ (ว่า ๓ จบ)

หากจะเต็มพุทธภาษิตต่อว่า "สุจิตา โหหนฺตุ ฌาตโย" ก็ได้

คำแปล ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด

(ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด)

คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียกคาถาติโลกวิชัย

คำบาลี ยงฺกิลฺลิจิ กุสฺสํ กมฺมํ

กาเยน วาจา मनสา

เย สตุตา สลฺลณฺโณ อตุลฺลิ

กตํ ปุณฺณผลํ มยฺหํ

เย ตํ กตํ สุวทิตํ

เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ

สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตุตา

มนุญฺสํ โภชนํ สพฺเพ

กตฺตพฺพํ กรียํ มม

ติทฺธเส สุกตํ กตํ

เย จ สตุตา อสลฺลณฺโณ

สพฺเพ ภากิ ภาวนฺตุ เต

ทินฺนํ ปุณฺณผลํ มया

เทวา คนฺดวา นิเวทฺย

ชีวนฺดาหารเหตุกา

ลภนฺตุ มม เจตสา.

คำแปล กุศลกรรมซึ่งเป็นกิริยาควรทำอันหนึ่งด้วยกายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้เกิดในสวรรค์ชั้นไตรทศเทพ ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญาและไม่มีสัญญา ทุกหมู่เหล่า จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญ อันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดา สรรพสัตว์จำพวกใดไม่รู้ข่าว ถึงบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอเทพยดาทั้งหลาย จงนำไปบอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ในชีวลोकซึ่งเสพอาหารเป็น เครื่องเลี้ยงชีพ จงได้เสวยซึ่งโภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนาอุทิศของข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

คำกรวดน้ำแบบยาว เป็นคาถาของเก่า

คำบาลี อิมินา ปุณฺณกมฺเมน

อาจริยูปการา จ

สุริโย จนฺทิมหา ราชา

อุปชฌายา कुण्डलตรา

มาตา ปิตา จ ฌาตกา (ปียา มม)

कुण्वनुता नरापि ज

พุทฺธมมารา จ อินฺทา จ
 ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ
 สพฺเพ สุตฺตา สุขี โหหนฺตุ
 สุขญฺจ ติวริธํ เทนฺตุ
 อิมินา ปุณฺณกมฺเมน
 จิปรปาทํ สุตฺถา เจว
 เย สนฺตฺตานํ หินา ธมฺมา
 นสฺสสฺสฺส สพฺพทาเยว
 อุกฺขจิกฺตํ สติปญฺญา
 มารา ลกฺขณฺตุ โนกาสํ
 พุทฺธธาธิปฺวาโร นาโถ
 นาโถ ปจฺเจกพุทฺโธ จ
 เตโสตุสฺสทมาณุกาเวณ

โลกปาถา จ เทวตา
 มหฺนตฺตา เวริกาปิ จ
 ปุณฺณานิ ปกฺคานิ เม
 จิปรป ปาเปถ โว มตํ
 อิมินา อุกฺกิสฺเสน จ
 ตณฺหุปรปาทานเจทฺถ,
 ยาว นิพฺพานโต มมํ
 ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว
 สลฺเลโข วิริเยสุ เม
 กาคฺคญฺจ วิริเยสุ เม
 ธมฺโม นาโถ วุตฺตโม
 สจฺจโม นาโถตฺตโร มมํ
 มาโรกาสํ ลกฺขณฺตุ มา.

คำแปล

ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปัชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลอีก
 ทั้งอาจารย์ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและภคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจน
 พระอาทิตย์พระจันทร์ และพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมทนีดลและ
 นรชนผู้มีคุณงามความดีทั้งหลายทุกถิ่นฐาน อีกท้าวมหาพรมกับหมู่मारและ
 ท้าวมัชฌานเทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้ณการรักษาสังคตทั้งสี่ทิศ และพญาอมราชอีก
 มวลมิตรสหาย ทั้งผู้ชวนชวาวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรูของข้าพเจ้าทุก ๆ
 เหล่าจงมีความเกษมสุขนิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวารจง
 บันดาลให้สำเร็จไตรพิรุสข ถึงความเกษมปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหา-
 นฤพานโดยพลันอีกโสดหนึ่งนั้น ด้วยกรรมนี้และอุทิศเจตนานี้ขอให้ข้าพเจ้าบรรลु
 ทันทีซึ่งการจัดขาดดิ้นหาอุปทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจงพินาศไปหมด จน
 ตรวจเท่าถึงนิพพานสิ้นกาลทุกเมื่อเทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะท่องเที่ยวไปเกิดใน
 ภพใด ๆ ก็ขอให้มิมีจิตชื้อตรงดำรงสติปัญญาไว้ชาญฉลาด ให้มีความเพียรกล้า
 สามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอหมู่मारเหล่าร้าย อย่าได้กล้ำกรายสบโอกาส
 เพื่อทำให้ข้าพเจ้าพินาศคลายความเพียรได้ อนึ่งไซ้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่ง
 อันยิ่งอย่างประเสริฐพระธรรมเป็นที่พึ่งอันล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระปัจเจกพุทธเจ้า
 เป็นที่พึ่งอันไพศาลและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันอุดมยิ่งประมาณของข้าพเจ้านี้ ด้วย

อานาฬาทันตติยคติพิเศษสูงสุดของพระรัตนตรัย ขอย่าให้หมู่มารได้โอกาสทุก
เมื่อไป เทอญ ๕

นอกจากคำกรวดน้ำทั้ง ๓ แบบตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคำกรวดน้ำอีกแบบหนึ่ง
เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ เรียก บัตติทานคาถา ดังนี้

คำบาลี	ปุลฺลสุตฺตานิ กตฺตสฺส	ยานุลฺลานิ กตานิ เม
	เตสญฺจ ภากิโน โหณฺตุ	สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา
	เย ปิยา คุณวณฺตา จ	มยฺหํ มาตาปิตาทโย
	ทิกฺขสา เม จาปฺยทิกฺขสา วา	อญฺเฆ มฆณฺตตฺตเวรีโน
	สตฺตา ติกฺขณฺติ โลกสฺมิ	เตภุมฺมา จตุโยนิกา
	ปญฺเจกจตุโวการา	สฺสเรณฺตา ภวาทเว
	ฉาตํ เย ปตฺติทานมฺเม	อนฺโมทนฺตุ เต สยํ
	เย จิมํ นปฺปชานฺติ	เทวา เตสํ นิเวทฺยุ
	มยา ทินฺนํ ปุลฺลณํ	อนฺโมทนฺเตตฺตนา
	สพฺเพ สตฺตา สทา โหณฺตุ	อเวรา สุขชีวิโน
	เขมปฺปทฺทจ ปปฺโปณฺตุ	เตสาสา สิขฺฆตํ สุภา.

คำแปล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้ว
ณ บัดนี้ด้วย แห่งบุญทั้งหลายอื่นอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ
มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือแม้ที่ข้าพเจ้า
ไม่ได้เห็นแล้ว เหล่าอื่นที่เป็นผู้มีรักษะ เป็นปานกลางและเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลาย
ตั้งอยู่ในโลกเป็นไปในภูมิสาม เป็นไปในกำเนิดสี่ มีขันธห้า มีขันธหนึ่ง มีขันธสี่
ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่ ความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้า อันสัตว์ทั้งหลาย
เหล่าใดรู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่าใด
ยังไม่วางใจความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ขอเทพยดาทั้งหลายพึงบอกแก่สัตว์
ทั้งหลายนั้นให้รู้ (แล้วอนุโมทนา) เพราะเหตุคืออนุโมทนาซึ่งบุญทั้งหลายอัน
ข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพโดย
สุขทุกเมื่อเถิด จนถึงซึ่งบทอันเกษม คือพระนิพาน ขอความปรารถนาที่ติงาม
ของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น จงสำเร็จเถิด ๕

บทที่ ๔ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว

๔.๑ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปรกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันอย่างสามัญว่า สวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้า (บางกรณีเวลาเพล) ถวายภัตตาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อเย็นวานนั้น เรียกกันว่าเลี้ยงพระเช้า (เลี้ยงพระเพล) หรือฉันเช้า (ฉันเพล) และในคราวเดียวกันก็มีการตักบาตรด้วย บางคนมีเวลาน้อย ย่นเวลามาทำพร้อมกันในวันเดียวในตอนเช้าหรือตอนเพลตามความสะดวก โดยนิมนต์พระภิกษุมาร่วมเจริญพระพุทธมนต์ก่อน จบแล้วถวายภัตตาหารให้เสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระนี้ นิยมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไป ที่เรียกว่า ทำบุญมงคลนั้น ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าว เพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจโดยปรารถนาเหตุที่ดีเป็นมูล เกี่ยวกับฉลองความสำเร็จในชีวิตเช่นฉลองพระบวชใหม่เป็นต้น หรือเกี่ยวกับการริเริ่มชีวิตใหม่เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความปรารถนาดีตลอดไป เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญแต่งงาน หรือเรียกว่ามงคลสมรส เป็นต้น ส่วนที่เรียกว่า ทำบุญอวมงคล ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระเพื่อประโยชน์ก่อกูลและความสุขโดยปรารถนาเหตุไม่สู้ดี เนื่องจากการตายขึ้นในวงญาติหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัว จัดการทำบุญขึ้นเพื่อให้สำเร็จเป็นประโยชน์ก่อกูลและมีความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเป็นมิ่งขวัญกลาย ๆ แก่ผู้ที่ยังอยู่ งานทำบุญโดยปรารถนาเหตุนี้ เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล การทำบุญทั้ง ๒ ประเภทนี้ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทายกทายิกาผู้ประกอบด้วยต้องการบุญ เรียกว่า ฝ่ายเจ้าภาพ ๑ ฝ่ายปฏิบัติหาผู้รับทานและประกอบพิธีกรรมตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑ ทั้งสองฝ่ายนี้มีระเบียบปฏิบัติพิธีกำหนดไว้เพื่อความเรียบร้อยโดยเหมาะสมแต่ละประเภทของงาน เป็นชนบประเพณีสืบมา

การทำบุญงานมงคล และงานอวมงคล มีระเบียบพิธีเหมือนกันและต่างกันดังนี้

การทำบุญงานมงคล

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น ในที่นี้เรียกว่า เจ้าภาพเบื้องต้นจะต้องตระเตรียมกิจการต่าง ๆ ที่ควรทำก่อน ดังนี้

- ก. อาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์
- ข. เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา

ค. ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี

ฌ. วงด้ายสายสิญจน์

ง. เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

จ. ปูลาดอสนะสำหรับพระสงฆ์

ฉ. เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามควรแก่ฐานะ

ช. ตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์

เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้วตามเวลากำหนด จะต้องปฏิบัติกรณียกิจดังต่อไปนี้

ก. คอยล้างเท้าพระสงฆ์และเช็ดด้วย

ข. ประเคนเครื่องรับรองที่จัดไว้

ค. ได้เวลาแล้ว จุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชา บูชาพระแล้วกราบนมัสการ ๓ ครั้ง

ฌ. อาราธนาศีล และรับศีล

ง. ต่อจากรับศีล อาราธนาพระปริตร เสร็จแล้วไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี

จ. นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อจบแล้ว ถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะ แล้วแต่จะจัด

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นเมื่อพระสงฆ์รับนิมนต์ไปในงานทำบุญแล้ว ถึงวันกำหนดถ้าเจ้าภาพกำหนดจะมารับ ฟังเตรียมตัวไว้ให้พร้อมก่อนถึงเวลา พอมีคนมารับก็ให้ไปใต้ทันที ไม่ใช่เตรียมเมื่อเข้ามารับแล้ว ซึ่งจะทำให้เสียเวลามาก แต่ถ้าตกลงให้ไปเอง ควรไปตามกำหนดให้ถึงงานก่อนเวลาพอสมควร อย่าให้ก่อนมากนักเพราะเกี่ยวกับการเตรียมการของเจ้าภาพอาจยังไม่พร้อมก็ได้ จะเป็นเหตุให้เจ้าภาพอดัดในการที่ยังไม่พร้อมจะรับรองและอย่าให้กระชั้นเวลาจนเกินไป เพราะจะทำให้เจ้าภาพระวนกระวาย ยิ่งไปถึงที่หลังผู้อื่นซึ่งพร้อมกันแล้วเป็นส่วนมาก หรือไปถึงหลังกำหนดนัดจนเกินควร ยิ่งไม่สมควรเลย เพราะเป็นเหตุส่อว่าขาดกาลัญญตา อันเป็นหลักปฏิบัติธรรม ไม่เหมาะสำหรับพระสงฆ์ผู้ทรงธรรมเป็นสัตบุรุษแล้ว

การไปในงานต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นสมณสาธูป ตามแบบนิยมของวัด ควรมิพัดไปด้วยทุกรูป และควรใช้พัดงานมงคล ไม่ใช่พัดงานศพ พัดงานศพที่ถือเป็นข้อห้ามอย่างจริงจังนั้น คือ พัดที่มีอักษรปรากฏว่า ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพในงานฌาปนกิจศพ . . . เพราะพัดงานศพใช้สำหรับงานอวมงคลเท่านั้น ถ้าขัดข้องเพราะเหตุจำเป็นจริง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่สามารถจะนำพัดไปได้ทุกรูป (สำหรับพระสงฆ์วัดเดียวกันทั้งหมด) ก็ควรมีไปเฉพาะหัวหน้ารูปเดียว ซึ่งจำเป็นจะขาดเสียมิได้ เพราะพัดที่ต้องนำไปนี้จำเป็นต้องใช้ในคราว

ก. ให้ศีล เฉพาะหัวหน้า

ข. ขัด สกุเต และขัดตำนาน เฉพาะรูปที่นั่งอันดับที่ ๓

ค. อนุโมทนาท้ายพิธี ต้องใช้ทุกรูป และ

ฆ. ถ้ามีการบังสุกุลอุฐิประกอบด้วย ก็ต้องใช้ทุกรูปเช่นกัน

เรื่องการนำพัดไปในงานทำบุญนี้ บางแห่งถือกันว่า ถ้าพระสงฆ์พัดไปในงาน ทุกรูปเป็นการให้เกิดเกียรติแก่เจ้าภาพด้วย เพราะฉะนั้น ต้องดูกาลเทศะและบุคคลแล้วปฏิบัติให้สมควร

เมื่อไปถึงงานแล้ว ได้เวลาเจ้าภาพจะนิมนต์เข้าที่ ขณะขึ้นนั่งบนอาสนะที่เจ้าภาพจัดปูไว้ ควรพิจารณาเสียก่อน ถ้าเป็นอาสนะผ้าขาว ไม่ควรขึ้นเหยียบหรือทำอาการใด ๆ ให้ผ้าเท้าถูกผ้าขาวนั้น เพราะเป็นการไม่สมควรและเป็นเหตุให้ผ้าขาวสกปรกด้วย ควรคุกเข่าบนผ้าขาวเดินเข้าเข้าไปยังที่นั่ง ถ้าไม่ใช่อาสนะผ้าขาว ควรปฏิบัติโดยอาการที่เหมาะสมเรียบร้อยน่าดูเป็นเหมาะที่สุด ให้เข้าที่นั่งกันตามลำดับไว้ระยะให้พองาม นั่งแบบพับเพียบให้ได้แถวได้แนว ดูเข้าให้เสมอกันและนั่งอย่างผึ่งผาย ไม่ควรนั่งอหลังหรือท้าวแขนเข้าที่แล้ววางพัดไว้ทางหลังด้านขวามือ

เมื่อเจ้าภาพเริ่มอาราธนาศีล ผู้เป็นหัวหน้าพึงคลี่กลุ่มสายสิญจน์แล้วส่งต่อกันไปจนถึงรูปสุดท้าย พออาราธนาศีลถึงวาระที่ ๓ ว่า ตติยมปิ... ผู้เป็นหัวหน้าพึงตั้งพัดเตรียมให้ศีล การจับพัดให้จับด้วยมือขวาที่ด้ามถัดคอพัดลงมา ๔-๕ นิ้ว หรือกะว่าจับตรงส่วนที่สามตอนบนของด้ามพัด ไม่ใช่จับที่กลางด้ามหรือต่ำกว่านั้น ใช้มือกำด้ามด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วแม่มือ เฉพาะนิ้วแม่มือยกขึ้นแตะด้ามให้ทาบตรงขึ้นไปตามด้ามพัดนั้น นำสายสิญจน์ขึ้นพาดไว้บนนิ้วชี้ ตั้งพัดให้ตรงหน้าปลายด้ามอยู่กึ่งกลาง อย่าให้ห่างตัวหรือชิดตัวมากนัก และอย่าตั้งนอกสายสิญจน์ ดูหน้าพัดให้หันออกข้างนอก ให้พัดตั้งตรงได้ฉากเป็นงามระวีงอย่าให้มุมหน้าหรือจั่วหลังหรือเอียงซ้ายเอียงขวาเป็นอันขาด พอจบคำอาราธนาศีล ก็ตั้ง นโม ให้ศีลทันที ให้ไปถึงตอนจบไตรสรณคมน์ไม่ต้องว่า "ติสรณคมน์ นิภูติ" เพราะคำนี้ใช้เฉพาะในพิธีสมათานศีลจริง ๆ เช่น สมათานอุโบสถศีล ในการรับศีลเป็นพิธีอย่างในงานทำบุญนี้ไม่ต้องว่า พึงให้ศีลต่อไตรสรณคมน์ไปเลยทีเดียว พอให้ศีลจบก็วางพัด ถ้าไม่ได้นำพัดไปทุกรูป ให้ส่งพัดต่อให้รูปที่ ๓ เตรียมขัด สกุเต

พอเจ้าภาพอาราธนาพระปริตรถึงครั้งที่สาม รูปที่ต้องขัด สกุเต เตรียมตั้งพัดแบบเดียวกับที่กล่าวแล้ว พออาราธนาจบก็เริ่มขัดได้ พอขัดจบพระสงฆ์ทุกรูปยกสายสิญจน์ขึ้นประนมมือพร้อมกัน ใช้ฝ่ามือนิ้วมือทั้งสองสายสิญจน์ไว้ในระหว่างประนมมือ แล้วหัวหน้านำว่า นโม และนำสวดมนต์บทต่าง ๆ ไปตามแบบนิยม

การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล มีกำหนดเป็นหลักดังนี้ เจ็ดตำนานใช้ในงานมงคลทั่วไป สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย ใช้ในงานมงคลบางอย่าง สุดแต่เจ้าภาพประสงค์ หรือสุดแต่พระสงฆ์เห็นเป็นการสมควร ที่ถือกันมาเป็นธรรมเนียม เช่นในงานทำบุญอายุใหญ่ สวดธรรมจักรและเจ็ดตำนานย่อ งานมงคลสมรส สวดมหาสมัยและเจ็ดตำนานย่อ การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลต่าง ๆ ทั้งแบบย่อ แบบเต็ม หรืออย่างอื่น

ในการเจริญพระพุทธมนต์งานมงคลทุกแบบ มีตั้งภาชนะนํ้ามนต์ไว้ด้วย ก็เพื่อให้พระสงฆ์ทำนํ้ามนต์ในขณะที่สวด การทำนํ้ามนต์นิยมว่าเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสงฆ์ (มีหมายถึงเจ้าภาพต้องการนํ้ามนต์ทีเดียว ถ้าเจ้าภาพตั้งภาชนะนํ้ามนต์หลายที่ หน้าที่ทำนํ้ามนต์เลื่อนมาตามลำดับพระสงฆ์ผู้เจริญพระพุทธมนต์) เจ้าภาพจะจุดเทียนนํ้ามนต์ตั้งแต่เริ่มสวดมงคลสูตร พอสวดรัตนสูตรถึงตอน **ฉิม ปุราณ นว นฤธิ สมภว...** หัวหน้าสงฆ์พึงใช้มือขวาปลดเทียนนํ้ามนต์ออกจากที่ปัก ถ้าที่นํ้ามนต์เป็นครอบ พึงเปิดฝาครอบ แล้วจับเทียนควบกับสายสิญจน์เอียงให้หยดลงในนํ้าที่ละลาย ๑ พร้อมกับสวด พอสวดถึงคำว่า **นิพ** ในคำว่า **นิพพณฺธิ ธีรา ยถาญมฺปิโย** ก็ให้จุ่มเทียนลงดับในนํ้ามนต์ทันที พอถึงคำว่า **ปทีโป** จึงยกขึ้นแล้ววางหรือติดเทียนไว้ตามเดิม (มักกล่าวตามธรรมเนียมแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันนี้พอสวดถึง **เย สุปฺปยุตฺตา...เตรียมปลดเทียนนํ้ามนต์ และเริ่มหยดเรื่อยไป** ดังตรงคำว่า **นิพ** เช่นเดียวกันก็มี) เป็นอันเสร็จพิธีทำนํ้ามนต์ ต่อจากนั้นจึงสวดมนต์ต่อไปจนจบ

อนึ่ง ในงานมงคล เมื่อตั้งนํ้ามนต์และทำนํ้ามนต์ในขณะที่เจริญพระพุทธมนต์แล้วเสร็จพิธีหรือเสร็จการเลี้ยงพระในวันนั้น มักมีประเพณีขอให้พระสงฆ์พรมนํ้าพระพุทธมนต์ให้เจ้าภาพและบริเวณสถานที่บ้านเรือนเป็นต้นด้วย ถ้าเจ้าภาพประสงค์ให้มีการพรมนํ้าพระพุทธมนต์ต่อท้ายเจ้าภาพจะต้องเตรียมสิ่งสำหรับพรม คือ หน้้าคาหรือกานมะยมมัดเป็นกำไว้ให้พร้อม การใช้หน้้าคาเป็นประเพณีติดมาแต่คติพราหมณ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ว่า เมื่อครั้งอสูรกับเทวดาร่วมกับกวนเกษียรสมุทรให้เป็นนํ้าอามฤตขึ้นสำเร็จ พวกเทวดาหาอุบายแยกกันไม่ให้พวกอสูรได้ตมนํ้าอามฤตนั้น จึงเกิดวิวาทถึงรบราฆ่าฟันกันเป็นการใหญ่ ในการรบกันนํ้าอามฤตได้กระเซ็นตกมาบนหน้้าคา ๒-๓ หยด โดยเหตุนี้เองพวกพราหมณ์จึงถือว่าหน้้าคาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสิ่งที่กำจัดให้ตายได้ยาก เลยนํ้ามาใช้ในการพิธีการต่าง ๆ หลายนานติดมาจนทุกวันนี้ สำหรับชาวพุทธที่ติดประเพณีพราหมณ์ ก็ถือว่าหน้้าคาเป็นหน้้ามงคล เพราะปรากฏเป็นพุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับได้รั่มโพธิพิกฤษ์ในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้หน้้าคากันสืบต่อมา ส่วนที่ใช้กานมะยมอีกอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นความนิยมเกิดขึ้นในภายหลัง และอาจจะนิยมเฉพาะในประเทศไทย อย่างเดียวกับที่ชาวจีนนิยมให้กานทับทิมพรมนํ้ามนต์ เรื่องการใช้กานมะยม

ในหมู่ชาวไทยนี้ ได้ทราบอธิบายของเกจิอาจารย์มาว่า ท่านถือว่า “ไม้มะยม” มีชื่อพ้องกันกับ “ยมทนต์” คือ ไม้อาณัติหรือของพญายมผู้เป็นเจ้าของภูตผีปีศาจ ไม้มะยมทนต์นั้นสามารถปราบหรือกำจัดภูตผีได้ทุกทิศทุกทาง ชาวไทยเราถือเคล็ดที่ชื่อพ้องกันนี้นำมาใช้สำหรับพรมน้ำพระพุทธรณ์ เพื่อขับไล่เสนียดจัญไร และเพื่อให้มีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นในการใช้ก้านมะยมนี้ จึงนิยมเพิ่มเติมอีกว่า ต้องใช้ ๗ ก้านมัดรวมกัน โดยถือว่าได้จำนวนเท่ากันกับหัวข้อธรรมในโพชฌงคสูตร ซึ่งเป็นธรรมโอสถวิเศษ และเท่าจำนวนพระปริตร ๗ ตำนานที่พระสงฆ์สวดในงานมงคลนั้นด้วยแต่จะอย่างไรก็ตาม เรื่องการใช้ก้ามมะยมพรมแทนหูกาคาที่นิยมมาเดิม เห็นจะเป็นเพราะในถิ่นที่เจริญแล้ว เช่น ในเมืองเป็นต้น หากหูกาคาได้ยากเพราะไม่มีป่า แต่ต้นมะยมมีอยู่ตามบ้านในเมืองไทยนี้ทั่วไป จึงดัดแปลงมาเพื่อใช้สิ่งที่หาได้ง่ายเป็นประมาณนั่นเอง

ในการพรมน้ำพระพุทธรณ์ซึ่งฝ่ายพระสงฆ์ได้รับขอร้อง ก็ควรเป็นหน้าที่ของท่านผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในพิธีนั้น ควรพรมเจ้าภาพและญาติพวกพ้องผู้ต้องการก่อน จะพรมรายตัวหรือพรมให้กระจายทั่วกันทั้งหมู่ก็ได้ การพรมพึงจับกำหูกาคาหรือก้ามมะยมที่เขาเตรียมไว้ใช้มือขวาการอบด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วชี้ชี้ตรงทอดไปตามกำหูกาคาหรือก้ามมะยมนั้น มีอาการอย่างขี้นิ้ว เป็นการแสดงความประกาศิตของสงฆ์ จุ่มปลายกำหูกาคาหรือก้ามมะยมลงในน้ำพระพุทธรณ์อย่าให้โชกนัก แล้วสะบัดให้น้ำพระพุทธรณ์กระเด็นออกไปข้างหน้า ไม่ควรสะบัดเข้ามาข้างในเพราะถือว่าน้ำที่สะบัดไปนั้นเป็นการกำจัดเสนียดจัญไรต่าง ๆ ออกไปข้างนอก ขณะเริ่มพรมพระสงฆ์ที่เหลือควรสวด ขยนิโต พร้อมกัน หรือไม่เพียงไร สุดแต่หัวหน้าสงฆ์จะแจ้งให้ทราบโดยปรารถนาพิธีการนั้นว่าจะสมควรสถานใด พรมคนจนทั่วแล้วลุกจากอาสนะ ให้ฝ่ายเจ้าภาพคนใดคนหนึ่งช่วยถือภาชนะน้ำมนต์นำหน้าไปพรมสถานที่ที่เขาต้องการให้พรมโดยอาการเช่นเดียวกันนั้นจนทั่วเป็นอันเสร็จพิธีพรมน้ำพระพุทธรณ์นั้น อนึ่งในการที่หัวหน้าสงฆ์ลุกจากอาสนะไปพรมน้ำพระพุทธรณ์นั้น จะเป็นพรมบุคคลหรือสถานที่ก็ตาม หากเป็นบุคคลหรือสถานที่สำคัญ เช่น ในพระบรมมหาราชวัง จะต้องถือพัดไปด้วย ถือว่าเป็นการเต็มยศทีเดียว

การทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่า ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญวันปลงศพอย่างหนึ่ง และ ทำบุญอุทิศ หรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่งในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างมีระเบียบที่พึงปฏิบัติ ดังนี้

ก. งานทำบุญหน้าศพ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรตระเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บ้างบางประการ คือ

(๑) อารธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธรมนต์ มีจำนวนนิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป หรือ กว้านั้นขึ้นไปแล้วแต่กรณี ในเรื่องอารธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช่คำอารธนาว่า “ขออารธนาเจริญพระพุทธรมนต์” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอารธนาว่า “ขออารธนาสวดพระพุทธรมนต์” มีข้อแตกต่างกันอยู่ เป็นเรื่องที่ต้องกำหนดไว้

(๒) ไม่ตั้งนั้วด้าย หมายความว่าไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำนํ้ามนต์ และไม่มี การวางด้ายสายสิญจน์

(๓) เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสุกุลสายโยงนั้น ก็ใช้ด้ายสายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช่สายสิญจน์ก็ใช้ทำเป็นแผ่นผ้าแทนเรียกว่าภูษาโยง ดังที่ของหลวงโซ้อยู่ หนึ่ง การเดินสายโยงหรือภูษาโยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่ดินหรือผนังก็ไม่เหมาะ เพราะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล้ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล้ามหรือโยงให้สมควร

ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้ว ก็คล้ายกับงานมงคล ในตอนนี้มีข้อที่จะพึงปฏิบัติพิเศษอยู่ข้อเดียวเท่านั้น คือ การจุดรูปเทียนที่หน้าศพกับการจุดรูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระ บางท่านให้จุดรูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระก่อน จุดรูปเทียนที่หน้าศพภายหลัง แต่ผู้เขียนได้รับอบรมมาว่าต้องจุดรูปเทียนที่หน้าศพก่อน เพื่อเป็นการแสดงคารวะ และเป็นการเตือนให้ศพบูชาพระตลอดถึงรับศีลฟังพระสวดมนต์ ฟังเทศน์ หรือฟังสวด มาติกาบังสุกุล จุดรูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระภายหลัง

สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วในงานมงคล มีแต่เพียงว่าในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีการบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาฟังกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นปฏิบัติแบบเดียวกับงานมงคลที่กล่าวแล้ว ต่างแต่เรื่องนำพัดไป ต้องใช้พัดที่เกี่ยวกับงานศพเป็นเหมาะสม เพราะงานอวมงคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ในงานอวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็นและฉนวนรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกันในตอนต้นและตอนท้าย ทุ่กงานต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งมีนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

- (๑) ทำบุญศพน ๗ วัน สวดอนัตตลักขณสูตร
- (๒) ทำบุญศพน ๕๐ วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร
- (๓) ทำบุญศพน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ สวดธรรมนิยามสูตร
- (๔) ทำบุญศพนในวาระอื่นจากที่กล่าวนี้จะสวดสูตรอื่นใด นอกจากที่กล่าวนี้ได้แล้ว แต่เจ้าภาพประสงค์หรือหัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่าไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมย

ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อให้ศีลและเจ้าภาพอาราธนาสวดพระปริตร จบแล้วไม่ต้องขัด **สกุเท** ทุกรูปประนมมือพร้อมกัน หัวหน้านำสวด

ก. นมการปาฐะ (นโม)

ข. สรณคมณปาฐะ (พุทฺธํ สรณํ....)

ค. บัพพโตปมคคาถาและอริยธรรมาถา (ยถาปี เสธา....)

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดคลดมือลง แล้วรูปที่หนึ่งอันดับ ๓ ตั้งพัดขัดบพัตของสูตรที่กำหนดสวดตามงานดังกล่าวแล้ว สูตรใดสูตรหนึ่งเมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปประนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตรที่ขัดหน้านั้น จบสูตรแล้วนำสวดบพัตยสวตมนต์งานอวมงคล ต่อ คือ

ก. ปฏิจจสมุปบาท (อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา.....)

ข. พุทธอุทานคาถา (ยथा หเว.....)

ค. ภัทเทกวัตตคาถา (อตีติ นานวาคเมยฺย.....)

ถ้าสวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลลิกขณทิกคาถา (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯ เป ฯ เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ) ก่อนสวดปฏิจจสมุปบาท

เมื่อสวดมนต์แล้ว ถ้ามีการชักผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลากสายโยงหรือกุษาโยงแล้วทอดผ้า ให้คอยสังเกตดู พอทอดถึงรูปสุดท้าย ก็ตั้งพัดพร้อมกัน (อย่าข้ามสายโยงหรือกุษาโยง เพราะถือว่าเป็นการข้ามศพ เท่ากับดูหมิ่นศพ) การตั้งพัดในพิธีชักบังสุกุล ให้ใช้มือซ้ายจับพัด จับอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วข้างต้น แล้วใช้มือขวาจับผ้าบังสุกุล การจับผ้าให้จับหงายมือใช้นิ้วมือ ๔ นิ้ว เว้นนิ้วแม่มือสอดเข้าใต้ผ้าที่ชัก แล้วใช้นิ้วแม่มือจับบนผ้าอย่าจับคว้ามือหรือทำอาการเพียงใช้นิ้วแตะ ๆ ที่ผ้าเป็นอันขาด ข้อที่ควรระวังในการจับพัดและจับผ้านี้ อย่าให้จับผิดมือที่กล่าวนี้ เมื่อจับพร้อมกันทุกรูปแล้วเริ่มว่าบทชักบังสุกุล (อนิจฺจา ...) พร้อมกัน จบแล้วชักผ้าออกจากสายโยงหรือกุษาโยงวางไว้ตรงหน้า ผ้าที่เจ้าภาพทอดนั้น ถ้าเป็นผ้าพอที่จะใส่ในย่ามได้ ก็ให้ใส่ย่ามในเวลากลับ หากเป็นผ้าที่ใส่ย่ามไม่ได้ เช่น ผ้าไตร พึงถือกอดมาด้วยมือข้างซ้าย

ระเบียบพิธีการทำบุญดังกล่าวมานี้ เป็นงานที่เจ้าภาพทำสองวัน คือสวดมนต์วันหนึ่ง เลี้ยงพระอีกวันหนึ่ง แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์และเลี้ยงพระวันเดียวกัน ให้สวดมนต์ก่อนนั้น ในการสวดมนต์นั้น มีข้อแปลกจากงานที่เจ้าภาพทำสองวันอยู่ประการเดียว คือเมื่อสวดภัทเทกรัตตคาถา (อดีต นานูวาคเมยฺย) จบแล้วให้สวดถวายพรพระต่อไปจนจบ จึงจะเสร็จพิธีสวดมนต์

อนึ่ง ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้วหากไม่มีการริบถ้วน ในการอนุโมทนา ด้วยบทวิเสสอนุโมทนา ฟังใช้บท "อทาสี เม" เพราะศพยังปรากฏอยู่

ข. งานทำบุญอุชิ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ฟังจัดเตรียมทำนองเดียวกับงานทำบุญหน้าศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอุชิหรือรูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับเป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอุชิหรือที่ตั้งรูประลึคนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใดที่สมควรก็ได้ ให้มีดอกไม้ตั้งหรือประดับพวงมาตามแต่จะฟังจัดได้ และตั้งกระถางรูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ที่หน้าโต๊ะอุชิหรือรูปนั้นด้วยเพื่อบูชา จะใช้พานหรือกระบะเครื่องห้าสำหรับบูชาแทนก็ได้ ข้อสำคัญให้ดูงามเด่นพอควรเป็นใช้ได้ ส่วนระเบียบที่ฟังปฏิบัติอื่นจากนี้เหมือนกับที่กล่าวแล้วข้างต้น

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ก็ฟังปฏิบัติเช่นเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่การสวดมนต์นิยมใช้สูตรอื่นจากอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร ที่ใช้สำหรับงานทำบุญศพ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน หรือหน้าวันปลงศพดังกล่าว (ในปัจจุบันสวดธรรมนิยามสูตรก็มี) ทั้งนี้แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกะหนดหมาย หรือเจ้าภาพจำนงหมาย เช่น สติปัญฐานปาฐะ เป็นต้น

๔.๒ การทำบุญงานมงคลและข้อปฏิบัติบางประการ

งานมงคลในชีวิตและสังคมของพุทธศาสนิกชน เช่น การฉลองเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การเริ่มกิจการงานที่สำคัญ การฉลองสำเร็จในกิจการงานต่าง ๆ การขึ้นบ้านใหม่ หรือสำนักงานใหม่ การบวชนาค พิธีมงคลสมรส จะมีพิธีทำบุญรวมอยู่ในงานมงคลนั้น ๆ ทุกงาน พิธีทำบุญอย่างย่อได้แก่ การทำบุญตักบาตร หรือใส่บาตรพระตอนเช้า ตามจำนวนที่ประสงค์หรือตามกำลังความสามารถที่จะทำได้ แล้วจึงมีพิธีงานอื่น ๆ ตามความนิยมต่อไป สำหรับงานมงคลที่จัดที่บ้านหรือที่สำนักงาน หรือ ณ ที่หนึ่งใดที่ประสงค์หรือสมควรที่จะจัดเป็นพิธีทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าวแล้วในตอนก่อน การทำบุญงานมงคลดังกล่าวนี้อาจจัด

เป็นงานวันเดียวหรือสองวันติดต่อกันก็ได้ ถ้าจัดเป็นวันเดียว ก็อาราธนาพระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเช้าแล้วถวายภัตตาหารเพล เสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี ถ้าจัดเป็น ๒ วัน วันแรกก็อาราธนาพระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนบ่ายหรือตอนเย็น วันรุ่งขึ้นจึงมีการถวายภัตตาหารเช้าหรือเพล เสร็จแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี

ในการจัดพิธีทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคลแบ่งงานที่ต้องปฏิบัติเป็น ๒ ตอน คือ การเตรียมสิ่งของ สถานที่ และกิจการต่าง ๆ ก่อนเริ่มงาน และการปฏิบัติพิธีเมื่อเริ่มงาน แล้วตั้งได้กล่าวไว้ในเรื่องการทำบุญงานมงคลในตอนก่อน ในการเตรียมและการปฏิบัติบุญพิธี มีรายละเอียดที่พึงจัดทำดังต่อไปนี้

(๑) การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์

การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลนิยมไม่กำหนดจำนวนข้างมาก แต่นิยมกำหนดข้างน้อยไว้โดยเกณฑ์ คือไม่ต่ำกว่า ๕ รูป เกิน ๕ รูปไปก็เป็น ๗ รูปหรือ ๙ รูป ข้อน่าสังเกตก็คือไม่มีมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ เพราะถือเหมือนอย่างว่า การทำบุญครั้งนี้มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแบบเดียวกับครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏตามบาลีว่า พุทธปบุมุโข ภิกขุสงฺโฆ พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โดยตั้งพระพุทธรูปไว้ข้างหน้าแถวพระสงฆ์ นับจำนวนรวมกับพระสงฆ์เป็นคู่ เว้นแต่ในงานมงคลสมรส มักนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ จุดมุ่งหมายคือ แบ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวนิมนต์พระมาจำนวนเท่า ๆ กัน เมื่อมารวมกันจึงเป็นจำนวนคู่ แต่ในพิธีหลวงในปัจจุบันนี้ มักอาราธนาพระสงฆ์ เป็นจำนวนคู่ เช่น ๑๐ รูป เป็นต้น

(๒) การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา

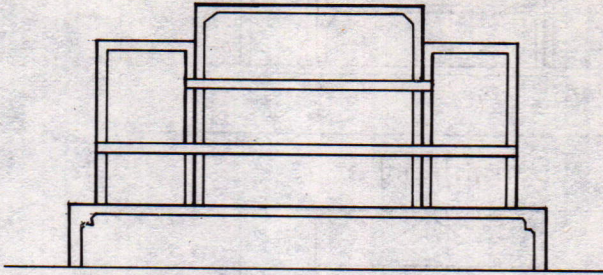
ที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชาในงานพิธีต่าง ๆ นั้นนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “โต๊ะบูชา” สิ่งสำคัญของโต๊ะบูชานี้ประกอบด้วยโต๊ะรอง ๑ เครื่องบูชา ๑ โต๊ะรองนี้เป็นที่รองรับพระพุทธรูปและเครื่องบูชา ปัจจุบันนี้นิยมใช้กันทั่วไป เป็นโต๊ะหมู่ซึ่งสร้างไว้โดยเฉพาะ เรียกกันว่า โต๊ะหมู่บูชา มีเป็นหมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ หมายความว่าหมู่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วยโต๊ะ ๕ ตัว ๗ ตัว และ ๙ ตัว ก็เรียกว่าหมู่เท่านั้นเท่านี้ ถ้าในที่ที่หาโต๊ะหมู่ไม่ได้ จะใช้ตั้งหรือโต๊ะอะไรที่สมควร ซึ่งไม่สูงหรือต่ำเกินไปนัก จัดเป็นโต๊ะบูชาในพิธีก็ได้ การใช้ตั้งหรือโต๊ะอื่นแทนโต๊ะหมู่บูชานี้มีหลักสำคัญอยู่อย่างหนึ่งว่าโต๊ะหรือตั้งนั้นต้องใช้ผ้าขาวปูพื้นก่อน ถ้าหาผ้าขาวไม่ได้จำเป็นจะใช้ผ้าสีต้องเป็นผ้าสะอาดและยังมิได้ใช้การอย่างอื่นมาเป็นเหมาะที่สุด ผ้าอะไรก็ตามถ้าแสดงลักษณะชัดว่าเป็นผ้าถุงแล้ว ไม่สมควรอย่างยิ่ง

การใช้โตะอื่นหรือตั้งแทนนี้ ควรหาตั้งเล็กหรือโตะเล็ก ๆ อีกตัวหนึ่งตั้งซ้อนบนเป็นที่ตั้งพระพุทธรูป

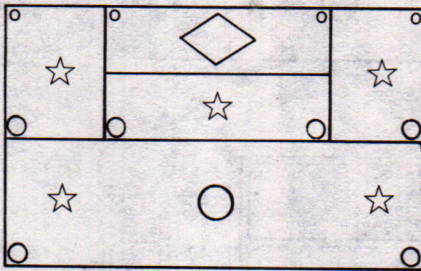
การตั้งโตะบูชานี้มีหลักว่า ต้องตั้งหันหน้าโตะออกทางเดียวกับพระสงฆ์ คือให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ออกทางเดียวกับพระสงฆ์นั่นเอง ด้วยมุ่งหมายให้พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประธาน เว้นแต่จำเป็นเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งจะต้องให้พระสงฆ์นั่งมีเบื้องซ้ายอยู่ทางพระพุทธรูปแล้ว จึงต้องตั้งโตะบูชาหันหน้ามาทางพระสงฆ์ให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์หาพระสงฆ์ เป็นอันไม่ต้องเข้าแถวกับพระสงฆ์ สำหรับเรื่องทิศทางที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น ตามความนิยมที่เคยปฏิบัติกันมามากจะทำให้ผืนพระพักตร์ไปสูทิศเหนือ ด้วยถือว่าพระพุทธรเจ้าเป็นโลกอุดร มิฉะนั้นก็ให้หันไปทางทิศตะวันออก ด้วยถือว่าเป็นทิศพระ (ในวันตรัสรู้ พระพุทธเจ้าประทับนั่งผืนพระพักตร์ไปทางตะวันออก) เป็นพื้น แต่เรื่องนี้เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเช่นนั้น จะให้ผืนพระพักตร์ไปทิศใด ๆ ก็ไม่เกิดโทษและไม่มีข้อห้าม เป็นอันแล้วแต่สถานที่จะอำนวยให้ประดิษฐานได้เหมาะสมก็พึงทำได้ทั้งนั้น

สำหรับการตั้งเครื่องบูชานั้น ต้องแล้วแต่โตะที่ตั้ง ถ้าเป็นโตะเดียวที่ใช้ตั้งหรือโตะตัวเดียวตั้งแทนโตะหมู่ เครื่องบูชาควรมีแจกันประดับดอกไม้ ๑ คู่ ตั้ง ๒ ข้างพระพุทธรูป ไม่ชิดหรือห่างจนเกินไป ถัดมาแถวหน้าพระพุทธรูป ตั้งกระถางรูปตรงหน้าพระพุทธรูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ตั้งตรงกับแจกัน เพียงเท่านั้นก็สำเร็จรูปเป็นโตะบูชาพอสมควร โตะเดียวนี้นี้ไม่ควรตั้งเครื่องให้มากกว่านี้ เพราะเป็นโตะไม่เข้าหลักเกณฑ์ จะทำให้รกรุงรังจนไม่เหมาะสม สำหรับโตะหมู่จะแสดงการตั้งโตะหมู่ ๗ เป็นตัวอย่างดังนี้ หลักโตะหมู่ ๗ มีอยู่ว่า ใช้แจกัน ๒ คู่ คู่ ๑ ตั้งบนโตะกลางที่ตั้งพระพุทธรูป ชิดด้านหลัง ๒ ข้างพระพุทธรูปอยู่ตรงมุมทั้ง ๒ ด้านหลัง อีกคู่ ๑ ตั้งบนโตะข้างตัวละ ๑ ชิดมุมนอก ด้านหลังถือหลักว่าแจกันเป็นพนัหลังสุด จะตั้งล้ามาข้างหน้าไม่ควรพานดอกไม้ ๕ พาน ตั้งกลางโตะทุกโตะ เว้นโตะกลางแถวหน้าซึ่งตั้งกระถางรูป เชิงเทียน ๔ คู่ ตั้งที่โตะข้างซีกซ้ายและขวามือโตะละ ๑ ที่มุมหน้าตรงข้ามกับแจกัน รวม ๒ ซีก ๒ คู่ ตรงกลางตั้งแต่โตะพระพุทธรูปลงมา ๓ ตัว ตั้งตัวละคู่ที่มุมโตะทั้ง ๒ ด้านหน้า รวมอีก ๓ คู่ สำหรับคู่ที่อยู่บนโตะที่ตั้งพระพุทธรูปนั้น ถ้าจำเป็น เช่น บังพระพุทธรูปหรือชิดพระพุทธรูปเกินไป จะตัดออกเสียคู่หนึ่งก็ได้ แม้โตะหมู่อื่นนอกจากหมู่ ๗ ที่กล่าวนี้ ก็ถือหลักการตั้งเช่นเดียวกัน

ผังแผนผังแสดงการตั้งโต๊ะบูชา ต่อไปนี้.

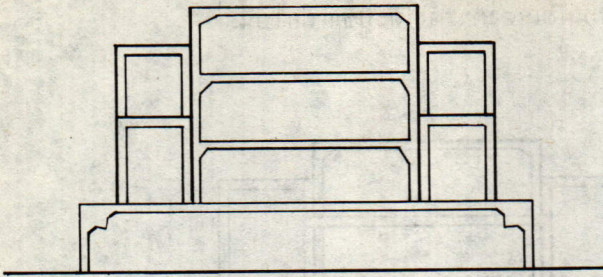

การตั้งโต๊ะหมู่ ๕

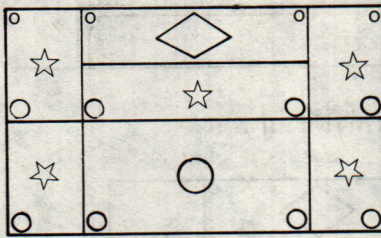

- ☆ ฟานดอกไม้
- กระดางรูป
- แจกันดอกไม้
- เชิงเทียน
- ◇ พระพุทธรูป

แจกัน ๔ ฟาน ๕ เชิงเทียน ๖ (เต็ม ๘) กระดางรูป ๑

การตั้งโต๊ะหมู่ ๗

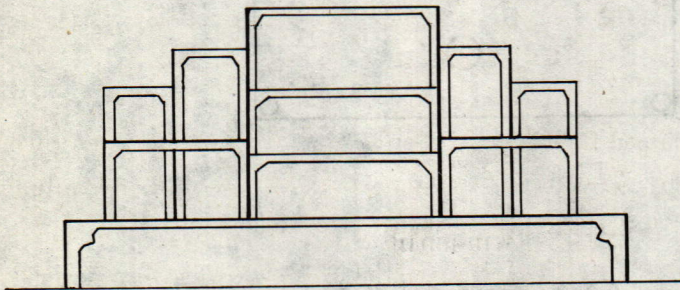

แจกัน ๔

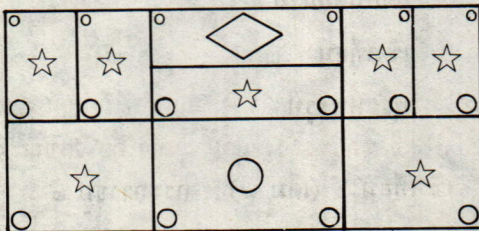
พาน ๕

เชิงเทียน ๘ (เต็ม ๑๐)

กระถางรูป ๑

การตั้งโต๊ะหมู่ ๘

แจกัน ๖

พาน ๗

เชิงเทียน ๑๐ (เต็ม ๑๒)

กระถางรูป ๑

(๓) การตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี

สถานที่บริเวณพิธีนิยมทำความสะอาดและตกแต่งให้สะอาดเรียบร้อยเป็นสำคัญ เพราะการทำบุญต้องการสิริมงคล และเป็นการออกแขกด้วย ความสะอาดเรียบร้อยทุกอย่าง เป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ถ้าได้เพิ่มการตกแต่งเพื่อความสวยงามขึ้นอีก ก็เป็นการดียิ่ง ทั้งนี้สุดแต่ฐานะและกำลังของตนเป็นสำคัญ

(๔) การวางด้ายสายสิญจน์

คำว่า “สายสิญจน์” แปลว่า การรตนน้ำ คือการรตนน้ำด้วยมีพิธี สืบเนื่องมาแต่พิธีพราหมณ์ เดิม “สาย” เข้าข้างหน้า เป็น สายสิญจน์ กลายเป็นวัตถุชนิดหนึ่งที่น่ามาใช้ในงานมงคลต่าง ๆ สายสิญจน์ได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบ โดยวิธีจับเส้นด้ายในขีด สาวออกชักเป็นห่วง ๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกัน จากด้ายในขีดเส้นเดียว จับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้น ม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้สายใหญ่ ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๔ เส้น ในงานมงคลทุกประเภท นิยมใช้สายสิญจน์ ๔ เส้น เพราะกล่าวกันว่าสายสิญจน์ ๓ เส้น สำหรับใช้ในพิธีเบิกโลงศพ จะนำมาใช้ในพิธีงานมงคลไม่เหมาะสม ถ้าเพิ่งการครองทนต์แล้ว สายสิญจน์ ๔ เส้น คงทนกว่าสายสิญจน์ ๓ เส้นเป็นแน่

ด้ายสายสิญจน์ที่จับเสร็จโดยวิธีนี้ใช้ในงานมงคลทุกประเภทที่ต้องใช้ด้ายสายสิญจน์ (ยืมมาใช้ในการอวมงคลบ้าง ในกรณีที่ใช้เป็นสายโยง)

การวางสายสิญจน์ มีเกณฑ์ถืออยู่ว่า ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วางรอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบ หรือมีแต่กว้างเกินไป หรือมีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับพิธีอยู่ร่วมในรั้วด้วย ก็ให้วางเฉพาะอาคารพิธีโดยรอบ ถ้าเจ้าภาพไม่ต้องการวางสายสิญจน์รอบรั้วบ้านหรือรอบอาคารที่ตนประกอบพิธีทำบุญ จะวางสายสิญจน์ที่ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาเท่านั้น แล้วโยงมาที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ก็ได้ การโยงสายสิญจน์จากฐานพระพุทธรูปมายังภาชนะนํ้ามนต์ ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ในเวลาจุดธูปเทียน เมื่อวางที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์แล้ว พึงวางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้บนพานสำหรับรองสายสิญจน์ ซึ่งอยู่ทางหัวอาสน์สงฆ์ใกล้ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์การวางสายสิญจน์ถือหลักจากซ้ายไปขวาของสถานที่หรือวัตถุ มีข้อที่ถือเป็นเรื่องควรระวังอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในขณะที่วางสายสิญจน์อย่าให้สายสิญจน์ขาด

อนึ่ง สายสิญจน์ที่วางพระพุทธรูปแล้วนี้จะข้ามกราบมิได้เพราะถ้าข้ามกราบแล้ว เท่ากับข้ามพระพุทธรูปเป็นการแสดงอคารวะต่อพระพุทธรูปทีเดียว หากมีความจำเป็นที่

จะต้องผ่านสายสัญญาณ ก็ต้องลอดมือหรือก้มศีรษะลอดภายใต้สายสัญญาณผ่านไป นี่เป็นเรื่องที่ต้องระวัง

(๕) การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชาเป็นกิจที่พึงทำเมื่อใกล้จะถึงกำหนดเวลาประกอบพิธีพระพุทธรูปนั้นจะเป็นพระอะไรก็แล้วแต่จะหาได้ ขอให้พระพุทธรูปเท่านั้น ไม่ใช่พระเครื่องซึ่งเล็กมากไม่เหมาะแก่พิธี พระพุทธรูปถ้ามีครอบควรเอาครอบออกตั้งเฉพาะองค์พระเท่านั้น และที่องค์พระไม่สมควรจะนำอะไรที่ไม่เหมาะสมประดับ เช่น พวงมาลัยหรือดอกไม้เป็นต้น ควรให้องค์พระเด่นเป็นสำคัญ เว้นแต่ที่ฐานพระจะใช้พวงมาลัยวงรอบฐาน กลับดูงามดีไม่มีข้อห้าม ดอกไม้บูชามีระเบียบจัดตั้งกล่าวแล้วในเรื่องตั้งเครื่องบูชาสำหรับองค์พระพุทธรูปที่อาราธนามาตั้งเป็นสักการบูชาในพิธี หากมีหมองด้วยธูลี พึงเช็ดให้สะอาดหรือสรงน้ำเสียก่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปชนิดขัด หากมีหมองตามสภาพ พึงขัดให้ผุดผ่อง เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มศรัทธาปสาทะให้ยิ่งขึ้น ก่อนที่จะยกพระพุทธรูปจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งก็ดี ในขณะที่วางพระพุทธรูปลง ณ ที่บูชาที่ดี ควรจะน้อมไหว้ก่อนยก หรือน้อมไหว้ในเมื่อวางลงแล้ว เป็นอย่างน้อย ถ้าถึงกราบได้เป็นงดงาม

(๖) การปลูอาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์

การปลูอาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์นิยมใช้กันอยู่ ๒ วิธี คือยกพื้นอาสน์สงฆ์ให้สูงขึ้นโดยใช้เตียงหรือม้าวางต่อกันเข้าให้ยาวพอแก่จำนวนสงฆ์ อีกวิธีหนึ่ง ปลูอาดอาสนะบนพื้นธรรมดาอาสน์สงฆ์ชนิดยกพื้นนิยมใช้ผ้าขาวปลูอาด จะมีผ้าสีทึบปูอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ โดยเฉพาะอาสน์สงฆ์ยกพื้นนั้นมักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะชนิดที่ปลูอาดบนพื้นธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมหรือผ้าที่สมควรปูก็สุดแต่จะมีหรือหาได้ ข้อที่ควรระวัง คืออย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับอาสนะของคฤหัสถ์ฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปลูอาดให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยกไม่ได้โดยปูเสื่อหรือพรมไว้เต็มห้อง สำหรับอาสนะพระสงฆ์ ควรจัดปูทับเสื่อหรือพรมนั้นอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะ โดยใช้ผ้าขาวหรือผ้าสีทึบก็ได้

(๗) การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์

การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามแบบ และประเพณีก็มีมากมาย บุษรี น้ำร้อน น้ำเย็น และกระโถน การวางเครื่องรับรองเหล่านี้มีหลักว่า ต้องวางทางด้านขวามือของพระระหว่างรูปหนึ่งกับอีกรูปหนึ่งที่นั่งเรียงกันด้านขวามือของรูปใดก็เป็นเครื่องรับรองของ

รูปนั้น การวางให้วางกระโถนข้างในสุด เพราะเป็นสิ่งไม่ต้องประเคน ถัดออกมา ภาชนะน้ำเย็น ออกมาอีกเป็นภาชนะใส่หมากพลูบุหรี ซึ่งรวมอยู่ในที่เดียวกัน เมื่อพระสงฆ์นั้นก็ประเคนของที่ต้องประเคน ตั้งแต่ข้างในออกมาหาข้างนอก คือ น้ำเย็น แล้วหมากพลูบุหรี ส่วนน้ำร้อนจัดประเคนภายหลัง ไม่ต้องตั้งประจำที่เหมือนอย่างเครื่องดังกล่าวแล้ว เครื่องรับรองดังกล่าวนี้ถ้าการจัด จะจัดรับรอง ๒ รูปต่อ ๑ ที่ก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ให้จัดวางตามลำดับในระหว่างรูปที่ต้องการให้ใช้ร่วมกัน

(๘) การตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์

การตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ ควรเตรียมภาชนะเป็นประการแรก ถ้าไม่มีครอบนํ้ามนต์ซึ่งเป็นของสำหรับใส่นํ้ามนต์โดยเฉพาะ จะใช้บาตรของพระหรือขันนํ้าพานรองแทนก็ได้ แต่ขันต้องไม่ใช่ขันเงินหรือทองคำ เพราะเงินและทองเป็นวัตถุอนามาสไม่ควรแก่การจับต้องของพระเมื่อเตรียมภาชนะที่สมควรแล้ว ต่อไปก็หาหน้าสะอาดใส่ในภาชนะ ห้ามไม่ให้ใช้นํ้าฝน ทั้งนี้เห็นจะเป็นด้วยถือว่านํ้าที่จะศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ต้องมาจากธรณี ส่วนนํ้าฝนมาจากอากาศจึงไม่นิยม นํ้าที่ใส่ควรใส่แต่เพียงค่อนภาชนะเท่านั้น ควรหาใบเงินใบทองใส่ลงไปด้วยแต่เพียงสังเขปเล็กน้อย (ถ้าหาไม่ได้จะใช้ดอกบัวใส่แทนก็ได้ แต่ดอกไม้อื่นไม่ควร) ต้องมีเทียนนํ้ามนต์อีกหนึ่งเล่ม ควรเป็นเทียนขี้ผึ้งแท้นาดหนัก ๑ บาทเป็นอย่างต่ำ ติดที่ปากบาตรหรือขอบขัน หรือบนยอดจุกฝาครอบนํ้ามนต์ไม่ต้องจุด เมื่อเตรียมเสร็จแล้วนำไปวางไว้ทางหน้าโต๊ะบูชาให้ค่อนมาทางอาสนะพระสงฆ์ ใกล้กับรูปที่เป็นหัวหน้า เพื่อหัวหน้าจะได้หยดเทียนทำนํ้ามนต์ในขณะสวดมนต์ได้สะดวก

(๙) การจุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชาและที่ทำนํ้ามนต์

เจ้าภาพควรเป็นผู้จุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชาและที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์เอง เพราะเป็นการนมัสการพระอันเป็นกิจเบื้องต้นของบุญ การจุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชาควรจุดเทียนก่อน จุดด้วยไม้ขีดไฟหรือเทียนชนวน (ในพิธีการที่ใหญ่หรือสำคัญใช้เทียนชนวน) อย่าต่อจากตะเกียง หรือไฟอื่น เทียนติดดีแล้ว ใช้รูป ๓ ดอกจุดต่อที่เทียนจนติดดี จึงปักลงให้ตรง ๆ ในกระถางรูปแล้วตั้งใจบูชาพระ

ต่อจากนี้จึงดำเนินพิธีไปตามลำดับ คืออาราธนาศีล รับศีลแล้วอาราธนาพระปริตร วิธอาราธนาจักกล่าวต่อไปข้างหน้า

พออาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธี ฟังนั่งประนมมือฟังพระสวดด้วยความเคารพ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท อสวณา

จ พาลาน เป็นตัน เจ้าภาพพึงเข้าไปจุดเทียนน้ำมันที่บาตรหรือครอบน้ำมันต์หน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือครอบน้ำมันต์นั้นต่อหัวหน้าสงฆ์ เพื่อท่านจะได้ทำน้ำมันต์ต่อไป

(๑๐) ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ

ถ้าเป็นงานสองวัน ซึ่งมีการเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นการเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ พึงจัดอย่างวัดสวดมนต์เย็น เมื่อพระภิกษุมาร่วมตามเวลาแล้ว เจ้าภาพพึงจุดธูปเทียน เครื่องมัสการบูชาพระ แล้วอาราธนาศีลและรับศีลอย่างเดียวกับวันก่อน เสร็จแล้วไม่ต้อง อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเริ่มสวดถวายพรพระองค์เอง ถ้ามีการตักบาตรด้วย พึงเริ่ม ลงมือตักบาตรขณะพระสงฆ์สวดถึงบท พาหุ และให้เสร็จก่อนพระสงฆ์สวดจบ เตรียม ยกบาตรและภัตตาหารมาตั้งไว้ให้พร้อม พอสวดจบก็ประเคนให้พระฉันได้ทันที ถ้าไม่มี ตักบาตรเจ้าภาพก็นั่งประนมมือฟังพระสวดไปพอสมควรแล้ว เตรียมตั้งภัตตาหารเมื่อ พระสวดจวนจบ

แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์ก่อนฉัน การตระเตรียมต่าง ๆ ก็คงจัดครั้งเดียว พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อน แล้วสวดถวายพรพระต่อท้าย เจ้าภาพพึงนั่งประนมมือ ฟังเมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทถวายพรพระ จึงเตรียมภัตตาหารไว้ให้พร้อม พอพระสวดจบ ก็ยกประเคนได้

สุดท้ายพิธี เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันอิ่มแล้ว ถวายเครื่องไทยธรรม ต่อ้นพระสงฆ์ อนุโมทนา ขณะพระว่าบท ยถา... ให้เริ่มกรวดน้ำให้เสร็จก่อนจบบท ยถา... พอพระว่าบท สप्तพิติโย... พร้อมกัน พึงประนมมือรับพรตลอดไปจนจบ แล้วส่งพระกลับ

อนึ่ง การเลี้ยงพระในพิธีทำบุญเลี้ยงพระนี้ มีประเพณีโบราณสืบเนื่องกันมานาน อย่างหนึ่ง คือ ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป เห็นจะเนื่องมาจากถือว่า พระสงฆ์ที่นิมนต์มา ฉันในพิธีนั้นมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุขตามหลักพระบาลีที่กล่าวแล้ว ฉะนั้นการถวาย ภัตตาหารแก่พระสงฆ์ก็ต้องถวายองค์ประมุข คือ พระพุทธรูปเจ้าด้วย แม้พระองค์ปรินิพพาน ไปนานแล้ว ก็จำเป็นต้องทำการถวายต่อพระพักตร์พระพุทธรูปให้เป็นกิจริยาสำเร็จรูปสมตาม เจตนา นั้น เหตุนี้ในงานทำบุญไม่ว่างานมงคลหรืองานอวมงคล จึงนิยมถวายภัตตาหารแด่ พระพุทธรูปด้วย ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าถวายข้าวพระพุทธรูป ถ้ามีตักบาตรก็ต้องตั้งบาตร พระพุทธรูปไว้หัวแถวด้วยเช่นกัน ข้าวพระพุทธรูปที่ถวายนั้มนิยมจัดอย่างเดียวกับที่ถวายพระสงฆ์ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว ข้าวพระพุทธรูปนั้นตกเป็นของมรรคทายกวัด หรืออุบาสกอุบาสิกผู้มา ในงาน แต่บางงานเนื่องด้วยที่จำกัดหรือจำเป็นเพราะเรียวยาวตามกาลเวลา หรือความง่าย ของบุคคลหาทราบไม่ เจ้าภาพจึงจัดสำหรับพระพุทธรูปเพียงสำหรับเล็ก ๆ ก็มี การถวายนั้เป็น

หน้าที่ของเจ้าภาพ พึงใช้ผ้าขาวปูบนโต๊ะที่จะนำมาตั้งรองข้าวพระพุทธรูปหรือปูบนพื้นราบก็ได้ตรงหน้าโต๊ะบูชา แล้วตั้งสำรับคาวหวานพร้อมทั้งข้าวน้ำให้บริบูรณ์บนโต๊ะหรือบนพื้นผ้านั้น เสร็จแล้วจัดรูป ๓ ดอก บักในกระถางรูปหน้าโต๊ะบูชา นั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าที่ตั้งข้าวพระพุทธรูปและโต๊ะบูชา ว่า โอม ๓ จบ แล้วว่าคำถวายดังนี้ "อิมี สุปพยุถชนสมปยุตฺถ, สาธุโน โอทน, อุกกั วร พุทธสฺส ปุชฺเชมิ"

การว่านี้ จะว่าในใจไม่ต้องออกเสียงก็ได้ จบแล้วกราบ ๓ ครั้งต่อนี้จึงจัดถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ตามวิธีที่กล่าวแล้ว เมื่อเสร็จภัตกิจและพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จจนกลับหมดแล้ว ถ้ามีการเลี้ยงแขกผู้มาในงานต่อ ก็เป็นหน้าที่ของอุบาสกหรืออุบาสิกาผู้รู้ธรรมเนียมวัดจะลาข้าวพระพุทธรูปนั้นมารับประทาน การลาข้าวพระพุทธรูปมีนิยมดังนี้ ผู้ลาพึงเข้าไปนั่งคุกเข่าหน้าสำรับที่หน้าโต๊ะบูชานั้น กราบ ๓ ครั้งก่อนแล้วประนมมือกล่าวคำว่า "เสถ มงคลา ยาจามิ" แล้วไหว้ ต่อนั้นยกข้าวพระพุทธรูปออกไปได้เลย การกล่าวคำลากี้ว่าในใจเช่นกัน เรื่องนี้เป็นประเพณีนิยมปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่จะเว้นไม่ปฏิบัติเพราะเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ

๔.๓ ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ประเพณีเกี่ยวกับการตายมีทำแตกต่างกันมากน้อยตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะคนไทยพุทธเมื่อถึงแก่กรรม บุตรธิดา ภรรยาหรือสามีและญาติมิตรสหายจะร่วมกันจัดงานศพ มีพิธีทำบุญที่เรียกว่าทำบุญงานอวมงคล คืองานทำบุญหน้าศพ และงานทำบุญอุทิศ ตั้งได้กล่าวแล้วในตอนก่อน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ตามคตินิยมของชาวไทยพุทธ ประเพณีเกี่ยวกับการตายได้แก่การจัดการศพ การสวดอภิธรรม การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน การฃาปนกิจ และการทำบุญอุทิศหรือการทำบุญในวันคล้ายวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีดังกล่าวนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) การจัดการศพ

การจัดการศพเริ่มจากการอาบน้ำศพ การตั้งศพ การสวดอภิธรรม พิธีเหล่านี้นิยมทำที่บ้านของท่านผู้ตายแต่ในปัจจุบันในเมืองนิยมทำที่วัดวัดหนึ่งวัดใดอาจเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ท่านผู้ตายหรือครอบครัวของท่านผู้ตายสนิทสนมกับเจ้าอาวาสหรือเป็นทายาทายิกาแห่งวัดนั้น หรือวัดที่มีฃาปนสถานมีเจ้าหน้าที่จัดการศพและเป็นศูนย์กลางที่ทั้งเจ้าภาพและแขกเหรื่อจะมาทำบุญเกี่ยวกับงานศพได้สะดวก หรือแม้จะจัดการพิธีเหล่านี้ที่บ้านของท่านผู้ตาย เจ้าภาพก็ควรติดต่อกับวัดขอขมิ้นเข้าของ ขอเจ้าหน้าที่พนักงานศพของวัด ตลอดจน

คำแนะนำของเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่แห่งวัดนั้นช่วยเหลือ

การอาบน้ำศพเป็นพิธีทำความสะอาดศพ ถ้าถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล หรือนำศพมาจากโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลจะทำความสะอาดตกแต่งศพเจ้าภาพเพียงแต่งเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้ศพ แล้วจัดพิธีรดน้ำศพ โดยจัดศพวางบนเตียงมือขวาของศพไว้บนพานให้แขกและญาติมิตรสหายรดน้ำอบน้ำหอมลงบนมือศพเป็นการขอขมาเวลารดน้ำศพควรคลุมศพด้วยผ้าขาวหรือผ้าอย่างอื่นอย่าให้เห็นเป็นการอูจาด หากเป็นศพผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพแขกและญาติมิตรตลอดจนเจ้าภาพจะรดน้ำศพก่อนเมื่อประธานในพิธีรดน้ำอาบน้าศพพระราชทานแล้ว ก็จะมีการบรรจุศพลงหีบเลยทีเดียว

เมื่อบรรจุศพลงหีบแล้ว ก็จะได้จัดการตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรม ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องงานทำบุญหน้าศพ การสวดพระอภิธรรมหน้าศพ นิยมสวด ๓ คืน หรือ ๗ คืน แล้วจะจัดการเก็บศพ หรือทำการฌาปนกิจศพ ก่อนเก็บศพหรือฌาปนกิจ หรือเมื่อถึงวันครบ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือในวันคล้ายวันถึงแก่กรรมของท่านผู้นั้น เจ้าภาพจะมีการทำบุญเลี้ยงพระในตอนเช้า หรือตอนเพลแล้วอาจมีการเทศน์หลังจากทำบุญเลี้ยงพระ หรือมีการเทศน์ จะมีการบังสุกุล อุทิศส่วนกุศลแก่ท่านผู้ตายทุกครั้ง

(๒) การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน

พิธีทำบุญ ๗ วัน นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๗ รูปเท่านั้นไม่มีมนต์นอกเหนือไปจากนี้ เพราะถือกันว่างานศพเป็นงานอวมงคล การจัดของไทยทานกัจัด ๗ ที่ และในที่บางแห่งอาจมีการจัดสังฆทานประเภทมตกภัตต์ด้วย คือ บรรจุสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นของแห้ง เช่น ข้าวสาร หอม กระเทียม กะปิ น้ำปลา ผลไม้ เสือ ร่ม ฯลฯ ใส่ลงในซามอย่างกะละมัง หรือกะบุง พอพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจึงถวาย คำถวายสังฆทานส่วนมตกภัตต์มีว่า อิมานิ มยฺ ภนฺเต มตฺถกตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสมฺมสุ อโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺฆม มตฺถกตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตฺตาทึนณฺจ ฉาตกาณํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

พิธีทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือวันครบรอบวันตายของท่านผู้ตาย นิยมนิมนต์พระ ๑๐ รูปเป็นส่วนมากพิธีนี้นิยมทอดผ้าบังสุกุลด้วย จึงควรเตรียมผ้าสำหรับบังสุกุลไว้ด้วย จะเป็นผ้าขาว ผ้าเหลือง สบง จีวร ผ้าผัดอาบน้ํา หรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้

พิธีการต่าง ๆ ทำแบบเดียวกันดังกล่าวแล้วในเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญหน้าศพ

(๓) การฌาปนกิจศพ

ครั้นญาติผู้ตายได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายพอเป็นการสมควรเบาบางจากความ

เสร็จแล้ว ก็ควรจะเริ่มจัดเตรียมการมาปนกิจศพ หรือเมื่อเก็บศพไว้นานพอสมควรแล้ว เจ้าภาพวางจากการงานพอสมควรแล้วก็ควรได้จัดการมาปนกิจศพตามประเพณีต่อไป งานมาปนกิจศพ จะทำวันเดียวหรือ ๒ วันก็ได้ ถ้าทำวันเดียวก็จะมีการตั้งศพทำบุญเลี้ยงพระ เข้าหรือเพล แล้วมีเทศน์เสร็จแล้วก็ถึงการมาปนกิจ ถ้าทำ ๒ วัน เย็นวันแรกก็จะมีการตั้งศพแล้วสวดอภิธรรมกลางคืนนั้นรุ่งเช้าถวายภัตตาหาร หรือทำบุญเลี้ยงพระเช้าหรือเพล แล้วมีเทศน์ หลังจากเทศน์ก็จัดการมาปนกิจ

สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการในงานมาปนกิจศพก็คือ การบอกกล่าวญาติมิตรสหายและคนที่รักใคร่นับถือกับท่านผู้ตาย ได้ทราบและมาร่วมงานมาปนกิจ ปัจจุบันใช้การพิมพ์บัตรเชิญงานศพหรือประกาศทางสื่อมวลชนต่าง ๆ

ของที่เจ้าภาพควรตระเตรียมไว้ให้พร้อมก่อนวันมาปนกิจ คือ

- ก. เครื่องไทยทานสำหรับถวายพระสวดอภิธรรมพระสวดพระพุทธรมณต์ พระแสดงพระธรรมเทศนา พระที่จะมาถวายมาตึกาบังสุกุล ตามจำนวนที่จะนิมนต์ตามประเพณี
- ข. ผ้าไตรสำหรับทอดเวลาเผา
- ค. ดอกไม้จันทร์สำหรับแจกแขก
- ง. ของขำร่วยสำหรับแจกแขก
- จ. ผ้าขาวสำหรับห่อกระดูกหลังจากเผาเสร็จ

ส่วนของอย่างอื่นก็จัดตามธรรมเนียมการทำบุญ และมีแขกหรือมาในงาน เช่น น้ำดื่ม หรืออาหารเลี้ยงดูผู้คน ถ้าเป็นงาน ๒ วัน ก็ต้องเตรียมเป็นพิเศษ

พิธีการมาปนกิจจะเริ่มขึ้นเมื่อได้มีการสวดอภิธรรม ทำบุญเลี้ยงพระ เทศน์แล้ว เมื่อถึงเวลาก็เชิญศพขึ้นบนเมรุหรือมาปนสถาน การเคลื่อนศพขึ้นสู่เมรุมีการนำศพเวียนซ้ายรอบเมรุ ๓ รอบ แล้วจึงนำศพขึ้นตั้งบนเมรุ พอใกล้เวลามาปนกิจก็เริ่มพิธีการทอดผ้าบังสุกุลที่ศพ โดยเชิญแขกผู้ใหญ่หรือเจ้าภาพเองเป็นผู้ทอดผ้า แล้วนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นชักบังสุกุล เสร็จแล้วก็ถึงพิธีประชุมเพลิง มักจะเชิญแขกหรือญาติผู้มีเกียรติผู้ใหญ่เป็นผู้จุดเพลิงเป็นคนแรก ถ้าเป็นศพที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ประธานในพิธีหรือแขกผู้ใหญ่จะเป็นผู้จุดเพลิงพระราชทาน โดยการวางดอกไม้ขมาศพของพระราชทานก่อนแล้วจุดเพลิง หลังจากนั้นผู้ร่วมพิธีก็เข้าจุดเพลิงตามลำดับจนหมดผู้มาในงาน ก็จะมีการเผาจริงหรือไปเผาจริงตอนกลางคืน

หลังจากเผาจริงเสร็จ หรือในเช้าวันรุ่งขึ้นก็จะมีพิธีเก็บอัฐิ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของวัดหรือของมาปนสถานนั้น ๆ จะเป็นผู้ช่วยเหลือทำพิธีให้แก่เจ้าภาพจนเสร็จ ในสมัยก่อนหรือศพเจ้านายในปัจจุบันในพิธีเก็บอัฐิ จะมีพิธีเดินสามหาบด้วย

(๔) การทำบุญอุทิศ

หลังจากพิธีเก็บอัฐิแล้ว ก็จะมีพิธีทำบุญอุทิศตั้งได้กล่าวแล้วในเรื่องงานทำบุญอุทิศงานทำบุญ งานอวมงคลตอนก่อน.

๔.๔ วิธีบังสุกุลเป็น

การบังสุกุลเป็น หมายถึงบุญกิริยาที่เจ้าภาพประสงค์จะบริจาควัตถุเนื่องด้วยกายของตน โดยเฉพาะผ้าอุทิศสงฆ์ให้เป็นผ้าบังสุกุล ปกตินิยมทำเมื่อป่วยหนัก เป็นการกำหนดมรณานุสสติวิธีหนึ่ง โดยมากเมื่อญาติ ๆ จัดให้มีพิธีสงฆ์สวดต่อต่อนามแล้ว ถ้าผู้ป่วยยังมีสติดีอยู่ และเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยตลอดมา มักขอร้องให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็นตนเองด้วย แม้อุบาสกอุบาสิกาผู้ไม่ป่วยไข้ เมื่ออายุย่างเข้าวัยชรามักปรารถนาสังขารของตนอันใกล้มรณะ ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกิริยาให้ทันตาเห็นด้วยตนเอง มักจัดให้อาราธนาพระสงฆ์มาชักบังสุกุลเป็นตนเองก็มี

ในการชักบังสุกุลเป็นดังกล่าวนี้ ปกติไม่มีทอดผ้าเหมือนบังสุกุลศพ เวลาจะให้พระสงฆ์ชัก ให้ผ้าขาวคลุมตัวคนป่วยหรือ ผู้ประสงค์การนี้ แล้วเอาด้ายสายสิญจน์ผูกมุมผ้าขาวที่คลุมนั้นไว้ตอนข้างหน้า ถวายปลายสายสิญจน์อีกข้างหนึ่งให้พระสงฆ์จับพิจารณา แต่เจ้าภาพบางท่านศรัทธานำผ้าทอดบนสายสิญจน์เหมือนทอดผ้าบนสายโยงศพก็มี สำหรับระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในกรณีให้มีบังสุกุลเป็นต่อท้ายพิธีต่อนาม ก็ไม่มีอะไรต้องเตรียมมาก นอกจากเตรียมผ้าขาวคลุมร่าง ๑ ผืน กับเตรียมสายสิญจน์ใช้โยงผ้าคลุมให้พระสงฆ์ชักเท่านั้น แม้กรณีที่เจ้าภาพจัดทำแก่ตนเองเป็นพิเศษ ก็คงเตรียมสิ่งสำคัญคือ ผ้าขาวกับสายสิญจน์เช่นกัน นอกนั้นก็เป็นเรื่องไทยธรรมแล้วแต่จะจัดเตรียม ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติในการนี้โดยลำดับดังนี้

- ก) เจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วอาราธนาศีล
- ข) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล (ในข้อ ก. และ ข. นี้ ถ้าเป็นงานทำต่อจากพิธีต่อนาม ไม่ต้องให้ศีลและรับศีลอีกก็ได้)
- ค) หัวหน้าสงฆ์นำสวดมนต์เฉพาะที่นิยมเป็นหลัก ดังนี้

(๑) นโม...

(๒) อวิหชาปจฺจยา สุขขารา...

(๓) อเนกขาคีฬสสาร...

(๔) กรุณา วีย สตุเตสุ...

(๕) **ติลักขณาทีคาณา ขึ้น สหุเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ...** (อาจสวดมากกว่านี้ก็ได้เช่น **เตมบถ พุทฺธํ ชีวิตํ ยาว นินฺพฺพานํ สรณํ กุณฺยามิ...** เข้าต่อจาก **นโม... และสวด ภัทเทภรตฺตคาถา อคิตํ นานวาคเมยฺย...** ต่อข้อ ๕ ก็ได้)

ข) สวดมนต์จบแล้ว ชักบังสุกุลเป็นโดยเจ้าภาพหมอบลงตรงหน้าสงฆ์ เอาผ้าขาวคลุมกายหมดทั้งร่าง ถ้าเป็นคนป่วยลุกหมอบไม่ได้ ก็ใช้ผ้าขาวคลุมร่างทั้ง ๆ ที่นอนอยู่กับที่นั้นแล้วผูกปลายสายสิญจน์ข้างหนึ่งที่ผ้าขาวคลุม แล้วนำกลุ่มด้ายสายสิญจน์ถวายเป็นถวายพระสงฆ์หรือลาดลงตรงหน้าสงฆ์ในกรณีทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงจับสายสิญจน์หรือผ้าทอดอย่างพิธีชักบังสุกุลศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ถ้ามีพัดฟืนตั้งพัดแบบชักผ้าบังสุกุลด้วย เมื่อพร้อมกันแล้ว พึงว่าคาถาบังสุกุลเป็นพร้อมกันดังนี้

อจิรํ วตฺยํ กาโย

ปฐวี อธิเสสฺสติ

อุทฺโท อเปตฺวิณฺณานิ

นิรตุถํ กลิงฺครํ ฯ

ในกรณีที่ไม่มีผ้าทอด ขณะที่ว่าคาถาชักบังสุกุลเป็น พระภิกษุที่เป็นหัวหน้าพึงดึงด้ายสายสิญจน์ที่ผูกมุมผ้าไว้ให้ผ้าที่คลุมอยู่ ๆ เลื่อนออกจากตัวคนที่ถูกบังสุกุล พอว่าจบผ้าคลุมก็พ้นจากตัวพอดีกัน หรือจะดึงผ้าคลุมออกเมื่อว่าคาถาจบก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธีชักบังสุกุลเป็น

ง) เมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว หรือยังมีพิธีฉันต่อไปในวันอื่น ยังไม่ถวายในขณะนั้น พระสงฆ์พึงอนุโมทนา ใ้บท **วิเสสอนุโมทนา ว่า โส อุตฺตลฺลโร...** สำหรับชาย หรือ **ธา อุตฺตลฺลธา...** สำหรับหญิง ตามควร แล้วต่อท้ายด้วยบท **มงคลจักรวาลน้อย** แต่ในกรณีคนป่วยหนักจะต้องท้ายด้วยบท **สกุทฺตวา พุทฺธรตนํ...** กับมงคลจักรวาลน้อยก็ได้เหมือนกัน

อีกกรณีหนึ่ง การชักบังสุกุลเป็นนี้ นิยมให้พระสงฆ์ประกอบในการเก็บอัฐิหลักจากฉาปนกิจศพเสร็จแล้ว รุ่งขึ้นมีการเก็บอัฐิ ในกรณีนี้นิยมให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็นอัฐิในวาระสุดท้ายของพิธีด้วย ซึ่งเรียกกันว่า **“บังสุกุลแปรรูป”** มีระเบียบพิธีอย่างนี้ :-

ก) ฝ่ายเจ้าภาพ จัดอัฐิบนเชิงตะกอนซึ่งดับสนิทแล้วรวมเข้าก่อนจะให้มีสงฆ์ชักบังสุกุลในขณะอัฐิธาตุรวมกันอยู่ด้วยก็ได้เรียกว่า **“บังสุกุลดับธาตุ”** หรือจะไม่มาก็ได้ เริ่มต้นพิธีเก็บอัฐิเลย โดยจัดอัฐิธาตุบนเชิงตะกอนก่อนนั้น ทำเป็นร่างโครงมนุษย์ด้วยวิธีเรียงกระดูกบางส่วนเข้าเป็นรูปร่างเท่านั้น ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกก่อน แล้วทอดผ้าบนรูปที่เรียงไว้นั้นนิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุล

ข) พระสงฆ์พึงชักบังสุกุลในรูปแรกนี้ แบบบังสุกุลตายอย่างบังสุกุลศพ

ค) เสร็จแล้ว แปรรูปกระดูกนั้นใหม่ให้เป็นรูปมนุษย์ แต่ให้หันศีรษะมาทางทิศ

ตะวันออก แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลแปรรูป

ข) พระสงฆ์พึงชักบังสุกุลแปรรูปนี้ด้วยบทบังสุกุลเป็น นับว่าเสร็จพิธี

ง) ต่อนั้น เจ้าภาพมีข้าวตอกดอกไม้ หรือเงินทอง ก็โปรยลงบนอัฐินั้น แล้วก็เก็บอัฐิได้ตามประสงค์

การชักบังสุกุลเป็น และวิธีปฏิบัติ ที่ใช้กันทั่วไปมีเพียงเท่านี้

๔.๕ วิธีประเคนของพระ

การประเคนของพระ คือ การถวายของให้พระได้รับถึงมือ ของที่ประเคนนั้น ต้องเป็นของที่คนเดียวพอยกได้อย่างธรรมดา ไม่ใช่ของหนัก หรือใหญ่โตจนเกินไป ไม่มีวัตถุอนามาส คือ เงิน ทอง หรือของกะไหล่ด้วยเงินแท้หรือทองแท้ปนอยู่ด้วย เพราะเป็นของไม่เหมาะแก่ภาวะของพระที่จะรับได้ และถ้าเป็นของเกี้ยวของฉัน ต้องประเคนได้เฉพาะในกาล นอกกาล คือ เวลาวิกาลตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงย่ำรุ่งวันใหม่ ไม่ควรนำมาประเคนวิธีประเคนนั้น พึงปฏิบัติ ดังนี้

(๑) วิธีประเคน สำหรับชายและหญิง พึงปฏิบัติต่างกัดังนี้

สำหรับชาย พึงนั่งคุกเข่าเข้าหรือยืนตามความเหมาะสมแก่สถานที คือ ถ้าพระนั่งเก้าอี้ พึงยืน ถ้าพระนั่งกับพื้น พึงนั่งคุกเข่า ยกสิ่งของนั้นด้วยมือทั้งสอง น้อมสิ่งของนั้นเข้าไปใกล้พระผู้รับประเคนยกให้พ้นจากพื้น ส่งถวายถึงมือพระผู้รับประเคน ถ้าสิ่งของนั้นมีหลายถ้วยจัดมาถวายของค์ละถ้วย ไม่นิยมกราบด้วยการยกถวายทั้งหมด โดยให้พระท่านยกเอาเอง เมื่อถวายเสร็จแล้ว พึงไหวหรือกราบด้วยการแสดงความเคารพทุกครั้ง

สำหรับหญิง พึงยืนหรือนั่งพับเพียบตามความเหมาะสมแก่สถานที่ตั้งกล่าวแล้ว แล้วยกสิ่งของนั้นด้วยมือทั้งสอง น้อมเข้าไปใกล้พระผู้รับประเคนพอสมควร วางบนผ้าที่พระทอดรับประเคนนั้น จะส่งถวายให้ถึงมือพระแบบชายถวายไม่ได้ และระวังรอให้พระจับชายผ้าที่ทอดรับประเคนนั้นเสียก่อน จึงวางสิ่งของที่จะประเคนลงบนผืนผ้าั้น เมื่อถวายเสร็จแล้ว พึงไหวหรือกราบเป็นการแสดงความเคารพทุกครั้ง ข้อที่ควรระวังคือ สิ่งของที่ประเคนแล้วนั้น ห้ามขรราวาสไปจับต้อง หากขรราวาสไปจับต้องถือว่าเป็นการขาดประเคน ต้องประเคนสิ่งของนั้นเสียใหม่ จึงจะไม่เกิดโทษแก่พระสงฆ์

(๒) ลักษณะการประเคนของพระที่ถูกต้องมีดังนี้

ก. ของที่ประเคนพระนั้นต้องไม่ใหญ่โต หรือหนักเกินไป พอคนขนาดปานกลาง

(ชาย) การเดินเข้าเข้าไปประเคนของแด่พระสงฆ์

(หญิง) การเดินเข้าเข้าไปประเคนของแด่พระสงฆ์

ยกคนเดียวได้ และต้องยกของนั้นให้พ้นจากพื้นที่ของนั้นวางอยู่

ข. ผู้ประเคนต้องเข้ามาในหัตถบาตร คือผู้ประเคนต้องอยู่ห่างจากพระผู้รับประเคนประมาณ ๑ ศอก

ค. ผู้ประเคนน้อมสิ่งของนั้นเข้ามาให้ด้วยอาการแสดงความเคารพ

ง. กิริยาที่น้อมสิ่งของเข้ามาให้นั้นจะส่งให้ด้วยมือก็ได้ หรือจะตักส่งให้ด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ใช้ทัพพีตักถวายก็ได้

จ. พระภิกษุผู้รับประเคน จะรับด้วยมือก็ได้ จะเอาผ้าทอดรับก็ได้ หรือจะเอภาชนะรับ เช่น เอบาตรหรือจานรับสิ่งของที่เขาคัดถวายก็ได้

การประเคนที่ประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการนี้ จึงถูกต้องตามพระพุทธานุญาต ไม่เกิดโทษแก่พระสงฆ์

หลักสำคัญของการประเคนนี้ ต้องแสดงออกด้วยความเคารพ ไม่ใช่เสือกใสให้หรือทิ้งให้ โดยไม่เคารพ

๔.๖ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

การอาราธนาพระ ก็คือการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีต่าง ๆ ต้องทำให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่ปางก่อนใช้อาราธนาด้วยวาจาเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันนี้มีนิยมทำหนังสืออาราธนา ความมุ่งหมายก็เพื่อแจ้งกำหนดงานและรายการให้พระสงฆ์ทราบ หนังสืออาราธนานี้เรียกกันว่า ฎีกานิมนต์พระ มีข้อความที่จะแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ขออาราธนาพระคุณเจ้า (พร้อมด้วยพระสงฆ์ ในวัดนี้)..... รูป)

เจริญพระพุทธมนต์ (หรือสวดมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนาแล้วแต่กรณี)

ในงาน..... ที่บ้านเลขที่..... ตำบล..... อำเภอ.....

...กำหนดวันที่..... เดือน..... พ.ศ..... เวลา..... น.

(หากจะอาราธนาให้รับอาหารบิณฑบาต เข้า หรือ เพล ให้บอกด้วย ถ้าต้องการตักบาตรหรือปันโต ก็ต้องบอกไว้ในใบฎีกาให้นำไปด้วย)

ถ้างานนั้นมีเรือหรือรถรับส่ง ก็ให้หมายเหตุบอกไว้ท้ายฎีกานั้น เพื่อพระจะได้ทราบล่วงหน้า การวางฎีกานิมนต์พระนี้ ถ้าเป็นพระวัดเดียวกัน ไม่ต้องทำฎีกานิมนต์เป็นรายองค์ก็ได้ เป็นแต่ระบุจำนวนพระหรือรายชื่อพระที่ต้องการให้ทางวัดจัดนิมนต์ต่อให้ก็ได้

และในการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่นิมนต์มาประกอบพิธีต่าง ๆ ก็มีนิยมถวายค่าจตุปัจจัยเป็นพิเศษจากไทยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วยในการถวายค่าจตุปัจจัยนี้ นิยมทำใบ

ปวารณาถวายคือ ถวายด้วยใบปวารณาความมุ่งหมายก็เพื่อสงเคราะห์ให้ภิกษุได้รับค่า
จตุปัจจัยโดยชอบด้วยวินัย ใบปวารณานี้ มีแบบนิยมเป็นฉบับดังนี้

“ขอถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโศก แต่พระคุณเจ้าเป็นจำนวน....
.....บาท.....ส.ต. หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใดอันควรแก่สมณ-
บริโศกแล้ว ขอได้โปรดเรียกร้องจากกัปปิยการกผู้ปฏิบัติของพระคุณเจ้า
เทอญ”

ในปวารณานี้ นิยมกลัดติดกับผ้าที่ทอดในงานอวมงคล หรือถวายเฉพาะใบ หรือ
ไม้กัใส่ซองแล้วรวมถวายไปกับเครื่องไทยธรรมในทุก ๆ งาน ส่วนเงินค่าจตุปัจจัยนั้นมอบ
ไปกับกัปปิยการก คือศิษย์ผู้มากับพระนั้น

บทที่ ๕ ทานพิธี

๕.๑ การตักบาตรหรือการใส่บาตรพระสงฆ์

การทำบุญตักบาตรหรือใส่บาตรพระสงฆ์ เป็นการทำบุญที่สำคัญที่สุดของพุทธบริษัทผู้ครองเรือน เพราะพระสงฆ์ดำรงชีพอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตตามพระธรรมวินัย พระภิกษุสามเณรของวัดของชุมชนหมู่บ้านตำบลใดเป็นความรับผิดชอบของฆราวาสในชุมชนหมู่บ้านตำบลนั้นที่จะต้องจัดอาหารใส่บาตรในตอนเช้าถวายพระสงฆ์ได้บริโภคเพื่อศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ นอกจากนี้การตักบาตรยังเป็นทานพิธีในงานต่าง ๆ หรือโอกาสต่าง ๆ ด้วย

การใส่บาตรพระสงฆ์เป็นประจำวันกัตติ ตามโอกาสกัตติ หรือในวันสำคัญ ในงานมงคลงานอวมงคล หรืองานเทศกาลกัตติมีข้อปฏิบัติ หรือแนวทางการปฏิบัติดังนี้

(๑) ผู้ที่จะใส่บาตร ควรทำความสะอาดร่างกายและแต่งกายให้เรียบร้อย ตามอัธยาศัยและความนิยม

(๒) อาหารที่จะนำมาใส่บาตร จะต้องจัดทำหรือจัดหามาด้วยความบริสุทธิ์ของตนเอง แล้วใส่ภาชนะที่สะอาดสมควรและเหมาะสม

ปัจจุบันในเมืองใหญ่ ๆ ประชาชนไม่ได้เตรียมอาหารรับประทานในตอนเช้าต้องซื้อหารับประทานไม่สะดวกแก่การใส่บาตร แต่มีจิตศรัทธาที่จะทำบุญใส่บาตร จึงมีผู้จัดอาหารใส่บาตรจำหน่าย ผู้ประสงค์จะใส่บาตรก็ไปซื้อหาใส่บาตรได้ตามเวลา แต่มีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นจากผู้เห็นแก่ได้ไม่นึกถึงประเพณีอันดีงามกลับร่วมมือกันระหว่างผู้ขายอาหารใส่บาตรกับพวกพ้องของตนไปปลอมเป็นพระภิกษุมารับอาหารบิณฑบาตรที่มีอยู่ซื้อใส่บาตรแล้วนำมาหมุนเวียนจำหน่ายอีก ทำให้คนเสื่อมศรัทธา หันไปใช้วิธีการใช้ธนบัตรใส่ของใส่บาตรแทนอาหาร ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม และทำให้ผู้คิดมิชอบปลอมเป็นพระภิกษุรับบาตรได้ง่ายขึ้นอีก ผู้มีจิตศรัทธาใส่บาตรจำต้องใช้ดุลพินิจในเรื่องนี้ ไม่ควรส่งเสริม แต่ควรช่วยกันกำจัดหรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองทราบ เพื่อร่วมกันแก้ไขให้หมดไป.

(๓) เมื่อนำอาหารออกจากบ้านไปใส่บาตร หรือคอยใส่บาตรพระสงฆ์ที่ผ่านมานั้น นิยมตั้งใจว่าเราจะทำบุญใส่บาตรแก่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาไม่เฉพาะเจาะจงแก่พระภิกษุหรือสามเณรรูปหนึ่งรูปใด เมื่อพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดผ่านมาถึง ณ ที่นั้น ก็ตั้งใจใส่บาตรแก่พระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้น และรูปอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับ

(๔) ก่อนใส่บาตรนิยมตั้งจิตอธิษฐานก่อน โดยถือขันข้าวด้วยมือทั้งสอง นิ่งระหยัง

ยกขึ้นข้าวขึ้นเสมอหน้าผากพร้อมกันกับกล่าวคำอธิษฐานทำนองนี้

คำบาลี สุกทินฺน วต เม ทานํ อาสวกุชยาวหํ โหตุ

คำแปล ทานของเราให้ดีแล้ว ขอจงเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวกิเลส ฯ

(๕) เมื่ออธิษฐานจบแล้วลุกขึ้นยืน มือซ้ายถือขันข้าวมือขวาจับทัพพี (แล้วแต่ความถนัด) ตักข้าวให้เต็มทัพพีบรรจุใส่ไปตรงบาตร อย่าให้เมล็ดข้าวหล่นออกมานอกบาตร ถ้าเมล็ดข้าวติดทัพพีอย่าเอาทัพพีเคาะกับขอบบาตร อย่าตักแบบกลัวว่าข้าวสุกจะหมด อย่าแสดงความตระหนี่ขณะทำบุญ ต้องใส่บาตรด้วยกิริยาที่แสดงความเคารพ

(๖) ขณะที่ใส่บาตรอย่าชวนพระสนทนาย่าถามพระเกี่ยวกับ ความชอบไม่ชอบอาหารที่ใส่บาตรหรือที่ฉัน

(๗) เมื่อใส่ข้าวสุกและเก็บข้าวเสร็จแล้ว ถ้ามีดอกไม้รูปเทียนจะถวายด้วย ถ้าผู้ใส่บาตรเป็นชายนิยมส่งดอกไม้รูปเทียนถวายพระต่อมือพระ ถ้าเป็นหญิงรอให้ท่านปิดฝาบาตรแล้วจึงวางดอกไม้รูปเทียนถวายบนฝาบาตร

(๘) เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้ว วางขันข้าวหรือภาชนะที่ใส่อาหารมาลงกับโต๊ะหรือที่รองรับอื่น ๆ แล้วยืนน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์

(๙) ถอยยืนใส่บาตรกลางทาง นิยมนั่งกระหย่งแล้ววางขันข้าวไว้ข้างตัว ยกมือไหว้พระสงฆ์พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานว่า

คำบาลี นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สจฺจํ เม สรณํ วรํ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ
เม โหนตุ สพฺพทา

คำแปล สรรณอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ข้าพเจ้าในกาลทุกเมื่อเทอญ ฯ

(๑๐) แม้การใส่บาตรรูปต่อ ๆ ไป ก็นิยมปฏิบัติในการใส่บาตรและการแสดงความเคารพด้วยการไหว้ดังกล่าวในข้อ (๗) หรือข้อ (๘) ด้วยทุกครั้งตลอดไปจนกว่าจะใส่บาตรเสร็จ

(๑๑) ผู้ใส่บาตรควรถอดรองเท้า มิควรสวมใส่ เพราะจะทำให้เกิดโทษแก่พระสงฆ์

๕.๒ การถวายทาน

ระเบียบพิธีเกี่ยวกับการถวายทานแด่พระสงฆ์ มีดังต่อไปนี้

(๑) หลักสำคัญของการถวายทานเป็นการสงฆ์มีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลผู้รับว่า เป็นภิกษุหรือสามเณร เป็นพระสงฆ์เถระหรือพระอันดับ

ถ้ามีฉะนั้นแล้วจะเป็นเหตุให้จิตใจไขว่ไขว่เกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลผู้รับ ซึ่งจะเสียพิธีสังฆทานไป ควรทำใจว่าผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใด ๆ ก็ตาม เมื่อเป็นผู้รับในนามของสงฆ์ซึ่งสงฆ์จัดมา หรือเป็นผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะที่ตั้งใจถวายสงฆ์แล้ว ก็ถวายทานนั้น ๆ อุทิศให้เป็นสงฆ์จริง ๆ

(๒) ตระเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันเวลา ถวาย ถ้าเป็นภัตตาหาร จีวร และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นวัตถุยกประเคนได้ จะเป็นของถวาย เนื่องด้วยกาลหรือไม่ก็ตาม ต้องจัดให้ถูกต้องตามนิยมของทานชนิดนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นเสนาสนะ หรือเครื่องเสนาสนะซึ่งต้องก่อสร้างกับที่และเป็นของใหญ่ใช้ติดที่ ก็ต้องเตรียมการตามสมควร

(๓) เติดยังสงฆ์ คือ แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้สงฆ์ทราบ ถ้าเป็นภัตตาหาร หรือ จีวร คิลานเภสัช ซึ่งมีจำนวนจำกัดไม่ทั่วไปได้แก่งฆ์ทุกรูปในวัด ก็ขอให้เจ้าอธิการสงฆ์ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจัดพระสงฆ์ผู้รับให้ตามจำนวนต้องการ และนัดแนะสถานที่กับกำหนดเวลาให้เรียบร้อยด้วย ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะ ซึ่งปรกติจะต้องก่อสร้างภายในวัดอยู่แล้ว ก็ขอผู้แทนสงฆ์ตามจำนวนต้องการ และนัดกำหนดวันเวลารับ ส่วนสถานที่รับก็ควรเป็นบริเวณที่ตั้งเสนาสนะ หรือเครื่องเสนาสนะนั้น ๆ

(๔) ในการถวายทานนั้น ถ้ามีพิธีอื่นประกอบด้วย ก็เป็นเรื่องของพิธีแต่ละอย่าง ๆ ไป เฉพาะพิธีถวายทานเมื่อถึงกำหนด ฝ่ายทายกพึงดำเนินพิธี ดังนี้

ก. จุดธูปเทียนหน้าที่บูชาพระ ถ้ามีตั้งอยู่ด้วย

ข. อาราธนาศีล และรับศีล

ค. ประนมมือกล่าวคำถวายทานนั้น ๆ ตามแบบในการกล่าวคำถวายนี้ทุกครั้งต้องตั้ง นโม ก่อน ๓ จบ ถ้าถวายรวมกันหลายคน ควรว่า นโม พร้อมกันก่อน แล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวายให้ผู้อื่นว่าตามเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลจนจบ แต่คำแปลในบางกรณีที่มีคำถวายบาลีเดียวจะเว้นไม่กล่าวก็ได้ ต่อนั้นถ้าเป็นของควรประเคนก็ประเคน จะประเคนสิ่งของประเภทอาหารแต่เที่ยงแล้วไปหาได้ไม่ว่าหนึ่ง เสนาสนะหรือวัตถุที่ใหญ่โต ไม่สามารถจะยกประเคนได้ ถ้าประสงค์จะประเคน ใช้น้ำหลังลงบนหัตถ์ของสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธี ก็ถือว่าได้ประเคนแล้ว

(๕) พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนา เพื่อรับสังฆทานตามธรรมเนียมของทานนั้น ๆ แล้วบางพวก ในขณะที่ทายกกล่าวคำถวายทานประนมมือเป็นอาการแสดงถึงการรับทาน โดยเคารพ เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบแล้วเปล่งวาจา สาธุ พร้อมกัน บางพวก เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบแล้วจึงประนมมือเปล่งวาจา สาธุ ทั้งนี้ สุดแต่จะควรสถานใดกล่าวไว้ตาม

ที่เคยเห็นเท่านั้น เมื่อเสร็จการประเคนแล้ว ฟังอนุโมทนาด้วยบท

ก. ยถา.....

ข. สพุทติโย.....

ค. บทอนุโมทนาโดยควรแก่ท่าน

ฆ. ภวตุ สพุพมจฺจลั.....

(๖) ขณะพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกฟังกรวดน้ำ เมื่อพระเริ่มบท ยถา... พอถึงบท สพุทติโย... เป็นต้นไป ฟังพระนมมือรับพรไปจนจบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธี ถวายทาน

๕.๓ การถวายสังฆทาน

สังฆทาน คือ ทานที่อุทิศแก่สงฆ์ มิได้เจาะจงแก่บุคคล โดยนิยมที่เข้าใจกันทั่วไป ในเรื่องการถวายสังฆทานนี้ ก็คือการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ไม่เกี่ยวกับการถวายทาน วัตถุอย่างอื่น ๆ การจัดภัตตาหารถวายสงฆ์อย่างนี้เรียกกันว่า ถวายสังฆทาน มีแบบแผน มาแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในครั้งนั้นท่านแบ่งสังฆทานไว้ถึง ๗ ประการ คือ (๑) ถวายแก่หมู่ ภิกษุ และภิกษุณีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๒) ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๓) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๔) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี ไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๕) ถวายแก่หมู่ภิกษุ ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๖) ถวาย แก่หมู่ภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๗) ร้องขอต่อสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไปรับแล้ว ถวายแก่ผู้นั้น แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีครบทั้ง ๗ ประเภท มีแต่ถวายแก่หมู่ภิกษุอย่างหนึ่ง ถวายแก่ ใคร ๆ ที่สงฆ์จัดให้ตามคำขออย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ในการถวายสงฆ์ดังกล่าว นิยม ตั้งพระพุทธปฏิมาเป็นประธาน ซึ่งอนุโลมเข้าในประเภทถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุข และทานวัตถุที่จะถวายเป็นสังฆทานมีภัตตาหารเป็นที่ตั้ง นอกนั้นจะมีของเป็นบริวาร อื่น ๆ อีกตามสมควรก็ได้ หรือจะไม่มีเลยก็ได้

ข้อสำคัญของการถวายสังฆทานมีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่ หน้าบุคคล ถ้ามีผู้รับเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ทายกไปเกิดความโลภนินสเลียมใส่ว่า ได้ถวายผู้ที่ทรงคุณ เช่นนี้ก็เสียพิธีสังฆทานถ้าผู้รับเป็นผู้หาคุณธรรมมิได้ หรือประพฤติ ติวเป็นอลัชชี ซึ่งทราบกันอยู่แล้วโดยแพร่หลาย ทายกไปเกิดโทมนัสเสียอกเสียใจ ก็เสียพิธี สังฆทานเช่นกัน ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใดก็ตาม เมื่อสงฆ์จัดมาให้ หรือเมื่อถึงเฉพาะหน้า ในขณะที่ตั้งใจถวาย ผู้ถวายต้องตั้งใจต่อพระอริยสงฆ์ คือ อุทิศถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ ซึ่ง การนี้มีระเบียบพิธีนิยมกันดังนี้

๑) เมื่อทนายตั้งใจจะถวายสังฆทาน ฟังเตรียมภัตตาหารใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จะมากน้อยอย่างไร หรือจะถวายก็รูปก็ได้ แล้วแต่ศรัทธา การเผด็จสงฆ์นิยมกัน ๒ วิธี คือเผด็จจากรูปที่ออกบิณฑบาตในตอนเช้าผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะนั้นให้ครบตามจำนวนที่ต้องการวิธี ๑ และเผด็จต่อภัตตุเทศกัในวัดหรือเจ้าอาวาส ให้จัดพระสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการไปรับ

๒) สถานที่ถวายถ้าเป็นในบ้าน ควรจัดห้องใดห้องหนึ่งที่เรียบร้อย ถ้ามีพระพุทธรูป ควรตั้งที่บูชาด้วยพอสสมควร เมื่อพระสงฆ์ที่เผด็จโดยวิธีใดวิธีหนึ่งมาพร้อมแล้ว นำภัตตาหารที่จัดเตรียมไว้มาตั้งตรงหน้าพระสงฆ์ พร้อมแล้วสมาทานศีลก่อน โดยอาราธนาศีล แล้วรับสมาทานตามที่สงฆ์หัวหน้าให้ จบแล้วกล่าวคำถวาย ถ้าถวายร่วมกันหลายคน ให้ผู้เป็นหัวหน้าว่าน่าน่าเป็นวรรค ๆ แล้วผู้อื่นว่าตาม ควรว่าทั้งคำบาลีและคำแปลด้วย

คำถวายสังฆทาน (ประเภทสามัญ)

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีมรคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ภัตตาหาร กับทั้งบริวาร เหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสังฆทาน (ประเภทมตกภัตตุทิศผู้ตาย)

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากณฺเฏ, มาตาปิตุอาทีนญฺจ, ฌาตกานํ, กาลกตานํ, ทีมรคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตกภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ผู้ทำกาลละง่วงหลับไปแล้วด้วย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

๓) ในขณะกล่าวคำถวาย พระสงฆ์พึงประนมมือ พอกกล่าวคำถวายจบ พึงรับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะ ไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวายพึงประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกัน ในขณะ ที่กล่าวคำถวายจบ) ครั้นแล้วประเคนภัตตาหารและของบริวาร (ถ้ามี) แก่พระสงฆ์บท วิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บทมงคลจกวาพน้อยเป็นพื้น

๔) ขณะพระสงฆ์ว่า ยถา... พึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ เป็นอัน เสร็จพิธี

๕.๔ การถวายสลากภัต

สลากภัต คือ ภัตตาหารที่ทายกทายิกาถวายตามสลาก นับเข้าในสังฆทาน สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ในอนุศาสน์แผนกนิสสัย ๔ ว่าเป็นอดิเรกสาธกส่วนหนึ่ง ครั้งพุทธกาลถวายกันโดยไม่นิยมกาลสุดแต่ศรัทธาเมื่อได้ก็ถวายเมื่อนั้น แต่สมัยนี้ในประเทศไทยเรานิยมทำกันในเดือนที่มีผลไม้ต่าง ๆ บริบูรณ์มาก จัดถวายภัตตาหารพร้อม ด้วยผลไม้ต่าง ๆ ด้วยสลาก เช่น จัดถวายหน้ามะม่วงชุก ก็เรียกว่า สลากภัตมะม่วง ถวาย หน้าทุเรียนชุก ก็เรียกว่า สลากภัตทุเรียน เป็นต้น ระยะเวลาถวายสลากภัตนี้ส่วนมากตก ระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๗ ก่อนเข้าพรรษาสงเคราะห์เข้าในการถวายผลอันเลิศที่เกิดแต่ พืชในไร่ในสวนของตน ซึ่งนิยมกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่สลากภัตนี้ส่วนมากไม่ใช่ทายก ทายิกาคนเดียวถวาย เป็นสังฆทานหมู่ ซึ่งทายกทายิการ่วมกันทั้งหมู่บ้านถวาย จึงเป็นทาน สามัคคีของชาวบ้าน

วิธีทำสลากภัต ที่ทำกันเป็นประเพณีอยู่โดยมาก มีหัวหน้าทายกทายิกาป่าวร้อง กันด้วยปากบ้าง ทำเป็นฎีกาบอกบุญเที่ยวแจกกันบ้าง แล้วกำหนดวันเวลาสถานที่ตามแต่ สะดวก ซึ่งส่วนมากถวายตามอารามในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือตามศาลาโรงธรรมอันมีในละแวก บ้านนั้น เมื่อถึงวันกำหนด ผู้รับสลากภัตก็จัดภัตตาหาร กับไทยธรรมซึ่งมักประกอบด้วย ผลไม้ในฤดูนั้น ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของตน นำไปสู่สถานที่กำหนดไว้บางราย ก็ทำอย่างครึกครื้นถึงแห่แหนกันสนุกสนาน ครั้นประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแล้ว หัวหน้าทายกทายิกาก็ให้ผู้รับสลากภัตทุกคนจับสลาก การจับสลากนั้น บางที่เขียนชื่อภิกษุ สามเณรในวัดนั้น ๆ ทั้งสิ้น หรือที่นิมนต์มาตามจำนวนกำหนด ลงในกระดาษทำเป็นธงม้วน ไว้ให้ทายกทายิกาจับ เมื่อจับได้ชื่อรูปใดก็ถวายรูปนั้น บางที่เขียนเป็นเลข ๑-๒-๓ ไปเท่า จำนวนสงฆ์ที่จะรับ แล้วทำเป็นธงให้ทายกทายิกาจับ จับได้แล้วก็เสียบไว้ที่ท้าวัดของตน ๆ ทำสลากอีกส่วนหนึ่งลงเลขจำนวนตรงกับที่ให้ทายกทายิกาจับไปแล้วม้วนเป็นชั้นเล็ก ๆ

ให้ภิกษุสามเณรจับ ถ้าวรูปใดจับได้ตรงกับเลขของใคร ก็ให้ผู้นั้นถวายแก่รูปนั้น โดยนำไปตั้งไว้ตรงหน้าผู้รับ

เมื่อเสร็จพิธีจับสลากของทายกทายิกาแล้ว จึงกล่าวถวายสลากภัตต์พร้อมกัน พิธีถวายนั้น ให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ไป จบคำถวายเป็นภาษาบาลี แล้วควรว่าคำแปลเป็นภาษาไทยด้วย เจ้าของสลากภัตต์ว่าตามทั้งคำบาลีและคำแปล จนกว่าจะจบคำถวาย

คำถวายสลากภัต

คำถวาย เอตานิ มย ภนฺเต, สลากภตฺตานิ, สปริวารานิ, อสุกฺกฐาเน, ฐูปิตานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, เอตานิ, สลากภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อุมหาก, ทิฆรคฺค, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ภิตตาทหารกับทั้งบริวารทั้งหลาย ซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งภิตตาทหาร กับทั้งบริวารเหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

ในขณะที่กล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดพึงประนมมือ พอกกล่าวคำถวายจบรับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวาย พึงประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกันในขณะที่ถวายจบ) ถ้าในการถวายสลากภัตต์นั้น หัวหน้าทายกทำสลากอีกส่วนหนึ่ง มีหมายเลขตรงกัน ให้ภิกษุสามเณรจับ ให้หัวหน้านำสลากนั้นให้ภิกษุสามเณรจับในตอนนั้น ถ้ากำหนดให้ฉันในที่ถวาย ก็ให้เจ้าของสลากประเคนภัตตาทหารภิกษุสามเณรฉันเสร็จแล้ว จึงประเคนไทยธรรมที่ควรประเคนได้ แล้วพระสงฆ์อนุโมทนา วิเสสอนุโมทนา ใช้บทมงคลจักรวาลน้อยเช่นกัน.

ถ้าจะเพิ่มอนุโมทนาให้มากกว่านี้ก็ได้ แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำต่อนพระว่า ยถา... กรวดน้ำเสร็จแล้ว ประนมมือรับพรต่อไปจนจบ

การถวายสลากภัตต์นี้ มักนิยมถวายกันเวลาภัตตาทหารเข้าก็มี เวลาภัตตาทหารเพลก็มี บางแห่งพระฉันเสร็จแล้ว มีเทศน์อนุโมทนาอีก ๑ กัณฑ์ จบแล้วจึง ยถา... สพุทฺธิโย ... ก็มี เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๕ การตักบาตรข้าวสาร

การถวายข้าวสาร เป็นประเพณีเกิดขึ้นในเมืองไทยในยุคหลัง เห็นจะเป็นนิยมของ

นักปราชญ์พวกหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นว่าถวายเป็นอาหารที่สูงแล้วไม่เป็นของยังยืนอยู่นาน เวลาบริบูรณ์ก็เหลือเพื่อ เวลาขาดแคลนก็ไม่พอ จึงคิดให้เป็นข้าวสารที่เป็นของทานอยู่ได้นาน ๆ ถวายเป็นอภัยภัยหรือกับปิยการก เพื่อหุงต้มถวายในเวลาขาดแคลน คราวบริบูรณ์ก็งดเสีย การถวายเป็นข้าวสารนั้นไม่นิยมกาล ถวายกันในปีต่าง ๆ เช่นติดกันก็เทศน์ก็มี อุทิศถวายเข้าในสงฆ์หรือเฉพาะบุคคลก็มี ที่ทำกันจนเป็นประเพณี เช่น ตักบาตรข้าวสารในพรรษาก็มี แต่ประเพณีตักบาตรข้าวสารนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มทำกันมาแต่ครั้งใด เข้าใจว่าเริ่มทำกันแพร่หลายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะมีพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนว่าด้วยการตักบาตรน้ำผึ้งแห่งหนึ่ง ทรงแถมความไว้ว่า “การตักบาตรน้ำผึ้งในสยามเรา มีประโยชน์ผู้ตักบาตรข้าวสารไม่ได้” น่าจะมีผู้เห็นชอบตามพระบรมราชาธิบายนี้ จึงเปลี่ยนการตักบาตรน้ำผึ้งซึ่งเคยทำเป็นประเพณีในพิธีสารทกาล มาเป็นตักบาตรข้าวสาร

แต่อย่างไรก็ตาม การตักบาตรข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งนับเข้าในทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ทำกันเป็นสังฆทานบ้าง ปาฏิบุคลิกทานบ้าง ตามเจตนาของบุคคล การถวายข้าวสารเป็นปาฏิบุคลิกทานนั้น สามัญทั่วไป จะถวายเวลาใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีพิธี แต่การตักบาตรข้าวสารที่นิยมทำกันในระหว่างพรรษานั้น นับเนื่องในสังฆทาน มีระเบียบพิธีที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่ดังนี้

ในระหว่างเข้าพรรษาเป็นกาลนิยมนำบุญตักบาตรข้าวสาร จะกำหนดวันใดวันหนึ่งก็แล้วแต่สะดวก โดยหัวหน้าทายกปวาร้องหรือแจกฏีกาให้รู้กำหนดทั่วกัน ถึงวันกำหนดชาวบ้านก็นำข้าวสารพร้อมทั้งเครื่องบริวารมี พริก กะปิ หอม กระเทียม ปลาแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น ไปกองรวมกันในที่ที่กำหนดในวัด จะเป็นศาลาการเปรียญหรือแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ เห็นว่าพร้อมกันแล้ว ตีระฆังให้สัญญาณภิกษุสามเณรทั้งวัดลงมาประชุม หัวหน้าทายกอาราธนาศีลและรับศีลร่วมกัน เสร็จแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งแสดงธรรมอนุโมทนาทานจบแล้วหัวหน้ากล่าวคำถวายข้าวสารและบริวารเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลให้ผู้อื่นว่าตาม พอกล่าวคำถวายจบ ภิกษุสามเณรทั้งนั้นรับ “สาธุ” พร้อมกันแล้วอนุโมทนา บทวิเสสนอนุโมทนาที่ใช้ คือ ถวายถวายเนื่องในสารทกาลระยะตักบาตรน้ำผึ้ง ไซ้บท กาล ททนต์... ต่อ ยสุส ทานเนน... แต่ถ้าถวายไม่เนื่องด้วยกาลนั้น ฟังใช้ บท สพุพพุทธานุภาวน...

คำถวายข้าวสาร

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, ตณฺหุลานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม,

สาธุ โน ภนฺเต, ภิกขุสงฺฆโม, อิมานิ, ตณฺหุทฺธานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ,
อมฺหากํ, ทิฆมรุตํ, หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวสาร กับทั้งบริวาร
เหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวสาร กับทั้งบริวารเหล่านี้
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน
เทอญ ฯ

ขณะพระว่า ยถา ทายกทายิกาทุกคนกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไปจนจบ
เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๖ การตักบาตรน้ำผึ้ง

การถวายน้ำผึ้งแก่สงฆ์ นับเข้าในเภสัชทานเป็นกาลทานส่วนหนึ่ง ซึ่งทำใน
สารทกาลระยะเวลาระหว่างข้างแรมเดือน ๑๐ โดยพระบรมพุทธานุญาต มีปฐมเหตุมาแต่
ครั้งพุทธกาล คือครั้งหนึ่งในระหว่างเดือน ๑๐ ภิกษุทั้งหลายมีกายชุ่มด้วยน้ำฝน เหยียบ
ย่ำเปือกตม เกิดอาพาธฉนั้นจึงหันอาเจียน ภายหลังดมเครื่องหอมลง พระพุทธองค์
ทรงทราบ จึงทรงอนุญาตเภสัช ๔ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ให้ภิกษุ
รับและฉันได้ในเวลาวิกาล เพื่อระงับโรคและบำรุงกำลัง จึงเป็นประเพณีที่ทายกทายิกา
นิยมถวายเภสัชทานขึ้นในกาลนี้มาจนทุกวันนี้

แต่สมัยปัจจุบันในประเทศไทย ของทั้ง ๕ อย่างนั้นไม่สำเร็จเป็นยาระงับความ
อ่อนเพลียหรือนำรุงกำลังของพระไทยได้ทุกอย่าง คงยังใช้เป็นยาจริง ๆ ตามวัตถุประสงค์
เดิมแต่เพียงน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น ทายกที่มีศรัทธาปรารถนาจะบำเพ็ญกุศลได้ต้องตาม
พระบรมพุทธานุญาต จึงพากันถวายเภสัชทานนี้เพียงแต่น้ำผึ้งเป็นพื้น เรียกกันว่า
ตักบาตรน้ำผึ้ง รู้สึกว่าความนิยมในเรื่องตักบาตรน้ำผึ้งลดน้อยลง จะเป็นด้วยราคาน้ำผึ้ง
แพงหรือเห็นกันว่ามีประโยชน์น้อย อย่างพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือนก็เป็นได้ จึง
มักนิยมเปลี่ยนไปตักบาตรข้าวสารแทน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนที่ยังมีทำกันอยู่
นั้น มักมีระเบียบพิธีดังนี้

ถึงข้างแรมเดือน ๑๐ ทายกปาวร้องหรือแจกฏีกาให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์
พร้อมทั้งน้ำมัน น้ำอ้อย น้ำตาล ไปทำบุญตักบาตรร่วมกันในวัด ส่วนมากกำหนดทำใน
วันพระแรม ๑๐ ค่ำ เพราะเป็นวันสะดวกทั้งแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป ถึง

วันกำหนดนั้นจะเป็นแรมก็ค่าสุดแต่จะกำหนด หัวหน้าทายกจะต้องตั้งบาตรหรือภาชนะที่สมควรไว้ในศาลาการเปรียญ หรือในโรงอุโบสถตามแต่จะเหมาะสม เพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งมาใส่ลงรวมกัน ที่นำน้ำมัน น้ำอ้อย และน้ำตาลมาก็ให้ใส่ลงในภาชนะอีกที่หนึ่งต่างหากไม่ปะปนกัน เมื่อใส่กันทั่วพอแก่เวลาแล้ว ก็ตั้งระฆังสัญญาณให้ภิกษุสามเณรในวัดลงมาพร้อมกัน หัวหน้าทายกอาราธนาศีล เมื่อพระให้ศีลก็รับศีลพร้อมกันแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถพึงแสดงธรรมอนุโมทนาเภสัชทานนั้นตามสมควร จบแล้วทายกทายิกาทั้งหมดกล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยหัวหน้าทายกกล่าวนำเป็นคำ ๆ ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น

คำถวายเภสัชทานมีน้ำผึ้งเป็นต้น

คำถวาย สรโท นามาย ภนฺเต กาโล สมฺปตฺโต, ยตฺถา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาธน อพาธิกาณํ, ภิกฺขุณํ, ปญฺจ เภสัชฺชานิ, อนุญฺฉาลิ, สปิปี, นวนีตํ, เตลํ, มธุํ, ผาณิตํ, มยฺหฺทานิ, ตกฺกาสทิสํ, สมฺปตฺตา, ตสฺส ภควโต, ปญฺจตฺตานุกํ, ทานํ, ทาทูกามา, เตสุ ปริยาปฺนุณํ, มธุํ, จ, เตลํ จ, ผาณิตํ จ, ภิกฺขุณฺณเจว, สามเณรานุจ, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต อยฺยา ยถาวิภุตฺตา, มรฺุทานํ, จ, เตลํ จ, ผาณิตํ จ, ปฏิกฺคณฺหนฺตุ, อนุหํ, ทิฆรคฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ บัดนี้สารทกาลมาถึงแล้ว ในกาลใดเล่า พระศาสดอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่างคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อาพาธ ด้วยโรคเกิดในสารทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาถึงกาลเช่นนี้แล้ว ประราธนาจะถวายทานตามพระพุทธานุญาตของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งกับน้ำมันและน้ำอ้อย อันนับเข้าในเภสัช ๕ อย่างนั้น แก่ภิกษุและสามเณรทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับ มรฺุทาน เกลทาน และผาณิตทานของข้าพเจ้าทั้งหลาย ตามที่แจกถวายแล้วนั้น ๆ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญฯ ขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดในที่นั้นควรประนมมือพอถวายจบให้รับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวายพึงประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกัน ในขณะที่ถวายจบ) แล้วอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ไชยท กาลเ ททฺหติ... ต่อท้ายด้วยบท ยสุส ทาเนน...

เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา ยถา... ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำแล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕.๗ การถวายเสนาสนกฐิวิหาร

เสนาสนกฐิวิหาร เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร ที่สร้างไว้ในวัดมีนियมให้สร้างขึ้นเป็นของสงฆ์ ใครจะถือกรรมสิทธิ์เป็นของตนโดยเฉพาะไม่ได้ ถือเพียงอยู่อาศัยใช้สอยได้เฉพาะกาลเท่าที่สงฆ์มอบหมายเท่านั้น เหตุนี้การสร้างเสนาสนะจะเป็นกฐิหรือวิหารขึ้นในวัด จึงนิยมให้ผู้สร้างทำพิธีถวายให้เป็นของสงฆ์ด้วย จะได้สงเคราะห์เป็นการบำเพ็ญทานที่เรียกว่า เสนาสนะทานพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะเสนาสนะนั้นอาจห้ามกันเสียซึ่งหนาวร้อน อันตราย แก่สัตว์ร้าย มีเหลือบ ยุง บั้ว ร่าน รื่น เป็นต้น และกันทั้งแดดฝน เป็นที่เร้นอยู่สบายสำหรับผู้บำเพ็ญสมณะ และวิปัสสนา ได้สร้างกันเป็นประเพณีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว คือ ภิกษุทั้งหลายสมัยนั้นต้องเที่ยวแสวงหาที่อยู่กันตามถ้ำ และภูเขาเงาไม้ ที่สุดจนกระทั่งอาศัยกองฟางอยู่ก็มี เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งเห็นความลำบากเกิดขึ้นในสังฆมณฑลเช่นนั้น ก็เกิดความสลดสังเวช จึงถือเอาเป็นมูลเหตุขอลาอนุญาตต่อสมเด็จพระศาสดาครั้งพระองค์ทรงอนุญาตให้แล้ว จึงสร้างกฐิวิหารอุทิศถวายเป็นของสงฆ์อันมาแต่เจ้าตุรทิส นี่แลเป็นปฐมเหตุ ผู้มีศรัทธา นับถือพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างถวายสืบต่อกันมา

ในเรื่องการสร้างเสนาสนะถวายนี้นั้น ส่วนมากนิยมสร้างกันในฤดูร้อน เพราะเหมาะแก่การก่อสร้างให้แล้วเสร็จก่อนถึงฤดูฝน และนิยมถวายกันก่อนเข้าพรรษา เพื่อพระสงฆ์ได้ทันใช้สอยในการจำพรรษา มีพิธีเกี่ยวกับการสร้างและการถวาย ทั้งนี้เกี่ยวเนื่องด้วยพระวินัยบัญญัติและขนบธรรมเนียม ดังต่อไปนี้

๑) ถ้าภิกษุสร้างเสนาสนะอยู่เองในวัด เป็นถาวรวัตถุที่ต้องก่อหรือโบกด้วยปูนหรือดินเหนียว ต้องสร้างได้โดยประมาณจำกัด คือ วัดเฉพาะร่วมใน ยาวเพียง ๑๒ คืบ พระสุดกว้างเพียง ๘ คืบพระสุด โดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบัน ประมาณยาว ๘ ศอก ๓ นิ้วเศษ กว้าง ๕ ศอก ๑๐ นิ้วเศษ เท่านั้น และในการสร้างนี้ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อนจึงจะสร้างได้มิฉะนั้นจะสร้างขึ้นไม่ได้ เพราะผิดพระวินัย

๒) ถ้ามีทายกเป็นเจ้าของสร้างเสนาสนะขึ้นในวัดเช่นนั้น ประมาณของเสนาสนะไม่จำกัด จะสร้างให้ใหญ่โดยอย่างไรก็ได้ตามศรัทธา แต่ก่อนจะสร้างต้องได้รับอนุมัติจากทางวัดและให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน

๓) เมื่อสร้างเสร็จแล้วในกรณีใด ๆ ก็ตาม มีนियมให้เจ้าของผู้สร้างถวายเสนาสนะนั้นเป็นของสงฆ์ ในการนี้จะฉลองอย่างไรหรือไม่ก็แล้วแต่ศรัทธา หลักสำคัญอยู่ที่การถวายสงฆ์ คือ ในวันถวาย ให้ภิกษุสามเณรในวัดนั้นทั้งหมด ประชุมพร้อมกันที่เสนาสนะสร้างใหม่

นั้นตามกำหนดเวลา จะนิมนต์พระเถระจากที่อื่นมาร่วมรับรู้เป็นพยานด้วยก็ได้ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าของผู้สร้างเสนาสนะพร้อมทั้งญาติมิตรและบริษัทรวิวาร กล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยให้หัวหน้าว่าน่าน่าเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล ผู้อื่นว่าตาม คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, เสนาสนานิ, อากตนาถตฺตสฺส, จาตุทฺทิสฺสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, เสนาสนานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อุมฺหากํ, ทิฆมฺมคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ เสนาสนะเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๔) ในขณะที่กล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงประนมมือ พอกกล่าวคำถวายจบพึงรับ “สาธุ” พร้อมกัน ต่อจากนี้ให้ทนายผู้สร้างหลังนั้งลงในหัตถ์ของพระภิกษุผู้เป็นประธาน ในพิธีนั้นแสดงว่ายอมยกให้สงฆ์แล้วพระสงฆ์พึงอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาในที่นี้นิยมใช้บท สิตํ อุมฺหํ... ต่อด้วยบท สัพพพุทฺธานุภาเวน...

๕) ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนาว่าบท ยถา.. ทายกทายิกาพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕.๘ การถวายศาลาโรงธรรม

ศาลาโรงธรรม คือ ศาลาที่แสดงธรรมหรือสวดพระธรรม ใช้เป็นที่เรียนพระธรรมวินัยเป็นต้นก็ได้ เหตุนี้จึงมีนิยมเรียกแยกชนิดว่า ศาลาการเปรียญ เป็นต้น สงเคราะห์โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสำหรับเด็กเรียนหนังสือที่สร้างในวัดเข้าในศาลาโรงธรรมด้วย ส่วนมากศาลาโรงธรรมนี้มักสร้างกันได้ตามวัด แต่ที่สร้างไว้ในละแวกบ้านที่เรียกว่าศาลากลางบ้านก็มี ศาลาโรงธรรมนี้มีประโยชน์ในการสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้เกิดความรู้ ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรประพฤติ เป็นเครื่องยึดถือให้โลกดำเนินสูงขึ้นไปสู่ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้สร้างชื่อว่าได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แต่เมื่อสร้างแล้วควรอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ ดังเช่นเสนาสนะกุฏิวิหารที่กล่าวแล้ว จะได้เกิดประโยชน์เป็นสังฆทานอีกประการหนึ่ง

การถวายศาลาโรงธรรมเป็นของสงฆ์นี้ พิธีกรรมก็เช่นเดียวกับการถวายเสนาสนะดังกล่าวแล้วทั้งหมด ต่างกันแต่คำถวายเท่านั้น

คำถวายศาลาโรงธรรม

คำบาลี มยํ ภนฺเต, อิมํ สาลํ, ธมฺมสภาย, อุทฺทิสฺส, จาตุทฺทิสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส,
โธโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ สาลํ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ,
ทีมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายศาลาหลังนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์
ผู้มีในทิศทั้ง ๔ อุทิศเพื่อเป็นสถานที่แสดงธรรม ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับศาลา
หลังนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๕.๕ การถวายผ้าวัสสิกสาฎก

ผ้าวัสสิกสาฎก คือ ผ้าสำหรับใช้ห่มในเวลาอาบน้ำฝน หรืออาบน้ำทั่วไป เรียกกันว่า
ผ้าอาบน้ำฝน และเรียกกันสั้น ๆ เข้าอีกว่า “ผ้าอาบ” แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้
ภิกษุสงฆ์ทรงไว้แต่ผ้า ๓ ผืน ที่เรียกว่า ไตรจีวร คือ สังฆาฏิ ผ้าคลุมชั้นนอก อุตราสงค์
ผ้าห่ม และ อันตรวาสก ผ้าห่ม เท่านั้น ยังหาได้ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนไม่เมื่อเวลา
ฝนตกภิกษุบางรูปปรารถนาจะอาบน้ำฝนไม่มีผ้าอื่นจะผลัดห่มอาบก็เปลือยกายอาบน้ำฝน
ครั้งหนึ่งนางวิสาขาหมากุบาสิกาใช้ทางทาสีไปยังอาราม นางทาสีเห็นภิกษุเปลือยกาย
อาบน้ำฝน ก็เข้าใจว่าเป็นพวกอาชีวก จึงกลับมาบอกนางวิสาขาว่า ไม่มีภิกษุในอารามเลย
มีแต่อาชีวกนอกพระศาสนา นางวิสาขาจึงได้ทูลขอพรต่อพระพุทธองค์เพื่อจะถวายผ้า
สำหรับผลัดอาบน้ำฝนแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้า
อาบน้ำฝนได้แต่นั้นมา

ผ้าอาบน้ำฝนนี้ ต้องทำให้ถูกต้องพระวินัยบัญญัติ โดยประมาณที่พระพุทธองค์
ทรงอนุญาตไว้ คือ เป็นผ้าผืนยาว ๖ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบครึ่ง คิดโดยประมาณของ
ช่างไม้ปัจจุบัน ยาวรวม ๔ ศอกกับ ๓ กระเบียด กว้างราว ๑ ศอก ๑ คืบ กับ ๔ นิ้ว ๑
กระเบียดเศษ ถ้าทำให้ยาวหรือกว้างเกินประมาณนี้ไป ภิกษุใช้สอยต้องอาบัติ ต้องตัดส่วน
ที่กว้างหรือยาวเกินประมาณนั้นออกเสีย จึงแสดงอาบัติได้ อีกประการหนึ่ง ทรงบัญญัติ
เขตกาลที่จะแสวงหา เขตกาลที่จะทำ เขตกาลที่จะห่ม และเขตกาลอธิษฐานใช้สอยไว้ว่า

ก) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๗ ถึงวันเพ็ญเดือน ๘ รวมเวลา ๒ ปักษ์เป็นเวลา ๑ เดือน
ในปลายฤดูร้อน นี่เป็นเขตกาลแสวงหา

ข) ตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันเพ็ญ เป็นเวลาถึงเดือนท้ายฤดูร้อน เป็นเขตกาล
ทำนุ่งห่ม

ค) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ รวมเวลา ๔ เดือนนี้เป็นเขตกาลอธิษฐานใช้สอย

ถ้ายังไม่ถึงเขตกาลที่ทรงอนุญาตไว้นี้ ภิกษุแสวงหาได้มา หรือทำนุ่งห่ม หรืออธิษฐานใช้สอย ท่านปรับอาบัติ

โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวนี้ เมื่อถึงกาลที่ภิกษุจะต้องแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๗ เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๘ ทายกจึงมักถือโอกาสบำเพ็ญกุศลโดยจัดหาผ้าอาบน้ำฝนเข้ากันหลาย ๆ คน จนครบจำนวนภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ แล้วนำไปถวายในที่ประชุมสงฆ์ กำหนดถวายระหว่างข้างขึ้นเดือน ๘ ตั้งแต่วันขึ้นค่ำ ๑ ไปแต่ในปัจจุบัน โดยมากกำหนดวันถวายเป็นหมู่ ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ คือ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เพื่อพระสงฆ์รับแล้วใช้ได้ทันทีไม่ต้องรอเพราะอยู่ในเขตกาลทำและใช้จะกำหนดวันใดแล้วแต่ฝ่ายทายกนัดหมายและตกลงกับทางวัด ในการถวายมีระเบียบปฏิบัติดังนี้

๑) ในวันกำหนดถวายผ้าวัสสิกสาฎก ภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาควรประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ หรือในศาลาการเปรียญ แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วแต่เหมาะสม ก่อนถวายเจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งพึงแสดงธรรมอนุโมทนาวัสสิกสาฎกทานของทายก ๑ กัณฑ์ ถ้าว้นถวายกำหนดในวันธรรมสวนะประจำ เทศน์กัณฑ์วันธรรมสวนะนี้ควรต่อท้ายอนุโมทนาวัสสิกสาฎกทานด้วยเลย

๒) เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว หัวหน้าทายกนำกราบพระและว่า นโม พร้อมกัน ๓ จบก่อน ต่อนั้นนำกล่าวคำถวายผ้าวัสสิกสาฎก ซึ่งตั้งไว้ ณ เบื้องต้นต่อหน้าพระสงฆ์ ให้นำนำเป็นคำ ๆ ก่อนทั้งคำบาลีและคำแปล

คำถวายผ้าวัสสิกสาฎก

คำบาลี อิมานิ มยฺ ภนฺเต วสฺสสิกฺสาฎฺกานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ วสฺสสิกฺสาฎฺกานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อุมหากํ, ทิฆมคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ ถ้าไม่มีเครื่องบริวารถวายพ่วงด้วย ก็ตัดคำ บาลีว่า “สปริวารานิ” และคำแปลว่า “กับทั้ง บริวาร” ออกเสียทุกแห่ง

๓) ในระหว่างทนายกล่าวคำถวายพระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือ พอจบคำถวายแล้วพระสงฆ์รับ "สาธุ" พร้อมกัน แล้วเจ้าอาวาสหรือภิกษุจีวรภิกษุเจ้าอธิการ แจกจีวรของวัดนั้นออกมารับผ้าแทนสงฆ์ หรือจะทำสลากติดผ้าและไทยธรรมที่มีประกอบสำหรับหนึ่งให้พระสงฆ์จับอีกสำหรับหนึ่ง โดยลงเลขตรงกัน รูปใดจับได้เลขอะไร เป็นของใคร ก็ให้เจ้าของไทยธรรมเลขนั้นนำประเคนรูปนั้นเป็นรายตัว ดังนี้ก็ได้

๔) ประเคนเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาบท วิสสอนุโมทนา ในทานนี้นิยมใช้ บท กาล ทนฺติ

๕) ระหว่างพระว่า ยถา... ทายกทั้งหมดฟังกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไป จนจบเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๐ การถวายผ้าจำนำพรรษา

ผ้าจำนำพรรษา ตามความหมายเต็ม หมายถึงผ้าที่ถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน เว้นผ้ากฐิน เป็นพิเศษส่วนหนึ่งซึ่งสมเด็จพระมีผู้พระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษารับ ๓ เดือน กรานและอนุโมทนา กฐินและบริโภคใช้สอยได้ภายในกำหนด ๕ เดือนอันเป็นเขตอาวาสกฐิน คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นหมดเขต ส่วนภิกษุผู้จำพรรษา ๓ เดือนแล้วแต่ไม่ได้กรานและอนุโมทนา กฐินก็รับและบริโภคได้ แต่มีกำหนดเพียง ๑ เดือน ในจีวรกาลเขตอาวาสกฐินจำพรรษา คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ถ้าถวายผ้านอกกาลกำหนดนี้ไม่นับเป็นผ้าจำนำพรรษา การถวายผ้าในเขตดังกล่าวนี้เป็นการสงเคราะห์ภิกษูกำลังต้องการจีวรมาผลัดเปลี่ยนของเก่าในระหว่างจีวรกาล จึงนิยมทำกันมาแต่ครั้งพุทธกาล แม้ในทางราชการของไทยก็ปรากฏทำเป็นแบบแผนขึ้นแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานสำหรับวัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณราชวราราม และวัดราชโอรสเป็นปฐม มีแจ้งอยู่ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ในปัจจุบันจดมานานแล้ว สำหรับชาวบ้านยังมีทำกันอยู่บ้างตามประเพณี โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ซึ่งที่ทำกันทั่วไปมีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

การถวายผ้าจำนำพรรษาที่ชาวบ้านทำกันในปัจจุบันนี้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเป็นของเจ้าภาพคนเดียว อีกอย่างหนึ่งเป็นการเรียไร คือ มีหัวหน้าทนายแจกฎีกา หรือปาวร้องชาวบ้านช่วยกันรับไปพอเท่าจำนวนพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ ส่วนผ้าที่จะถวายนั้นมิได้จำกัดให้เป็นอย่างเดียวกันจะเป็นผ้าไตรจีวรสำเร็จรูปทั้งไตร หรือผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ที่สุดจนผ้าขาวอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่ศรัทธา บางทีก็มีไทยธรรมอย่างอื่นเป็นบริวารด้วย

เมื่อถึงกำหนดแล้ว ทายกและชาวบ้านก็นำผ้าและไทยธรรมต่าง ๆ ไปพร้อมกัน
ยังสถานที่นัดภายในวัดมีโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญเป็นต้น ได้เวลาพระสงฆ์ลง
ประชุม ถ้าเจ้าภาพคนเดียวมีไทยธรรมเหมือน ๆ กัน ก็กล่าวคำถวายแล้วพระเคนเรียงไป
โดยลำดับ แต่ถ้าเป็นการปาวร้องกันมาทำร่วมกัน ผ้าและของไม่เหมือนกัน ก็ต้องติด
เลขหมายแล้วถวายให้พระสงฆ์ไปจับฉลาก ก่อนจับฉลากหัวหน้าทายกนำกล่าวถวาย
เป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล (บางแห่งจัดถวายต่อท้ายพิธีทอดกฐินก็มี)

คำถวายผ้าจำนำพรรษา

คำแปล อิมานิ มยํ ภนฺเต วสุธาวาสิกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆสมฺมตฺส, โอโณชยาม,
สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, วสุธาวาสิกจีวรานิ, สปริวารานิ, ปฏฺิ-
กฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าจำนำพรรษา กับ
ทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าจำนำพรรษา
กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และ ความสุข แก่
ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

ระหว่างทายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือ พอจบคำถวายก็รับ
“สาธุ” พร้อมกัน ทายกถวายของแล้วอนุโมทนา บท วิสธอนุโมทนา ในทานนีนิยมใช้
บท กาสธ ททนต์...

ขณะพระว่า ยถา... ทายกทั้งหมดกรวดน้ำ แล้วประนมมือ รับพรไปจนจบ
เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๑ การถวายผ้าอัจเจกจีวร

ผ้าอัจเจกจีวร คือผ้าจำนำพรรษาที่ทายกบริษั่วนถวายก่อนกำหนดกาลดังกล่าว
แล้วในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา แต่อยู่ในเขตที่มีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับได้ เป็น
ผ้าคติเดียวกับผ้าจำนำพรรษานั้นเอง ต่างกันแต่ผ้าจำนำพรรษานั้น ทายกถวายเมื่อ ออก
พรรษาแล้วแก่ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ส่วนผ้าอัจเจกจีวรถวายก่อนวันออก
พรรษา ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอัจเจกจีวรนี้ ก็โดยประสงค์จะทรงรักษาศรัทธา
ของทายกผู้ตั้งใจจะถวาย เพราะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น คือ จะต้องไปสงครามบ้างจะไปค้าขาย
อยู่ในที่อื่นด้วยความจำเป็นบ้าง หมึงมีกรรมแก่เกรงว่าจะคลอดเสียก่อนถึงกำหนดถวาย
ผ้าจำนำพรรษาบ้าง หรือผู้มีศรัทธาเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่ ๆ จะรอไปจนถึงออกพรรษาก็

จะเป็นเหตุขัดข้องบ้าง จึงได้เริ่มถวายเป็นผ้าจํานำพรราชาเสียแต่ภายในพรรษากาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับได้ภายในกำหนด ๑๐ วันก่อนออกพรรษา คือ นับแต่วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปถึงวันกลางเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษาด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีถวayakanมาแต่ครั้งพุทธกาล

การถวายเป็นผ้าอจเจกจีวร ก็ไม่แปลกกับการถวายเป็นผ้าจํานำพรราชาต่างกันแต่เพียงว่าจะนำผ้าอจเจกจีวรพร้อมทั้งบริวารไปถวายยังที่ประชุมสงฆ์หรือจะนิมนต์พระสงฆ์ไปรับยังที่อยู่ของตนก็ได้ เพราะการถวายเป็นการริบส่วน ส่วนมากมักมีเจ้าภาพคนเดียว เพราะเหตุริบส่วนดังกล่าวนี้จะเกิดแก่ทายกทั้งหมดดย่อมเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อได้จัดการถวายเป็นแล้ว ก็พึงปฏิบัติตามพิธี เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้ว พึงกล่าวคำถวายพร้อมกันกับบรรดาญาติและบริวารให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล

คำถวายผ้าอจเจกจีวร

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, อจฺเจกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, อจฺเจกจีวรานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺกณฺหาตุ, อมุหํ, ที่มรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอจเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับ ผ้าอจเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

สุดท้าย ประเคนของ พระสงฆ์อนุโมทนา ทายกกรวดน้ำ รับพรแบบเดียวกับที่กล่าวในเรื่องถวายเป็นผ้าจํานำพรราชา กระทั่งเสร็จพิธี.

๕.๑๒ การทอดผ้าป่า

ผ้าป่า ครั้งพุทธกาลเรียกว่า ผ้าบังสุกุลจีวร คือผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของวางแห่ทิ้งอยู่ตามป่าดงบ้าง ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ที่สุดจนกระทั่งเขาอุทิศวางไว้แทบทั่ว รวมเรียกว่า ผ้าป่า ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ ๆ ยังไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับภตฺยจีวร คือ จีวรที่ชาวบ้านถวายโดยเฉพาะ ทรงอนุญาตแต่เพียงให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของ เขาทิ้งแล้ว หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า และเศษผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง นำมาซักฟอกตัดเย็บเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการ แล้วใช้นุ่งห่ม

ชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากในสมัยนั้นเห็นความลำบากของภิกษุในเรื่องนี้ มีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลไม่ขัดต่อพระพุทธบัญญัติในขณะนั้น จึงได้จัดหาผ้าที่สมควรแก่สมณบริโภคไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยมากเป็นป่าช้า ที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไปเห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกว่า ผ้าป่า ในภาษาไทยเรา

แต่ครั้งนั้นการทอดผ้าป่าไม่ได้ नियมกาล แล้วแต่ใครมีศรัทธาจะทำเมื่อไร ก็ทอดเมื่อนั้น เมื่อทรงบัญญัติจีวรกาล คือ การแสวงหาและทำจีวรขึ้นจำกัด ๑ เดือน นับแต่ออกพรรษาแล้ว และถ้าได้กรานกฐินด้วยขยายออกไปอีก ๔ เดือน จนถึงวันเพ็ญเดือน ๔ การทอดผ้าป่าจึงนิยมทำกันในระยะนี้ ส่วนมากในฤดูออกพรรษาใหม่ ๆ แม้ทางราชการในประเทศไทยก็เคยปรากฏว่ามีทำในระหว่างเดือน ๑๒ พร้อมกับพระราชพิธีลอยพระประทีป

การทอดผ้าป่าที่ทำกันในประเทศไทย มีทำกันหลายอย่าง อย่างที่เรียกว่า ผ้าป่าแถมกฐิน คือ ทอดกฐินแล้วเลยทอดผ้าป่าด้วยก็มี ทำกันอย่างสันฐานประมาณ คือ เอาเครื่องไทยธรรมประจุกระถาง กระบุงกระจาด หรือถังสังกะสี แล้วเอากิ่งไม้ปักเอาผ้าห้อยอุทิศตั้งไว้ตามทางที่พระเที่ยววิณทนาตผ่านมา หรือนำไปตั้งไว้ตามพระอารามแล้วให้สัญญาณให้พระรู้ว่าผ้าป่ามาถึงที่ก็มีเครื่องผ้าป่านี้อย่างน้อยมีแต่ผ้าผืนหนึ่งห้อยกิ่งไม้ไปปักตามที่ดังกล่าวแล้วก็มี ที่ทำกันอย่างขนาดใหญ่ถึงป่าวร้องหรือแจกฎีกาให้ทายกรับไปคนละองค์สององค์จนครบจำนวนภิกษุสามเณรทั้งวัด แล้วนำมาทอดพร้อมกันตามกำหนด ทำกันครั้งครั้งถึงแห่แหนสนุกสนานประกวดประชันกัน พอถึงวัดแล้วก็ประชุมถวายอุทิศต่อหน้าสงฆ์เช่นนี้ก็มิ บางแห่งในชนบททำผ้าป่าบรรทุกเรือพวงไปทางน้ำ เรียกกันว่า ผ้าป่าโยง ผ่านไปถึงวัดไหน ก็ทอดวัดนั้นเรื่อยไป ดังนี้ก็มี

พิธีทอดผ้าป่านี้จะแบบไหนก็ตาม ข้อสำคัญมีอยู่ว่าให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าถวายแก่ใครโดยเฉพาะ ถ้าทอดหลังพระสงฆ์ผู้รับเพียงแต่ตั้งใจขณะทอดว่า ขออุทิศผ้าและเครื่องบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุผู้ต้องการบิณฑุมาถึงเฉพาะหน้า เท่านั้น ก็ได้ชื่อว่าทอดและถวายผ้าป่าแล้ว

แต่ถ้าเป็นการทอดหมู่ต่อหน้าสงฆ์ผู้รับ หัวหน้าทายกพึงนำว่าคำอุทิศถวายเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล

คำถวายผ้าป่า

คำบาลี อิมานิ มย ภนุเต, ปัสสูกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆมฺหึ โอโณชยาม, สาธุ โน ภนุเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, ปัสสูกจีวรานิ, สปริวารานิ ปฏิก-
กณฺหาตุ, อมฺหากํ ทิฆมคฺคตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวาร เหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับ ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวาร เหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

สำหรับภิกษุผู้ชักผ้าป่า ไม่ว่าผ้าป่าแบบไหน พึงยื่นส่งโดยตรงหน้าผ้าเอื้อมมือขวา จับผ้า ให้จับหางมือ อย่าจับคว้ามือ แล้วกล่าววาจาหรือบิรกรรมในใจว่า "อิมํ ปัสสูกจิวรํ อุตฺตมิกํ มยุหํ ปาปุณณติ" ผ้าบังสุกุลผืนนี้ เป็นผ้าไม่มีเจ้าของหวงแหน ย่อมถึงแก่ข้าพเจ้า ดังนี้ (บางอาจารย์เติมคำชักผ้าป่าในระหว่าง อุตฺตมิกํ...มยุหํ เป็นคำว่า อิมํ ปัสสูกจิวรํ อุตฺตมิกํ โหติ อชฺช มยุหํ ปาปุณณติ" ก็มี) กล่าววาจาหรือทำบิรกรรมในใจจบแล้ว ชักผ้านั้นมา เป็นอันเสร็จพิธี

แต่ถ้าเป็นผ้าป่าถวายหมู่เมื่อชักแล้ว พึงอนุโมทนาด้วยบท วิสสอนุโมทนา ในทานนี้ นิยมใช้บท สัพพพุทธานุภาเวน... หากเป็นผ้าป่าเฉพาะรูป อนุโมทนาด้วยสามัญญอนุโมทนาเท่านั้นก็ได้

ถ้าพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำขณะพระว่า ยถา... แล้วประนมมือรับพร ไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๓ การทอดกฐิน

การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนอย่างหนึ่ง นิยมทำกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ คำว่า "กฐิน" แปลว่า กรอบไม้หรือสะดึง สำหรับขึงผ้าเย็บจีวรของภิกษุ การทอดกฐิน คือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์ อย่างต่ำ ๕ รูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ทั้งนั้นเป็นเอกฉันท์ ให้เป็นผู้รับกฐินนั้น

การที่มีประเพณีการทอดกฐิน มีเรื่องราว ในครั้งพุทธกาลภิกษุชาวปาไลยรัฐ (ปาวา) ผู้ทรงอุดมคติจำนวน ๓๐ รูป เดินทางไกลไปไม่ทันวันเข้าพรรษาโดยเหลืออีก ๖ โยชน์จะถึงพระนครสาวัตถี จึงตกลงพักจำพรรษาที่เมืองสาเกตตลอดไตรมาส (สามเดือน) ครั้นออกพรรษาแล้วจึงพากันเดินทางไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ณ เขตวันมहाวิหาร พระนครสาวัตถี ในระยะทางที่เดินทางไปนั้นฝนกำลังตกชุกอยู่ ภิกษุเหล่านั้นมีจีวรเก่า เปื้อนโคลน และเปียกชุ่มด้วยน้ำฝน ได้รับความลำบากตรากตรำมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงถือเป็นมูลเหตุทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุที่จำพรรษาครบ ๓ เดือนกรานกฐินได้ และให้ได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

(๑) เทียวไปไหนไม่ต้องบอกลา

(๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบครัน

(๓) ฉันทคณะโภชนาได้

(๔) ทรงอธิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารภนา

(๕) จีวรอันเกิดขึ้น ณ ที่นั้นจะได้แก่พวกเธอ และได้ขยายเขตอาณิสส ๕ อีก ๔ เดือน นับแต่กรานกฐินแล้วจนวันกฐินเดาะ เรียกว่า มาติกา ๘ คือการกำหนดวันสิ้นสุดที่จะได้จีวร คือ

(๑) กำหนดด้วยหลักไป

(๒) กำหนดด้วยท่าจีวรเสร็จ

(๓) กำหนดด้วยตกลงใจ

(๔) กำหนดด้วยผ้าเสียหาย

(๕) กำหนดด้วยไต่ย็นข้าว

(๖) กำหนดด้วยสิ้นหวัง

(๗) กำหนดด้วยล่วงเขต

(๘) กำหนดด้วยเดาะพร้อมกัน

ฉะนั้นเมื่อครบวันกำหนดกฐินเดาะแล้ว ภิกษุก็หมดสิทธิ์ต้องรักษาวินัยต่อไป พระสงฆ์จึงรับผ้ากฐินหลังออกพรรษาไปแล้ว ๑ เดือนได้ตั้งนั้น จึงได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

การทอดกฐินในปัจจุบัน ถือว่าเป็นทานพิเศษ กำหนดเวลาปีหนึ่งทอดถวายได้เพียงครั้งเดียว และตามอรรถกถาฎีกาต่าง ๆ พอกำหนดได้ว่า ชนิดของกฐินมี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) **จุลกฐิน** คือ อาศัยความเคร่งครัดรีบด่วน การทำจีวรพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทจะละเลยมิได้ ถือเป็นสำคัญทุกฝ่ายต้องช่วยกันทำให้เสร็จภายในกำหนดวันหนึ่ง ทำฝ้าย ปั่น กรอ ทอ ตัด เย็บย้อมทำให้เป็นชั้นผ้าได้ขนาดตามพระวินัย และทอดถวายให้เสร็จในวันนั้น

(๒) **มหากฐิน** คืออาศัยปัจจัยไทยทานบริวารเครื่องกฐินจำนวนมากไม่รีบด่วน เพื่อจะได้ส่วนหนึ่งเป็นทุนบำรุงวัดเพื่อพัฒนาความเจริญ คือทำนกรรมบ้าง ซ่อมแซมบูรณะของเก่าบ้าง ทุกวันนี้นิยมเรียกกันว่ากฐินสามัคคีบ้าง

การทอดกฐินในเมืองไทย ปัจจุบันแบ่งออกตามประเภทของวัดที่จะไปทอด คือ พระอารามหลวง ผ้าพระกฐินทานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานด้วยพระองค์เอง หรือโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ไปพระราชทาน เครื่องกฐินทานนี้ จัดด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เรียกว่า **กฐินของหลวง** และบางทีก็เสด็จไปพระราชทานยังวัดราษฎร์ด้วย นิยมเรียกว่า **กฐินต้น** และผ้ากฐินทานนอกจากที่ได้รับกฐินของหลวงโดยตรงแล้ว พระอารามหลวงอื่น ๆ จะได้รับกฐิน

พระราชทาน ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้ากฐินทาน และเครื่องกฐินแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร ส่วนราชการสมาคม หรือเอกชนให้ไปทอด โดยรัฐบาล โดยกรมการศาสนาจัดผ้าพระกฐินทานและเครื่องกฐินถวายไป ผู้ได้รับพระราชทานอาจถวายจตุปัจจัยหรือเงิน ทำบุญที่วัดนั้นโดยเสด็จในกฐินพระราชทานได้ตามศรัทธา ความสามารถ

ส่วนวัดราษฎร์ทั่วไป พระราชวงศ์ ข้าราชการบริพาร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน หรือคณะบุคคลจะไปทอดหรือรวมกันไปทอด โดยการจองล่วงหน้าไว้ก่อนตั้งแต่ในพรรษา ก่อนจะเข้าเทศกาลกฐิน วัดใดถ้าไม่มีผู้จอง เมื่อใกล้เทศกาลกฐิน ประชาชน ทายกทายิกาแห่งวัดนั้นก็รวบรวมกันจัดการทอดกฐิน ณ วัดนั้นในเทศกาลกฐิน

การจองกฐินวัดราษฎร์ทั่วไป นิยมทำเป็นหนังสือจองกฐินไปติดประกาศไว้ยังวัดที่จะทอดถวายเป็นการเผด็จสงฆ์ให้ทราบวันเวลาที่จะไปทอด หรือจะไปนมัสการท่านเจ้าอาวาสให้ทราบไว้ก็ได้ สำหรับการพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด ณ พระอารามหลวง ให้แจ้งกรมการศาสนา ซึ่งกรมการศาสนาจะได้ขึ้นบัญชีผู้ขอพระราชทานไว้กราบบังคมทูล และแจ้งวัดทราบ ในทางปฏิบัติผู้ขอพระราชทานจะไปติดต่อกับทางวัดในการกำหนดวันนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปถวาย และรายละเอียดต่าง ๆ จนถึงก่อนวันกำหนดวันทอดจึงมารับผ้าพระกฐินและเครื่องกฐินพระราชทานจากกรมการศาสนา หรือกรมการศาสนาจัดส่งไปให้สุดแต่จะตกลงกัน

การนำกฐินไปทอดทำได้สองอย่าง คืออย่างหนึ่งนำผ้ากฐินทานกับเครื่องบริวารกฐินที่จะถวายไปตั้งไว้ ณ วันที่จะทอดก่อน พอถึงวันเวลากำหนดเจ้าภาพผู้เป็นเจ้าของกฐินหรือรับพระราชทานผ้ากฐินทานมาจึงพากันไปยังวัดเพื่อทำพิธีถวายอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งตามคติที่ถือว่าการทอดกฐินเป็นการถวายทานพิเศษแก่พระสงฆ์ที่ได้จำพรรษาครบไตรมาส นับว่าได้กุศลแรง จึงได้มีการฉลองกฐินก่อนนำไปยังวัด เป็นงานใหญ่โต มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านของผู้เป็นเจ้าของกฐิน และเลี้ยงผู้คนมีมหรสพสมโภช และบางงานก็อาจมีการรวบรวมปัจจัยไปถวายวัดถวายพระด้วย เช่นในกรณีเป็นกฐินสามัคคี พอถึงวันทอดก็จะมีแห่แห่นเป็นกระบวนไปยังวัดที่จะทอด มีเครื่องบรรเลง มีการฟ้อนรำนำขบวนตามประเพณีนิยม

การถวายกฐินนิยมถวายในโบสถ์ โดยเฉพาะกฐินพระราชทานจะถวายกันในโบสถ์ ก่อนจะถึงกำหนดเวลา จะนำเครื่องบริวารกฐินไปจัดตั้งไว้ในโบสถ์ก่อน ส่วนผ้าพระกฐินทานจะยังไม่นำเข้าไป พอถึงกำหนดเวลาพระสงฆ์แห่งวัดนั้นที่จะรับกฐิน จะลงโบสถ์พร้อมกัน

นึ่งเป็นระเบียบบนอาสนะที่ซึ่งจัดไว้ เจ้าภาพเจ้าของกฐิน หรือผู้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน ไปทอด พร้อมด้วยผู้ร่วมในงาน จะพากันไปยังโบสถ์ เมื่อถึงหน้าโบสถ์เจ้าหน้าที่จะนำ ผ้าพระกฐินไปรอส่งให้ประธานผู้ทอดกฐินซึ่งเป็นเจ้าภาพ หรือผู้รับพระราชทานผ้าพระกฐินนั้น ประธานรับผ้าพระกฐินวางบนมือถือประคอง นำคณะเดินเข้าสู่โบสถ์แล้วนำ ผ้าพระกฐินไปวางไว้บนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์และหน้าพระประธานในโบสถ์ คณะที่ตามมาเข้านั่งที่ ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบพระพุทธรูปประธานในโบสถ์ แบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วลูกลมยกผ้าพระกฐินในพานขึ้น ดึงผ้าห่มพระประธานมอบเจ้าหน้าที่รับไปห่มพระประธานที่หลัง แล้วประนมมือวางผ้าพระกฐินบนมือทั้งสอง หันหน้าตรงพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้วพระสงฆ์รับสาธุการ ประธานวางผ้าพระกฐินลงบนพานเช่นเดิม แล้วกลับเข้านั่งที่ ถัดจากนี้ไปเป็นพิธีกรานกฐินของพระสงฆ์

กฐินของประชาชนหรือกฐินสามัคคี หรือในวัดบางวัดนิยมถวายกันที่ศาลาการเปรียญหรือวิหารสำหรับทำบุญแล้ว เจ้าหน้าที่จึงนำผ้ากฐินที่ถวายแล้วไปถวายพระสงฆ์ ทำพิธีกรานกฐินในโบสถ์เฉพาะพระสงฆ์อีกทีหนึ่ง

การทำพิธีกฐินัตถกิจของพระสงฆ์เริ่มจากการกล่าวคำขอความเห็นที่เรียกกันว่า อปโลกน์ และการสวดญัตติทุติยกรรม คือ การยินยอมยกให้ต่อจากนั้นพระสงฆ์รูปที่ได้รับ ความยินยอมนำผ้าไตรไปครองเสร็จแล้วขึ้นนั่งยังอาสนะที่เดิม ประชาชนผู้ถวายผ้าพระกฐินทาน ทายกทายิกาและผู้ร่วมบำเพ็ญกุศล ณ ที่นั้นเข้าประเคนสิ่งของอันเป็นบริวารขององค์กฐินตามลำดับจนเสร็จแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นจับพัด ประธานสงฆ์เริ่มสวดนำด้วยคาถาอนุโมทนา ประธานหรือเจ้าภาพผู้ถวายผ้าพระกฐินทานครวดน้ำ จนจบบทยถาแล้ว คฤหัสถ์ทั้งนั้นนั่งประนมมือรับพรพระจนจบเป็นเสร็จพิธี

คำถวายกฐิน ๒ แบบ

๑. คำถวายผ้ากฐินแบบเก่า

คำบาลี อิม สปริวาร กฉินฉิวรทุสฺส สงฺฆสฺส โอลฺลชยาม

อิม สปริวาร กฉินฉิวรทุสฺส สงฺฆสฺส โอลฺลชยาม

อิม สปริวาร กฉินฉิวรทุสฺส สงฺฆสฺส โอลฺลชยาม

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน พร้อมกับของบริวารนี้แก่พระสงฆ์
(๓ ครั้ง)

๒. คำถวายผ้ากฐินแบบใหม่

คำบาลี อิม มย ภนฺเต สปริวาร กจินจิวรทฺฐสฺส สฺจนฺตสฺส โอโณชยาม สาธุ โน
 ภนฺเต สฺวโม อิม สปริวาร กจินจิวรทฺฐสฺส ปฏิกฺคณฺหาตุ ปฏิกฺคเหตฺวา จ
 อิมินา ทฺฐเสณ กจิน อุตฺตรตุ อมฺหากํ ทินฺรตุตฺ หิตาย สุขาย

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกรฐินพร้อมกับของ
 บริวารนี้แก่พระสงฆ์ ของพระสงฆ์จงรับผ้ากรฐิน พร้อมกับของบริวารของข้าพเจ้า
 ทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกราลกรฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่
 ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ

คำแนะนำในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

เพื่อให้การถวายผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อนุโลมตาม
 การสนองพระราชกรณียกิจในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน และ
 ประเพณีของท้องถิ่น จึงขอแนะนำวิธีปฏิบัติไว้โดยสังเขป ดังต่อไปนี้

(๑) การถวายผ้าพระกฐิน ควรถวายภายหลังวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือเมื่อ
 พระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินวันแรกแล้ว

(๒) ติดต่อกับทางวัดโดยตรง เพื่อแจ้งวัน เวลา และขอให้เจ้าอาวาสสั่งไวยาวัจกร
 เตรียมจัดสถานที่และสิ่งจำเป็น คือ

- ก. ที่บูชาพระรัตนตรัย มีเครื่องบูชาพร้อม
- ข. อาสนะสงฆ์ สำหรับพระสงฆ์ลงอนุโมทนาพระกฐิน
- ค. โต๊ะขนาดกว้าง ๑-๑.๕" หรือขนาดพอสมควร สำหรับวางพานแว่นฟ้าผ้าไตร
 พระกฐินและพานเทียนพระปาติโมกข์ โต๊ะนี้ให้มีขนาดสูงเสมอกับอาสนะ-
 สงฆ์ และตั้งไว้ชิดอาสนะสงฆ์ ตรงหน้าพระเถระรูปที่ ๒
- ง. โต๊ะวางเครื่องบริขารพระกฐินและเครื่องไทยธรรม ตั้งไว้ท้ายอาสนะสงฆ์
 หรือในที่ที่เหมาะสม
- จ. โต๊ะเก้าอี้สำหรับผู้เป็นประธาน และผู้ไปร่วมพิธีตามสมควร
- ฉ. จะจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอย่างอื่น เช่นสมโภช การถวายภัตตาหาร
 พระภิกษุสามเณร เป็นต้น แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละราย

(๓) เมื่อถึงวันกำหนด ก่อนผู้เป็นประธานจะไปถึงหรือก่อนเริ่มพิธี ให้เจ้าหน้าที่เชิญ
 เครื่องพระกฐินไปจัดไว้บนโต๊ะ (ข้อ ๒.๔) วางเทียนพระปาติโมกข์ไว้บนพาน (ข้อ ๒.๓)
 ส่วนผ้าไตรพระกฐินและผ้าขาว ผูกريب้นรวมกัน (เฉพาะวัดธรรมยุต) พับผ้าห่มพระ-
 ประธานผูกريب้น วางทับบนผ้าไตรพระกฐิน ผ้าไตรพระกฐินและผ้าห่มพระประธานนี้

จัดวางไว้บนพานกาไหล่ และให้มีเจ้าหน้าที่ซึ่งแต่งเครื่องแบบหรือแต่งสากลนิยม คอยส่งให้
ผู้เป็นประธานที่เชิงบันได หรือประตูเข้าสถานที่ประกอบพิธี ในกรณีที่จะจัดเป็นขบวนแห่
ก็อนุโลมตามนี้ไว้

(๔) ประธานรับผ้าพระกฐินจากเจ้าหน้าที่ที่เชิงบันไดพระอุโบสถ อุ้มประคอง
เข้าสู่พระอุโบสถตรงไปวางไว้ที่พานแว่นฟ้าซึ่งตั้งอยู่หน้าอาสนะสงฆ์ตรงรูปที่ ๒

(๕) เมื่อวางผ้าพระกฐินแล้ว จุกฐูปเทียนเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย แล้ว
กราบ ๓ หน

(๖) เมื่อกราบพระรัตนตรัยแล้ว ไปที่พานแว่นฟ้า หยิบผ้าห่มพระประธานส่งให้
เจ้าหน้าที่ นำไปมอบแก่เฝ้าฉายจักร แล้วยกผ้าพระกฐินขึ้นประคองประนมมือหันหน้าไปทาง
พระประธานว่า นะโม ๓ จบ หันหน้าไปทางพระสงฆ์ว่าคำถวายผ้าพระกฐิน (ดังคำถวาย
กฐินที่ได้จัดไว้ให้ที่ผ้า พระกฐินพระราชทานแล้ว ในคำถวายกฐินที่ขึ้นต้นว่า “ผ้าพระกฐินทาน
กับทั้งผ้าอาสนสงฆบริวารทั้งปวงนี้ ฯลฯ” ถ้าเป็นกระทรวง ทบวงกรม องค์การ สมาคม บริษัท
ห้างร้านให้เปลี่ยนคำว่าข้าพเจ้า เป็นชื่อของ กระทรวง ทบวงกรม ฯลฯ ที่ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานนั้น)

เมื่อกล่าวคำถวายจบแล้ว ประเคนรูปที่ ๒ พร้อมด้วยเทียนปาดิโมกษ์ เสร็จแล้ว
เข้านั่งที่ที่จัดไว้แล้ว

ในระหว่างที่ผู้ที่เป็นประธานเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี ผู้ที่อยู่ในพิธีทั้งหมด ยืนแสดง
ความเคารพจนกว่าจะว่าคำถวายผ้าพระกฐินจบ จึงนั่งลงพร้อมกัน

ถ้ามีปีพาทย์หรือเครื่องดนตรีอย่างอื่น ให้บรรเลงเพลงช้า ตั้งแต่ผู้เป็นประธานเข้าสู่
สถานที่ประกอบพิธี จนถึงเวลาจุกฐูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ให้หยุดบรรเลงทันที แม้จะ
ยังไม่จบเพลงก็ตามและควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้สัญญาณ เวลาเริ่มบรรเลงหรือให้หยุดบรรเลง

(๗) พระสงฆ์ทำพิธีกรรม

(๘) เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จ ออกไปครองผ้า (พินพาทยบรรเลงเพลงสาธุการ
ถ้ามี) ครองผ้าเสร็จกลับเข้าไปนั่งยังอาสนะสงฆ์ (พินพาทยหยุดบรรเลง) ผู้เป็นประธาน
และผู้ไปร่วมพิธีถวายเครื่องพระกฐินต่อองค์ครอง เริ่มตั้งแต่บาตรเป็นต้นไป จนถึงเครื่องมือ
ก่อสร้าง ถ้าจัดเครื่องไทยธรรมถวายเพิ่มเติม ควรถวายภายหลังเครื่องพระกฐินของหลวง

(๙) ถ้ามีผู้บริจาคร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล ควรประกาศให้ที่ประชุมทราบ

(๑๐) พระสงฆ์อนุโมทนา ผู้เป็นประธานในพิธีกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนาจบ
ประธานกราบพระรัตนตรัย เป็นเสร็จพิธี (พินพาทยบรรเลงเพลงกราวรำ ถ้ามี)

(๑๑) กรมการศาสนาเป็นผู้จัดสรร และดำเนินการขอพระราชทานให้ จึงขอให้

รายงานการถวายผ้าพระกฐินพระราชทานและยอดเงินโดยเสด็จพระราชกุศลไปยังกรมการศาสนา หลังจากถวายผ้าพระกฐินเสร็จแล้ว เพื่อรวบรวมดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานถวายพระราชกุศลพร้อมกันต่อไป

๕.๑๔ การถวายเป็นเทียนและดอกไม้เพื่อบูชา

การถวายรูปเทียนดอกไม้ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงการถวายที่ให้พระสงฆ์นำไปบูชาพระอีกต่อหนึ่ง ไม่ใช่ถวายเป็นสักการบูชาตามพิธีอย่างที่มีถวายในพิธีต่าง ๆ การถวายเพื่อให้พระสงฆ์ใช้บูชาต่อเช่นนี้เท่าที่ปรากฏนิยมโดยทั่วไป ก็ได้แก่การถวายในวันเข้าพรรษา เช่นถวายรูปเทียนประจำพรรษา ถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อภิกษุสามเณรนำไปสักการะในพิธีเข้าพรรษาเป็นต้นว่า โดยผลของการถวายของที่เนื่องด้วยวัตถุเช่นนี้ก็ไม่แปลกกับถวายทานสามัญ ถ้าเกี่ยวกับการบูชาก็ไม่แปลกอะไรจากการบูชาพระรัตนตรัยด้วยตนเอง เป็นแต่ถวายให้พระสงฆ์รับไปบูชาให้ตามความตั้งใจเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การถวายรูปเทียนดอกไม้นี้ โดยเฉพาะในงานเข้าพรรษาเป็นที่นิยมทำกันอยู่โดยมากทั่ว ๆ ไป สำหรับระเบียบพิธีนั้น มีดังนี้

วิธีถวายเป็นเทียนดอกไม้มีนิยามทำกัน ๒ แบบ คือแบบหนึ่งจัดถวายโดยประเคนเป็นรูป ๆ อย่างที่ถวายในงานต่าง ๆ หรือนำไปตั้งเป็นที่ ๆ แล้วให้ภิกษุสามเณรเดินเรียงกันเข้ารับตามลำดับอย่างรับบาตร วิธีนี้มักใช้ในการถวายวันเข้าพรรษา แบบนี้ไม่ต้องกล่าวคำถวายพระสงฆ์ไม่ต้องอนุโมทนาในทันที อีกแบบหนึ่งนำมาตั้งต่อหน้าพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวาย เช่นนำเทียนประจำพรรษาพร้อมทั้งเครื่องสักการะต่าง ๆ มาถวายประจำพระอุโบสถในวันเข้าพรรษาเป็นต้นแบบนี้ต้องให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกัน แล้วหัวหน้าทายกกล่าวนำถวายทั้งคำบาลี และคำแปล

คำถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อบูชา

คำบาลี อิมานิ มยฺ ภนฺเต, ที่ปฐุปปยุวราณี รตนตฺตยสุเสว, อภิปุเชม, อมฺหากํ,
รตนตฺตยสุส ปุชา, ทิมรตฺตํ, หิตฺสวาวหา, โหต, อาสวกฺขยปตฺตติยา.

คำแปล ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชารูปเทียนและดอกไม้
อันประเสริฐเหล่านี้ แก่พระรัตนตรัย กิริยาที่บูชาแก่พระรัตนตรัยนี้ จงเป็นผล
นำมาซึ่งประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน จงเป็นไปเพื่อให้
ถึงซึ่งพระนิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวกิเลส เทอญ ฯ

เมื่อทนายกล่าวคำถวายจบ พระสงฆ์รับ สารุ" พร้อมกัน แล้วอนุโมทนา บท วิสสุ
อนุโมทนา ในทานนี้นิยมใช้ บท เต อตถลททา...

๕.๑๕ การถวายเป็นปูชา

ธงเป็นหลักกุศลทานอย่างหนึ่ง ใช้สำหรับยกขึ้นเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่า ที่ตรงนั้นเป็นที่วัด หรือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานสำคัญประการหนึ่ง สำหรับระดับปูชาปูชนียวัตถุสถานในเชิงดงาม และประกอบการศึกษาหรืออย่างอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง ถือกันเป็นประเพณีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ที่นิยมใช้กันในพระพุทธศาสนานี้เป็นธงทำด้วยผ้าผืนยาวทั้งผืน สำหรับยกขึ้นเหนือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานเพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้เป็นธงขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ ๑ คอกหรือคอกเศษ ทำเป็นธงปฏาก คือ เย็บหน้าผ้าด้านหนึ่งติดกับก้านไม้ ซึ่งเหลาให้มีความแข็งแรงตามสมควร ให้ก้านไม้นั้นยาวเลยหน้าผ้าออกไปทั้ง ๒ ข้างสำหรับผูกสายโยงติดตรงหัวรูปสามเหลี่ยมเล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างด้วย และผูกเชือกทำสวายโยงที่หัวก้านไม้ข้างละเส้น รวมปลายเชือกโยง ๒ เส้นนั้นให้ติดกันในตอนบน มัดกับคันธงซึ่งทำด้วยเสาหรือไม้ไผ่ทั้งลำเตรียมไว้แล้ว ส่วนหน้าผ้าตอนปลายอีกด้านหนึ่ง ก็เย็บติดกับก้านไม้เหลายาวกว่าหน้าผ้า และติดตรงหัวเล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างเช่นเดียวกับตอนบนที่กล่าวแล้ว เฉพาะผืนผ้าจะเขียนลวดลาย หรือรูปอะไรประกอบด้วย ก็แล้วแต่เห็นสมควร เท่านั้นก็สามารถเป็นธงพร้อมที่จะยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถานหรือยกขึ้นเป็นสัญญาณไว้หน้าวัด ธงดังกล่าวนี้เป็นแบบธงปฏากของโบราณ อาจทำอย่างวิจิตรพิสดารกว่านี้ก็มิได้ เช่น ทอเป็นธงทั้งผืนโดยเฉพาะ เป็นรูปสัตว์ตะขาบ โดยใส่สีไม่ไผ่หรือหวายในขณะทอเป็นระยะ ๆ ติดตรงหัวเล็ก ๆ ที่หัวซึ่งที่ใส่นั้นด้วย เมื่อเสร็จเป็นผืนธงยกขึ้นแล้วดูไกล ๆ คล้ายตัวตะขาบเช่นนี้ก็มิได้ แต่บางแห่งวิวัฒนาการรูปธงมาเป็นธงชาย คือ ทำด้วยผืนผ้ายาวขนาดเท่าหน้ากว้างของผ้าส่วนครึ่งเศษเล็กน้อย ติดหน้ากว้างของผ้ากับคันธงเท่านั้น เมื่อยกขึ้นแล้วปล่อยให้ผืนธงเป็นชายสะบัดพริ้วไปตามสายลม อย่างธงชาติในปัจจุบันนี้ ธงแบบนี้เรียกว่า ธงชายมักนิยมทำด้วยผ้าสีเหลืองเขียนกลางผืนธงเป็นรูปเสมาธรรมจักร เรียกกันว่า “ธงธรรมจักร” เป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเสร็จแล้วยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถาน ดังกล่าวแล้ว

สำหรับธงระดับปูชนียวัตถุสถานในเชิงดงามและสำหรับประกอบศาสนพิธีอื่น ๆ นั้นส่วนมากนิยมทำเป็นธงชายแบบหลัง และธงรวิขนาดเล็ก สำหรับใช้ห้อยและติดบูชาตามบริเวณปูชนียวัตถุสถานหรือบริเวณพิธี เพื่อความครึกครื้นสวยงามเป็นสำคัญ

เรื่องการถวายเป็นปูชา ประเพณีเก่ามีเรื่องเล่าไว้หลายแห่งว่าผู้ไปในทางกันดาร ได้พบเจตีย์สถานสมควรสักการบูชาเข้า ไม่มีอะไรจะบูชาจึงเอาผ้าสาฎกแบบผ้าห่มของตนผูกปลายไม้ยกขึ้นปักบูชา ฉะนั้น ธงบูชาจึงเป็นรูปธงปฏากมาแต่ดั้งเดิม และธงนี้จึงนับเข้าใน

เครื่องบูชาอย่างสูงประการหนึ่ง ซึ่งทำกันเป็นประเพณีมานานแล้ว ที่นิยมทำกันทั่วไปก็ในคราวถวายผ้ากฐินวัดใดแล้ว นิยมถวายธงยกขึ้นไว้หน้าวัดนั้นด้วย เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าวัดนั้นได้รับผ้ากฐินแล้วไปในตัว บางแห่งนิยมถวายธงบูชาในเทศกาลตรุษสงกรานต์ อันเป็นเทศกาลเปลี่ยนปีศักราชในสมัยโบราณอีกวาระหนึ่ง แต่จะอย่างไรก็ตามเมื่อประสงค์จะถวายธงดังกล่าวนี้ ผู้ถวายไม่ต้องประกอบพิธีอะไรมากนอกจากเตรียมธงถวายพร้อมที่จะยกขึ้นบูชาแล้วนำไปยังสถานที่ที่ตนประสงค์จะยกขึ้นบูชานั้น ก่อนยกพึงทำจิตใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยให้มั่น ด้วยการจุดธูปเทียนกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วกล่าวคำถวายธงตามแบบ ถ้าคนเดียวถวายจะว่าในใจหรือว่าออกเสียงก็แต่จะเห็นสมควร แต่ถ้าร่วมกันถวายหลายคน ควรให้หัวหน้านำกล่าวคำถวายแล้วว่าตามพร้อม ๆ กัน เพื่อความเรียบร้อย จบแล้วจึงยกธงขึ้นบูชาเป็นอันเสร็จพิธี.

คำถวายธงเพื่อบูชา

คำบาลี มย อิมินา, ธชปฏาเคน, รตนศุตยั, อภิปุชม, อย ธชปฏาเคน, รตนศุตย-
ปฺบูชา, อมหากั ทิมรตฺต, หิตาย, สุขาย, สวตฺตตุ

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ กิริยาที่บูชา พระ-
รัตนตรัยด้วยธงแผ่นผ้านี้ ขอจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลาย ล้นกาลนานเทอญ ฯ

๕.๑๖ การถวายเวจกุฎี

เวจกุฎี แปลว่า กุฎีหรือกระท่อมที่ถวายไว้จะ ของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ส้วมหรือสถานที่สำหรับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะในวัด มีพระพุทธานุญาตไว้ให้ภิกษุสงฆ์จัดสร้างขึ้นให้เป็นส่วนสัดโดยเฉพาะ ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวถ่ายและเทอะไม่เป็นที่เป็นทางเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อสุขภาพอนามัยของภิกษุสามเณรเป็นสำคัญ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธรังคียังทรงตั้งธรรมเนียมที่จะพึงปฏิบัติในเวจกุฎีไว้หลายประการ จัดเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งในพระวินัย เพราะเหตุนี้เองในสมัยต่อมาทายกทายิกาผู้มีศรัทธาแสวงหาบุญและประสงค์จะสงเคราะห์พระวินัย อำนาจความสะดวกแก่สงฆ์จึงนิยมสร้างเวจกุฎีถวายสงฆ์

การถวายเวจกุฎีนี้ นับเข้าในเสนาสนทานประการหนึ่ง ระเบียบพิธีในการถวายก็เหมือนกับพิธีถวายเสนาสนะ กุฎี วิหาร และศาลาโรงธรรม ดังกล่าวแล้ว จะต่างแต่เพียงว่า เวจกุฎีนี้อาจตั้งอยู่ในที่ไม่เปิดเผย ไม่สมควรที่จะไปประกอบพิธีถวายยังสถานที่ตั้ง ควรใช้สถานที่ที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่งในวัดนั้น เช่น ศาลาการเปรียญ เปียตัน เป็นบริเวณพิธี

แล้วล่ำส่ายสัญญาณจากเวทกุญแจที่ถวายนั้นมายังบริเวณพิธี จะประกอบพิธีอื่นได้อีกแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ ถึงพิธีถวายให้เจ้าภาพจับสัญญาณนั้นขึ้นประนมมือ ตั้ง นโม สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ พระสงฆ์รับ สาธุ และอนุโมทนา ไขว้เสสอนุโมทนาบทวิหารทานคาถา สัต อุมหํ ปญฺหนติ... อย่างอนุโมทนาเสนาสนทานอื่น ๆ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

คำถวายเวทกุญแจ

คำบาลี มยํ ภนฺเต, อิมํ, วจฺจกุญฺญํ อากตฺตานาคตฺตสฺส จาคฺคฺททิสฺสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมํ วจฺจกุญฺญํ ปฏิกุณฺณหาตุ, อุมหากํ, ทิฆมคฺคํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เวทกุญแจอันนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ เวทกุญแจอันนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนานเทอญ ฯ

๕.๑๗ การถวายสะพาน

สะพาน เป็นสถานที่สำหรับใช้เดินข้ามลำธารและคลอง คู พระโบราณจารย์ท่านจัดเข้าไว้ในอนวัชกรรม การกระทำที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์ส่วนเดียวซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นมงคลประการหนึ่ง เหมือนการขุดบ่อสระและปลูกสวนดอกไม้ไว้ในวัดเป็นต้น การสร้างสะพานในวัด หรือเป็นทางเข้าวัดในที่ไกลวัดนั้น ต้องหวังผลให้เป็นสาธารณประโยชน์จริง ๆ คือ ต้องอุทิศให้เป็นของกลาง ไม่แสดงความยินดียินร้ายในผู้เดินผู้ใช้สะพานของตนนั้น ว่าเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกกัน จึงจะเป็นกุศลเป็นมงคลอันยิ่ง ฉะนั้นท่านจึงได้ประพันธ์คำถวายไว้สำหรับให้ตั้งใจเป็นกลางดังแสดงแล้ว

สำหรับพิธีถวาย จะประกอบขึ้นในสถานที่ตั้งสะพานนั้น หรือจะประกอบที่ศาลาการเปรียญในวัดนั้นเป็นต้น ก็ได้ แล้วแต่เหมาะ ถ้าประกอบห่างจากที่ตั้งสะพาน ฟังล่ำส่ายสัญญาณจากสะพานไปยังบริเวณพิธีและจะมีพิธีฉลองเป็นต้นด้วยก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ถวาย ถึงเวลาถวายพึงทำต่อหน้าสงฆ์อย่างเดียวกันการถวายเสนาสนทานอื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว ผู้ถวายบูชาพระรัตนตรัยก่อนด้วยตั้ง นโม สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ ถ้าล่ำส่ายสัญญาณมาฟังประกอบสัญญาณในขณะที่ประกอบพิธีถวายด้วย

คำถวายสะพาน

คำแปล มยํ ภนฺเต, อิมํ, เสตุํ, มหาชนานํ, สาธารณฺตุถาย, นียาเทม, สาธุ โน

ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมํสุมิ, เสตุมาหิ, นิยาทิตะ, สกฺขิโก โหตุ, อิทํ, เสตุทานํ, อุมหากํ ทิฆมรุตํ, หิตาย, สุขาย, สวตฺตตุ.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งสะพานนี้ เพื่อประโยชน์ทั่วไปแก่มหาชนทั้งหลาย ขอพระสงฆ์จงเป็นพยาน แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ในสะพานที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้มอบให้แล้วนี้ ขอเสตุทานนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

พอจบคำถวายพระสงฆ์รับ สาธุ แล้วอนุโมทนา ในกรณีนี้นิยมใช้บทวิเสสนุโมทนา บท นิธิกัณท์ จะใช้เต็มบท หรืออย่างย่อดังกล่าวแล้วในเรื่องพิธีอนุโมทนาก็ได้ หรือจะใช้บทอื่นจากนี้ ก็แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร จบอนุโมทนาแล้วเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๘ การถวายทานพิเศษ

นอกจากการถวายทานต่าง ๆ ดังกล่าว ในบทนี้แต่พระสงฆ์แล้ว ยังมีประเพณีการถวายสิ่งอื่น ๆ นอกจากวัสดุสิ่งของอันเป็นปัจจัย ๔ ในการครองเพศบรรพชิตเรียกว่า ทานพิเศษ ซึ่งจะได้กล่าวมากล่าวในที่นี้ได้แก่ การถวายปราสาทผึ้ง การถวายโรงอุโบสถ การถวายยานพาหนะ การถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก และการถวายคัมภีร์พระธรรม

พิธีถวายทำเช่นเดียวกับการถวายสิ่งอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งฝ่ายผู้ถวายและพระสงฆ์ผู้รับถวาย มีแตกต่างกันเฉพาะคำถวายทั้งที่เป็นคำบาลีและคำแปล ดังนี้

๑) คำถวายปราสาทผึ้ง

คำบาลี มย ภนฺเต, อิมํ, สปริวารํ, มรฺอุปฺปสาทํ อิมํสุมิ วิหาระ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ, สปริวารํ, มรฺอุปฺปสาทํ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อุมหากํ, ทิฆมรุตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายปราสาทผึ้งนี้กับทั้งบริวารแก่พระภิกษุสงฆ์ ในวิหารวัดนี้, ขอภิกษุสงฆ์จงรับปราสาทผึ้งนี้ กับทั้งบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

๒) คำถวายโรงอุโบสถ

คำบาลี มย ภนฺเต, อิมํ อุโปสถาคารํ, สงฺฆสฺส, นิยุยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมํ อุโปสถาคารํ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อุมหากํ, ทิฆมรุตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวายซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

๓) คำถวายยานพาหนะ

คำบาลี มยं ภนฺเต, อิมं ยานं, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, นิยฺยาเทม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं, ยานं, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ที่มฺรตฺตं, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งยานพาหนะนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งยานพาหนะนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

๔) คำถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำบาลี มยं ภนฺเต, อิมं, สปริวารं, เตปิฏกคณฺถं สาตุถํ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริพฺพณฺณํ, ปริสุทฺธํ, จาคฺตุทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชฺยาม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं, สปริวารं, เตปิฏกคณฺถं สาตุถํ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริพฺพณฺณํ, ปริสุทฺธํ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ที่มฺรตฺตं, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

๕) คำถวายคัมภีร์พระธรรม

คำบาลี มยं ภนฺเต, อิมं, สปริวารं, โปฏฺถกคณฺถํ พหุชฺชนหิตาย, พหุชฺชนสุขาย, มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตํ, รมฺมิกํ รมฺมลทฺธํ, จาคฺตุทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชฺยาม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं สปริวารं, โปฏฺถกคณฺถํ, พหุชฺชนหิตาย, พหุชฺชนสุขาย, มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตํ รมฺมิกํ รมฺมลทฺธํ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ที่มฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นโดยชอบธรรม อันได้

มาโดยธรรม กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์
จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อัน
เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม อันได้มาโดยธรรมกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนานเทอญ.

บทที่ ๖ ศาสนพิธีในงานเทศกาลและวันสำคัญ

๖.๑ งานวันขึ้นปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่เป็นวันเทศกาลที่ประชาชนมีประเพณีทำบุญและมาร่วมงานรื่นเริง ดุ้มทรายหรือมีการละเล่นพื้นเมือง หรือเที่ยวเตร่หาความสนุกสนานเป็นการเฉลิมฉลอง การขึ้นปีใหม่ ที่ทุกคนต้องการความสุขและสิริมงคล งานวันขึ้นปีใหม่นิยมมีงาน ๒ วันติดกัน คือวันสิ้นปีหรือสิ้นปีเก่าวันหนึ่ง และวันขึ้นปีใหม่อีกวันหนึ่ง

ประเทศไทยกำหนดเอาวันที่ ๑ เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ และมาเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามแบบสากล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ในสมัยเมื่อถือเอาวันที่ ๓๑ มีนาคมเป็นวันสุดท้ายของปีเก่าและวันที่ ๑ เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ มีการจัดงานพระราชพิธีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ต่อเนื่องกัน เป็นพระราชพิธีตรุษและพระราชพิธีเถลิงศกสงกรานต์เริ่มต้นงานตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม ไปสิ้นสุดลงในวันที่ ๒ เมษายน ระหว่างงานพระราชพิธีตรุษสงกรานต์นี้มีงานทรงบำเพ็ญ พระราชกุศลและงานพระราชพิธีอื่นแทรกหลายอย่าง ปัจจุบันเมื่อถึงเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ งานพระราชพิธีอย่างเก่าจึงเปลี่ยนแปลงไปและที่ยกเลิกไปเลยก็มี กล่าว คือมีการแยกงานพระราชพิธีตรุษและพระราชพิธีเถลิงศกสงกรานต์เป็น ๒ งาน คือ พระราชพิธีขึ้นปีใหม่งานหนึ่งและพระราชพิธีสงกรานต์งานหนึ่ง

พระราชพิธีขึ้นปีใหม่ในปัจจุบันคงจัดให้มีแต่การพระราชกุศลทรงบาตร เรียกว่า พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งได้เคยกำหนดทรงบาตร ในตอนเช้าวันขึ้นปีใหม่คือวันที่ ๑ มกราคม ต่อมาเห็นว่าไม่สะดวกทั้งฝ่ายพระสงฆ์ที่นิมนต์ มารับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง และทางฝ่ายเจ้านายข้าราชการ ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการถวายอาหารบิณฑบาตโดยเสด็จพระราชกุศล เพราะ ในวันเดียวกันนี้ ทางราชการและกรุงเทพมหานคร ก็จัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองวันขึ้นปีใหม่ นิมนต์พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป มารับบิณฑบาต และพระสงฆ์ ๑๐ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ที่ท้องสนามหลวง กลางคืนที่ ๓๑ ธันวาคม ก็มีมหรสพฉลอง ข้าราชการและประชาชนตาม ท้องถิ่นรอบนอกก็ร่วมกันจัดงานทำบุญตักบาตรตามย่านต่าง ๆ บางแห่งก็จัดตั้งประจำ โรงพิธีนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ มีมหรสพฉลองตอนกลางคืน รุ่งขึ้นถวาย อาหารจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม โดยเหตุนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการ พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่ ในวันที่ ๓๑ ธันวาคมของปีเก่า

สมัยก่อนพระสงฆ์ที่นิมนต์มารับอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวังต้องใช้บาตร มีดลกสพายพร้อมกับถ้อย่ามสำหรับผลไม้และของหวาน เวลานั้นคงจะหาถลกได้ยากจึงใช้อุ้มบาตรอย่างบิณฑบาตธรรมดา แต่ถ้อย่ามด้วย งานพระราชพิธีทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่ บางปีก็นิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ตามวัดต่าง ๆ มีจำนวน ๕๒๕ รูปบ้าง ๕๐๐ รูปบ้าง อาจจะนิยมมากหรือน้อยกว่านี้ก็ได้สุดแล้วแต่จำนวนผู้มาตักบาตรร่วมเสด็จพระราชกุศล มากหรือน้อยกะพอติดกับจำนวนพระสงฆ์แบ่งออกเป็นสาย ๆ ละ ๒๕ รูป เว้นแต่สายที่เข้ารับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถสายนี้นิมนต์พระสงฆ์ ๕๐ รูป มีสมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะผู้ใหญ่ เป็นหัวหน้าสายนำเข้ารับ ผู้ที่เตรียมขันข้าวอาหารคาวหวานมาใส่บาตรจึงจะให้พอดีกับจำนวนพระ ๒๕ รูป ผู้ที่มาตักบาตรร่วมเสด็จพระราชกุศลวันขึ้นปีใหม่ นอกจากพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว ก็มีคณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี และข้าราชการผู้ใหญ่จากกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เมื่อพระสงฆ์รับบิณฑบาตหมดเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทักทายปราศรัยกับท่านที่มาตักบาตร เมื่อได้เวลาพอสมควรจึงเสด็จขึ้น บรรดาผู้ที่ไปร่วมตักบาตร กลับออกจากพระบรมมหาราชวังเป็นเสร็จงานพระราชพิธีทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่

สำหรับงานของทางราชการ และประชาชนในวันขึ้นปีใหม่ ก็จะมีตั้งแต่คืนวันที่ ๓๑ ธันวาคม จนถึงวันที่ ๑ มกราคม เช่นที่เคยยึดถือมาเดิม คือในวันสิ้นปีหรือวันที่ ๓๑ ธันวาคม ทางราชการหรือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ จัดให้มีการรื่นเริงและมหรสพ จนเที่ยงคืน มีการเชิญบุคคลสำคัญของบ้านเมืองเช่นประธานรัฐสภา นายกรัฐมนตรี ประธานศาลฎีกา กล่าวคำปราศรัยทางสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ในตอนสุดท้ายก่อนจะถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. ก็จะมีพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพรปีใหม่แก่ประชาชน สมเด็จพระสังฆราชประทานพรปีใหม่แก่พุทธศาสนิกชน พอถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. วัดวาอารามต่าง ๆ จะจัดพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาย้ำฆ้องกลองประโคมเพื่อแสดงความยินดีต้อนรับรุ่งอรุณแห่งชีวิตของประชาชนในปีใหม่ โดยทั่วกันตอนเช้าวันที่ ๑ มกราคม ก็จะมีการทำบุญตักบาตรสุดแท้แต่การจัด บางปีมีการจัดร่วมกัน บางปีบางท้องที่ก็ไปทำบุญตักบาตรกันที่วัดหรือที่ใด ๆ บางท่านบางครอบครัวก็มีการทำบุญตักบาตรหรือการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านหรือที่สำนักงานของตน

การทำบุญส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ พุทธศาสนิกชนมีวัตถุประสงค์ดังนี้

(๑) เพื่อเป็นการฉลองชีวิตของตน ที่รอดพ้นความตายมาได้โดยสวัสดิที่ไม่ตายลงเสียในระหว่างปีที่ผ่านมา และเป็นการต้อนรับปีใหม่ ซึ่งเป็นการเริ่มชีวิตในวันใหม่ด้วยการ

ทำความดีคือทำบุญ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตในปีใหม่นั้นต่อไป

(๒) เพื่อเป็นการฉลองความสำเร็จแห่งกิจการงานต่าง ๆ ที่ดำเนินมาโดยเรียบร้อยราบรื่นผ่านอุปสรรคต่าง ๆ มาได้อย่างปลอดภัย และเป็นการสร้างบุญกุศลอันเป็นทุนสำรองไว้สำหรับการดำเนินชีวิตและกิจการงานในปีใหม่ต่อไป

(๓) เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล อันเป็นส่วนแห่งความกตัญญูตวกวที่ต่อบรรพบุรุษของตน ตามหน้าที่ของคนไทยพึงสนองคุณแก่บุพการีของตน

(๔) เพื่อเป็นการรักษารธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทย ให้คงอยู่และเจริญยั่งยืนสืบไป

(๕) เพื่อเป็นการร่วมสังสรรค์ระหว่างญาติสนิทมิตรสหายผู้ร่วมงาน เพื่อนบ้าน ได้ทำบุญร่วมกัน สนุกสนานร่วมกันเป็นการสมัคสมานสามัคคีระหว่างกัน อันจะยังผลให้อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก และสร้างเสริมความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติด้วย

๖.๒ งานวันตรุษสงกรานต์

วันตรุษสงกรานต์ เป็นเทศกาลวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของคนไทย ซึ่งยึดถือสืบเนื่องเป็นประเพณีมาแต่โบราณ เป็นระยะเวลาเข้าฤดูร้อนที่เสร็จจากการเก็บเกี่ยวข้าว จึงว่างจากการงานประจำ มาร่วมกันทำบุญแล้วมีการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล หรือเมืองหนึ่ง ๆ แม้ปัจจุบันทางราชการได้ประกาศ วันที่ ๓๑ ธันวาคม เป็นวันสิ้นปี และวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่แล้วก็ตาม ประเพณีวันตรุษสงกรานต์ตามประเพณีไทยก็ยังคงมีอยู่

วันตรุษ คือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งถือเป็นวันสิ้นปีนักขัตตรหนึ่ง ๆ (ปีชวด ฉลู ขาล ฯลฯ) ตามประเพณีไทยแต่โบราณ และถือเอาวันขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕ ตามจันทรคติเป็นวันขึ้นปีใหม่ และต่อมาได้เปลี่ยนไปถือตามแบบพม่า คือถือวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ คือ วันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งจะตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ทางสุริยคติ และถือเอาวันที่ ๑๓, ๑๔, ๑๕ เมษายนของทุกปีเป็นเทศกาลสงกรานต์

เทศกาลตรุษ ที่ยังมีถืออยู่ในบางท้องที่ของประเทศ จะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ของทุก ๆ ปี ถือกันว่าเป็นวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ของทุก ๆ ปี ถือกันว่าเป็นวันพักผ่อนประจำปีเพราะได้ตรากตรำทำงานกันมาตลอดทั้งปี จะมีการทำบุญและมีการละเล่นสนุกสนานร่าเริงกัน หรือไม่ก็มีการเที่ยวเตร่เป็นการพักผ่อนติดต่อกันไปจนถึงวัน

เปลี่ยนศักราชใหม่ในวันสงกรานต์ เพราะในช่วงนี้เป็นฤดูร้อน ฝนยังไม่ตกจะไปเที่ยวไหน ไม่ต้องห่วงเรื่องฝนฟ้าที่จะไปประกอบอาชีพทำมาหากินกัน ฝ่ายพวกแม่บ้านก็คอยทำขนมมณเฑียรไว้ประจำบ้าน เพื่อคอยต้อนรับแขกที่จะมาเที่ยวที่บ้าน และนำไปเป็นของเยี่ยมญาติพี่น้องประจำบ้าน หรือหนุ่มสาวก็ช่วยกันทำขนม โดยเฉพาะก็คือทำข้าวเหนียวแดง กวนข้าวเหนียวแก้ว เป็นการสนุกสนานคุยกันไปบ้าง เล่นกันไปบ้าง ร้องรำทำเพลงกันไปตามประสา หรือจะมีการละเล่นอย่างอื่น ๆ เช่น เล่นเพลงพวงมาลัยกันในยามค่ำคืนเป็นต้น ทำกันอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ไปจนถึงวันสงกรานต์

วันสงกรานต์ เป็นวันคาบเกี่ยวระหว่างปีต่อกัน เขาจึงเรียกว่าสงกรานต์ ตามรูปศัพท์เดิมคำว่าสงกรานต์นี้ แยกออกเป็น ๒ คำ คือ ศัพท์ว่า **สงกร** แปลว่า ปนกัน ระคนกัน หมายความว่าคาบเกี่ยวกันอย่าง ๑ ศัพท์ว่า **อนต** แปลว่า ที่สุด สุดท้าย อย่าง ๑ เมื่อรวมศัพท์ ๒ ศัพท์เข้าด้วยกัน เขียนเป็นว่า สงกรานต์ จึงแปลเอาความหมายว่า ที่สุดของการคาบเกี่ยวกัน คือ คาบเกี่ยวระหว่างปีเก่าที่จะหมดไป กับคาบเกี่ยววันของปีใหม่ต่อไป จะสังเกตเห็นได้เช่นในวันที่ ๑๓ หรือวันที่ ๑๔ เมษายน ตามทางสุริยคติในปฏิทินโหราศาสตร์ จะบอกกำหนดเวลาที่ดาวอาทิตย์จะยกเข้าไปสถิตในราศีเมษ เวลา ๑๓.๕๐ น. หรือ ๑๔.๒๕ น. เป็นต้น จะเห็นว่าในวันนั้นจะเป็นทั้งวันเก่าเป็นทั้งวันใหม่ปนกันไป ในวันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งเขาจึงเรียกกันว่าวันเนา แปลว่า วันใหม่ คำว่าเนา แผลงมาจากศัพท์บาลีว่า **นวะ** แปลว่าใหม่ เนาว์มีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า **นวะ** เป็นวันใหม่ของปีนักษัตรใหม่

พอถึงวันสงกรานต์ชาวไทยเราพากันทำขนมมณเฑียร โดยเฉพาะก็คือการกวนขนม กาละแม่มกัณฑ์ไป ตลอดจนขนมอย่างอื่น เพื่อเตรียมตัวทำบุญตักบาตรฉลองวันปีใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคลโชคดีในปีต่อไปด้วย พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะประดับประดาตกแต่งกันสวยงาม พากันไปทำบุญตักบาตรบ้าง เอาข้าวปลาอาหารไปส่งให้คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ย่า ตายายที่ไปถือศีลกินเพลที่วัดบ้าง หรือเอาข้าวปลาอาหารขนมมณเฑียรไปส่งตามบ้านญาติที่อยู่ห่างไกล แสดงถึงความคิดถึงไปเยี่ยมเยียนกันในปีหนึ่ง ๆ เพื่อจะได้รู้จักกับญาติ มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันต่อไป หมู่บ้านบางแห่งจะทำข้าวแช่ส่งกันถึง ๓ วัน โดยถือคติตามแบบประวัติของวันสงกรานต์ ประจวบกับเป็นฤดูที่ร้อนจัด หากเป็นข้าวที่แช่แล้วจะทำให้เย็นดี และไม่เสียหรือบูดง่ายด้วย

ฝ่ายพวกหนุ่มสาว หรือพวกเด็ก ๆ พอเสร็จจากภารกิจการอย่างอื่นแล้ว จะมาจับกลุ่มกันเล่นการละเล่นต่าง ๆ กัน ในตอนกลางวันจะมีการเล่นชักกะเย่อกันบ้าง เล่นลูกช่วงปากันบ้าง ลูกช่วงรำบ้าง ส่วนพวกเด็ก ๆ จะเล่นเข้าฝักกัน เช่น ฝักลอมบ้าง ฝักกระดังบ้าง ฝักกรบบ้าง

พอตกเวลาค่ำคืน จะรวมกลุ่มกันเล่นเพลงแม่พวงมาลัยบ้าง รำวงกันบ้าง เล่น
สะบ้าทอยบ้าง เล่นสะบ้ารำบ้าง ตามประเพณีที่เคยเล่นกันมา

ประเพณีการทำบุญตักบาตรในวันสงกรานต์ นิยมทำกันถึง ๓ วัน บางแห่งมาก
ออกไปถึง ๖ วันก็มี

ในวันสุดท้ายของสงกรานต์ จะมีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง คือ วันสงรงน้ำพระ โดย
ชาวบ้านจะนิมนต์เอาพระพุทธรูป ที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดหรือหมู่บ้าน เอาออกมาตั้ง
หรือแห่ให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมาทำพิธีสงรงน้ำพระกัน โดยใช้ผ้าอาบน้ำฝนผสมกับน้ำไปพรม
สงรงน้ำพระพุทธรูป พระพุทธรูปท่านก็ยิ้มต้อนรับผู้มาสรงน้ำทั่ว ๆ ไป หลังจากนั้นจึงทำ
พิธีสงรงน้ำพระสงฆ์ที่ประจำอยู่ในวัด

วิธีสงรงน้ำพระสงฆ์ ก่อนจะถึงวันพิธีสงรงน้ำ จะมีทายกทายิกาของวัดมาจัดสถานที่
ไว้ก่อน โดยตั้งลารางสำหรับให้ชาวบ้านได้เทน้ำไว้ จะเป็นรางน้ำไม้ไผ่หรือรางสังกะสีก็ได้
หากเป็นวัดโบราณหน่อย บางทีจะมีลารางไว้เสร็จเรียบร้อย ลารางที่ว่านี้จะตัดเอาต้นตาล
ทั้งต้นมาขุดขัดกลาให้เป็นรางน้ำทั้งลำต้นทีเดียว เพราะต้นตาลไม่ผุง่าย พอทายกทายิกา
จัดหาไม้ไผ่มาทำเป็นตีนกาแล้ว จะใช้ดอกมัดให้ลาดต่ำไปโดยลำดับ จนถึงปลายรางน้ำที่จะ
ไหลไปที่สงรงน้ำ

สำหรับที่สงรงน้ำ ทายกทายิกาจะเอาไปกั้นมะพร้าวฉีกตรงกลางมากั้นที่ทางตาม
ที่กะประมาณไว้เป็นรูปห้องสี่เหลี่ยม เป็นที่กั้นให้พระสงฆ์สงรงน้ำผลัดผ้า มีประตูเข้าออก
ปลายลารางจะจ่อเข้าไปในห้องสี่เหลี่ยมที่กั้นล้อมรอบไว้ด้วยทางมะพร้าวนี้

เมื่อชาวบ้านได้สงรงน้ำพระสงฆ์พระพุทธรูปแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์สามเณรทั้งวัด
ลงมาประชุมพร้อมกัน โดยมากจะเป็นศาลาการเปรียญ และเป็นเวลาบ่าย ๆ เมื่อทายกทายิกา
และชาวบ้านทั่ว ๆ ไปรีบศีล ๕ จากพระสงฆ์แล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์เรียงองค์ไปตามลำดับ
ตั้งแต่ประธานสงฆ์เป็นต้นเรื่อยไปคราวละองค์ไปสงรงน้ำที่ห้องดังกล่าว พอไปถึงจัดแจงเอา
จีวรออกส่งให้ทายกที่คอยทำหน้าที่ช่วยเหลืออยู่แล้ว ท่านจะนั่งลงบนกระดานที่เขาจัดวางไว้
ตรงปลายลารางพอดี พวกทายกที่อยู่ในห้องนั้นจะส่งเสียงบอกออกไปให้ชาวบ้านที่อยู่ตาม
ลาราง จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้หนุ่มผู้สาว หรือเด็กเล็กก็ตามให้ช่วยกันเทน้ำใส่ลารางได้ น้ำที่
เขาเตรียมไว้โดยใส่กระป๋องหาบมาเป็นคู่ ๆ และผสมน้ำอาบน้ำฝนไป ก็จะไหลเรื่อยไปตาม
ลารางจนถึงพระสงฆ์ในห้องน้ำ หากน้ำยังน้อยไปไม่พอ พวกทายกก็จะตะโกนบอกให้
เทน้ำใหม่ ชาวบ้านก็จะเทลงไปอีก ในขณะที่เทน้ำลงไปตามลารางพวกหนุ่มสาวจะเอาน้ำสาด
กันบ้าง เด็ก ๆ ก็สาดพวกเด็ก ๆ กันบ้าง เป็นการสนุกสนานกันไป

พอเสร็จจากรูปที่ ๑ แล้ว จึงนิมนต์รูปที่ ๒-๓ ตามลำดับเรื่อยไปจนถึงสามเณรน้อยรูปสุดท้าย สรงกันเรื่อยไปสาดน้ำกันไปจนครบทุกรูป

เมื่อเสร็จจากการสรงน้ำแล้ว ชาวบ้านทุกคนจะไปรวมกันบนศาลาการเปรียญอีกครั้งหนึ่ง ในตอนนี้จะนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมดให้สวดมาติกาบังสุกุลกระดูก ซึ่งชาวบ้านได้นำเอาโกศกระดูกของปู่ย่าตายายหรือพ่อแม่มารวมกันไว้บนศาลา ในวันสงกรานต์จึงนำมาเพื่อให้พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล เป็นการทำบุญส่วนบุพเพศตพลี คือทำบุญให้ปู่ย่าตายายพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว ในปีหนึ่งก็มาร่วมทำกันครั้งหนึ่ง ซึ่งนับว่าได้ปฏิบัติตามหลักของทางศาสนา บำเพ็ญตนเป็นลูกที่ดีโดยยึดถือหลักปฏิบัติตามหน้าที่ที่ลูกจะต้องกระทำ ๕ ประการในคิปปิปฏิบัติ

เมื่อทำพิธีสวดมาติกาบังสุกุลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงไปเอาโกศกระดูกแยกย้ายกันกลับไปบ้านของตน แล้วเริ่มเอาน้ำอบไทยไปรดน้ำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือตามบ้านต่าง ๆ ผู้ใหญ่ก็จะให้ศีลให้พรให้ลูกหลานมีความสุขความเจริญให้ทำมาหากินร่ำรวยมีโชคติดตลอดไป

ปัจจุบันทางราชการประกาศให้วันที่ ๑๓ เมษายนเป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน เรียกว่าวันสงกรานต์

๖.๓ งานวันจักรี

วันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี ทางราชการประกาศเป็นวันที่ระลึกวันจักรี โดยถือว่าวันนี้เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก องค์พระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์นี้ได้ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบัน ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และนางวิมลพงศ์พิพัฒน์ เขียนไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔) บทที่ ๑ ตอนหนึ่งว่า

“.... เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชาทราบข่าวการจลาจล รีบยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรีในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ราษฎรพากันชื่นชมยินดีออกไปคอยต้อนรับเป็นอันมาก ต่างร้องขอให้ช่วยปราบยุคเข็ญ ครั้นมาถึงพระราชวัง ข้าราชการทั้งปวงก็พากันอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงจัดการเรื่องเกี่ยวกับพวกกบฏ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระราชกิจประการแรกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงจัด ก็คือให้ใช้แต่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นฝั่งพระนครแต่ฝั่งเดียว และโปรดจัดสร้างกรุงเทพ

มหานคร ฯ ขึ้น โปรดให้สร้างพระราชมณเฑียรขึ้นใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นโดยย่อครั้งหนึ่งก่อน เพราะยังทรงจัดบ้านเมืองไม่เรียบร้อย และต่อมาอีก ๓ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ จึงโปรดให้จัดตั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่อีกเต็มตามพิธีเยี่ยงโบราณราชประเพณี”

ฉะนั้นเมื่อถึงกาลเวียนมาบรรจบครบรอบ จึงได้จัดให้มีงานเป็นรัฐพิธี แต่ไม่มีพิธีสงฆ์ทางศาสนา คงมีแต่เฉพาะพิธีถวายสักการะบูชาพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่เชิงสะพานปทุมบรมราชานุสรณ์ (สะพานพุทธยอดฟ้า) และเปิดปราสาทพระเทพบิดรในพระบรมมหาราชวังให้ข้าราชการและประชาชนไปถวายสักการะบูชาพระบรมรูปอดีตพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เวลาบ่าย ๑๖ นาฬิกาวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางพวงมาลาที่พระบรมราชานุสรณ์ ทรงจุดธูปเทียนถวายสักการะบูชาแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ทางราชการประกาศกำหนดวันที่ ๖ เมษายน เป็นวันจักรี หยุดราชการ ๑ วัน มีการชักและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสำนักงานต่าง ๆ เป็นการเฉลิมฉลองและระลึกถึงวันแรกประดิษฐานพระราชวงศ์จักรี ซึ่งได้ครองราชย์ปกครองประเทศ ให้มั่นคงก้าวหน้ามาจนปัจจุบัน

๖.๔ งานวันฉัตรมงคล

วันที่ ๕ พฤษภาคม เป็นวันคล้ายวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณีคณะกรรมการรวบรวมและจัดทำจดหมายเหตุงานพระราชพิธีรัชดาภิเษก ได้รวบรวมพระราชประวัติลงในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๖ ตอนที่พิเศษ วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๒๒ ตอนหนึ่งว่า

“...ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งเสด็จสวรรคตโดยกะทันหันในวันเดียวกันนั้น ณ พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง.... ระหว่างประทับอยู่ต่างประเทศ ได้ทรงพบกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ธิดาองค์ใหญ่ในพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ (หม่อมเอ้านักขัตมงคล กิติยากร) และหม่อมหลวงบัว กิติยากร (สนมทวงศ์) และได้ทรงประกอบพิธีหมั้นในวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ในปีรุ่งขึ้นก็ได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนคร ประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ ในวังสระปทุม ในการนี้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์ สิริกิติ์ กิติยากรขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

ต่อมาในวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสด็จพระนามในพระสุพรรณบัฏว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทราธิราช บรมนาถบพิตร ในการนี้ พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระราชินีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีด้วย

งานวันฉัตรมงคล เป็นงานพระราชพิธีด้วยเรียกว่าพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นงานเฉลิมสมโภชวันพระบรมราชาภิเษก โดยจัดให้มีการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานเชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการีขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพุดลมहाเศวตฉัตร และเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลาประกอบด้วยเครื่องบรมอิสริยาภรณ์ไทยพร้อมสรรพ เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ทั้งสองพระองค์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบบังคมพระบรมอัฐิ พระสงฆ์ ๒๒ รูป สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรกถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินประทับรถยนต์พระที่นั่งที่พระทวารเวเวร์ ในงานวันนี้เจ้าพนักงานและข้าราชการบริพารซึ่งเป็นเวรเฝ้า ฯ แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่ ๔ และวันที่ ๕ เป็นการพระราชพิธีฉัตรมงคล คือ

วันที่ ๔ พฤษภาคม เจ้าพนักงานเตรียมการพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพระพุทธรูปมาชัยวัฒน์ประดิษฐานที่ม้าหมู่พระแท่นมุก และเชิญเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ขึ้นประดิษฐาน ณ พระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้วสมเด็จพระราชอาคันถ์ถวายศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยบูชาราชกกุธภัณฑ์ พระครูสดานันทมุนี หัวหน้าพรหมณ์ อ่านประกาศพระราชพิธีฉัตรมงคลแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ จบแล้ว ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ ในงานวันที่เจ้าพนักงานและข้าราชการที่เข้าเฝ้า ฯ ในงานนี้แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่ ๕ พฤษภาคม ตอนเช้า เวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระราชอาคันถ์ถวายศีล พระสงฆ์ ๒๐ รูป ถวายพรพระ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยบูชาราชกกุธภัณฑ์ พรหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน สมโภชนพปฎลมหาเศวตฉัตรสิริราชกกุธภัณฑ์ พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร บัณเฑาะว์และดุริยางค์แล้ว พรหมณ์จิมนพปฎลมหาเศวตฉัตร ไหผูกผ้าสีชมพู พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าพนักงานและข้าราชการที่เข้าเฝ้า ฯ ในงานตอนี้แต่งเครื่องแบบปกติขาวประดับเหรียญ

เวลา ๑๒ นาฬิกา ทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ฝ่ายละ ๒๑ นัด

ตอนบ่าย เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชบังลังก์หน้าพระแท่นนพปฎล มหาเศวตฉัตร เจ้าพนักงานชูพุ่มดอกไม้มองเป็นสัญญาณ ชาวประโคมกระทั้งแตรมโหรีทั้ง ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า แก่พระราชวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เสร็จแล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานได้สัญญาณชาวประโคม

กระทั่งแตรมโหระทึก ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนถวายนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปฉลองพระองค์แล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังปราสาทพระเทพบิดร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูเกยหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการขึ้นถวายบังคมต่อไป บ่ายวันนี้แต่งเครื่องแบบเต็มยศสวมสายสร้อยจุลจอมเกล้า

วันที่ ๕ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เปิดปราสาทเทพบิดร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และประชาชน ได้ถวายบังคมสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา จนถึง ๑๗ นาฬิกา ในการนี้แต่งกายสุภาพ

ทางราชการได้กำหนด วันที่ ๕ พฤษภาคม วันฉัตรมงคล เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน ประชาชนมีหน้าที่ชกและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือน และสำนักงานต่าง ๆ เป็นการเฉลิมฉลอง

๖.๕ งานวันพืชมงคล

งานวันพืชมงคล แต่เดิมเป็นงาน ๒ งาน ติดต่อกันคือ งานพิธีพืชมงคล และพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีพืชมงคลเป็นพิธีของสงฆ์ คือเอาข้าวเปลือก ถั่ว งา และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ มาเข้ารวมไว้ในพิธีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็นที่ท้องสนามหลวง รุ่งเช้าวันแรกนาขวัญ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วรับพระราชทานฉัตร ส่วนงานพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีพราหมณ์ ภายหลังเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง (เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕) แล้ว พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ถูกยกเลิกไป คงเหลือแต่พิธีพืชมงคล นิมนต์พระสงฆ์ ๑๑ รูป สวดมนต์และสวดคาถาพืชมงคล ต่อท้ายสวดมนต์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามพระที่นิมนต์มาในงานพิธีนี้ต่างกับงานรัฐพิธีอื่น ๆ ไม่ได้นิมนต์โดยถือเกณฑ์วัดหรือตามสมณศักดิ์สูงต่ำ แต่นิมนต์พระราชอาคันตุกะเป็นหัวหน้าเพียงรูปเดียว โดยปกติก็ได้แก่พระมณฑลทิพยมุนี หรือพระมณฑลเทพมุนี ส่วนอีก ๑๐ รูปนั้น นิมนต์เฉพาะพระเปรียญ ๔ ประโยค หรือเปรียญชั้นสูง กระทรวงเกษตรจะจัดทำพันธุ์ข้าวแล้วพันธุ์พืชผักไปตั้งให้พระสวดทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำเอาพันธุ์ข้าว และพันธุ์พืชผักนี้ไปแจกแก่ชาวนาชาวนวนต่อไป เรียกงานนี้ว่า งานรัฐพิธีพืชมงคล ซึ่งไม่ได้กำหนดวันไว้แน่นอนเหมือนงาน

รัฐพิธีอื่น แต่กักตักอยู่ในเกณฑ์ต้นเดือน ๖ หรือ เดือนพฤษภาคม ไหหลวงจะเป็นผู้หาฤกษ์ว่าในเดือนนั้นวันใดจะเป็นฤกษ์พิชฆมกล แล้วจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลกำหนดการงานรัฐพิธีต่อไป

มาในพุทธศักราช ๒๕๐๓ รัฐบาลได้ฟื้นฟูให้มีพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นเช่นแต่ก่อนอีก จึงจัดเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นพิธีพิชฆมกล สวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม รุ่งขึ้นวันที่ ๒ เป็นวันประกอบพิธีพราหมณ์จรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่ท้องสนามหลวง พระยาแรกนา (ในปีแรก ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมการข้าวเป็นพญาแรกนา ต่อมายุบกรมการข้าวแล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นพระยาแรกนา) เสด็จกระบวนอิสริยยศแห่เข้าสู่โรงพิธีพราหมณ์ แล้วตั้งสัตยาธิษฐานหยิบผ้านุ่งแต่งกายไว้พร้อม เมื่อได้เวลาฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับยังพลับพลา พระยาแรกนา พร้อมด้วยนางเทพยดาออกจากโรงพิธี มีราชบัณฑิต และพราหมณ์นำไปสู่ที่แรกนาขวัญเจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอกพระยาแรกนาเจิมโคและไถ แล้วจึงไถตะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญพืช พนักงานลั่นฆ้องชัย และไถกลบอีก ๓ รอบ ปลดโคออกจากแอก พราหมณ์เสี่ยงของกิน ๗ สิ่ง ตั้งเลี้ยงโค เสร็จแล้วแห่พระยาแรกนาด้วยกระบวนอิสริยยศออกจากโรงพิธีพราหมณ์ไป

ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับงานรัฐพิธีมฆมกลนี้เป็นงานพระราชพิธีมฆมกลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ มีงาน ๒ วัน ดังหมยกำหนดการโดยสังเขปดังนี้

วันแรก เจ้าพนักงานเตรียมงานพระราชพิธีที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่พิธีมณฑลท้องสนามหลวงไว้พร้อม เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนกรบนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปสำคัญ พระราชาคณะถวายศีลจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายถวายดอกไม้บูชาพระพุทธรูปรัตนาราชวร ทรงอธิษฐานเพื่อความสมบูรณ์แห่งพืชผลของราชอาณาจักรไทยแล้ว พระครูสดานันทมุนี หัวหน้าพราหมณ์ อ่านประกาศพระราชพิธีพิชฆมกล พระสงฆ์ ๑๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำสังข์ ทรงเจิมพระราชทานธำมรงค์กับพระแสงปฏิภสำหรับตำแหน่งพระยาแรกนาขวัญแก่ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แล้ว ทรงหลั่งน้ำสังข์ ทรงเจิม พระราชทานเทพีผู้ที่จะเข้าในการพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ขณะนั้นพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พนักงานประโคมฆ้องชัย เครื่องดุริยางค์แล้วพระ-

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวาย
อดิเรก ออกจากพระอุโบสถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ วันนี้แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่สอง เวลาประมาณ ๗ นาฬิกา ๓๐ นาที (ตามฤกษ์) ทรงพระกรุณาโปรด-
เกล้าฯ ให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ขึ้นรถยนต์หลวงที่หน้าวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม ออกจากพระบรมมหาราชวังทางประตูสวัสดิโสภณ ถนนสนามไชย ไปยังพิธิ-
มณฑลท้องสนามหลวง แล้วเดินกระบวนอิสริยยศหาไปส่งที่โรงพิธีพราหมณ์ จตุรูปเทียน
ถวายสักการะเทวรูปสำคัญแล้ว จะได้ตั้งสัตยาธิษฐานหยิบผ้าถุงแต่งกายไว้พร้อม

ครั้นเวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดาร-
โหฐานพระราชวังดุสิต ไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง ระหว่างเวลาพระฤกษ์ ๘ นาฬิกา
๑๙ นาที ถึง ๘ นาฬิกา ๔๙ นาที ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งทำหน้าที่พระยา
แรกนา จะได้ยাত্রาพร้อมเทพี ออกจากโรงพิธีพราหมณ์ มีราชบัณฑิต และพราหมณ์นำ
ผ่านพลับพลาหน้าพระที่นั่ง พระยาแรกนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายบังคม แล้ว
ไปยังลานแรกนา เจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอก พระยาแรกนาเจิมโคและไถ แล้วจึงไถตะไป
โดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญพืช ไหโรล้นห้องชัย แล้วไถกลบอีก ๓ รอบ พนักงาน
ปลดโคออกจากแอกพระยาแรกนาและเทพีกลับไปยังโรงพิธีพราหมณ์ พราหมณ์เสี่ยง
ของกิน ๗ สิ่งตั้งเลี้ยงพระโค ไหโรลวงจะได้ถวายคำพยากรณ์ เสร็จแล้วจะได้แห่พระยา
แรกนา เป็นกระบวนอิสริยยศจากโรงพิธีพราหมณ์ พระยาแรกนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทถวายบังคมแล้ว เข้ากระบวนไปขึ้นรถยนต์หลวงกลับยังศาลาว่าการกระทรวง
เกษตรและสหกรณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินกลับ วันนี้แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว

วันพืชมงคล ทางราชการกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน

๖.๖ วันเฉลิมพระชนมพรรษา

งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปัจจุบันทางราชการกำหนดเป็นวันหยุดราชการ
๒ วัน คือ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๑ วัน และวันเฉลิมพระชนมพรรษา
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑ วัน

วันเฉลิมพระชนมพรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ณ เมืองบอสตันมลรัฐแมสซาชูเซตส์ ในระหว่างที่สมเด็จพระราชบิดาทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา โดยที่วันที่ ๕ ธันวาคม เป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพขององค์พระประมุขของชาติ และทรงเป็นองค์เอกอัครราชูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนา จึงถือว่าวันนี้เป็นวันสำคัญยิ่งของชาติและพสกนิกรชาวไทย รวมตลอดถึงสมณชีพราหมณ์ ทางราชการและประชาชนจึงมีงานเฉลิมฉลองเป็นพิเศษมโหฬารยิ่งกว่าวันใด ๆ ในรอบปี และตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ เป็นต้นมา รัฐบาลได้ประกาศวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันชาติของไทยด้วย งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา จึงมีทั้งงานพระราชพิธี งานของทางราชการ และงานของประชาชนทั่วประเทศด้วย.

งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในกรุงเทพมหานครร่วมจัด ๒ แห่ง คือที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีทั้งพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ พิธีโหร และสวดนพเคราะห์ ส่วนในจังหวัดต่าง ๆ จัดที่ศาลากลางจังหวัด หรือที่ว่าการอำเภอ มีพิธีสงฆ์และพิธีเฉลิมพระเกียรติ สำหรับในกรุงเทพมหานครมีพิธีการดังนี้

(๑) การจัดสถานที่ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาถวายสัญญาณรอบพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยโยงเข้าไปในพิธีมณฑล รอบฐานพระแท่นพระมหาเศวตฉัตร โยงไปรอบโต๊ะบูชาพระพุทธรูปไชยวัฒน์ เทวรูปพระเคราะห์ เทียนมหามงคล เทียนท่าพระองค์ แล้วโยงไปที่อาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์ อีกสายหนึ่งโยงจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เข้าสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วงรอบฐานองค์พระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร โยงมาที่โต๊ะบูชา และโต๊ะบูชาเทวดาพระเคราะห์ แล้วโยงไปที่อาสนสงฆ์สวดนวัคคหายุสมธัมม์ สำหรับพระสงฆ์ถือสวดนพเคราะห์และโหรถือสวดบูชาเทพดานพเคราะห์

(๒) บรรพชิตจันนิกายและอนัมนิกายถวายพระพร จัดที่หน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในตอนบ่ายของวันงานพระราชพิธีตามหมายกำหนดการ ก่อนเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนานิมนต์พระสงฆ์จันนิกายและอนัมนิกายถือพัดยศเข้ายืนเรียงแถวที่หน้าหน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คอยเฝ้ารับเสด็จเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินถึงประทับยืนตรงหัวแถว เจ้าคณะใหญ่ (หลักกันแต่ละปี) ขึ้นนำสวดถวายพระพรชัยมงคลด้วยคำสวดฝ่ายมหายานจบแล้วเจ้าคณะใหญ่อีกฝ่ายหนึ่ง อ่านรายงาน

ถวายพระพรชัยมงคลเป็นภาษาไทยเสร็จแล้ว ทูลถวายเทียนมั่งกรพร้อมด้วยเครื่องสักการะบูชาตามธรรมเนียมฝ่ายมหาดไทย แล้วเสด็จขึ้นสู่พระอุโบสถ.

(๓) พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ นวักกหาญสมธัมม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรณี พระพุทธรูปฉลองพระองค์ และทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ แล้วทรงจุดธูปเทียนที่พระสงฆ์สวดนวักกหาญสมธัมม และเทียนที่บูชาเทพดานพเคราะห์สังฆการีอาราธนา พระปริตร พระสงฆ์ ๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์นวักกหาญสมธัมม ไหรววดบูชาเทพดานพเคราะห์ เสด็จลงสู่มุขหน้าพระอุโบสถพระราชทานราชสังคหวัตถุ คือ พระราชทานเงินแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุที่ชราภาพตั้งแต่อายุ ๗๒ ปีขึ้นไป แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระสงฆ์ที่นิมนต์มาสวดพระพุทธมนต์ นวักกหาญสมธัมม ถือเป็นประเพณีสืบมาแต่รัชกาลก่อน ๆ ว่าต้องนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตจากวัดราชประดิษฐ์ รวม ๕ รูป มีพระราชอาคันเป็นหัวหน้าพร้อมด้วยพระครูฐานานุกรมพระเปรียญ การสวดมนต์นวักกหาญสมธัมมหรือสวดนพเคราะห์นั้น พนักงานไหรววดชุมนุมเทวดาก่อนจบแล้วสังฆการีจึงอาราธนาพระปริตร พระสวดมนต์เจ็ดตำนาน แต่ใส่สูตรตามลำดับนพเคราะห์ หยุดวันระยะให้ไหรววดบูชาเทพดานพเคราะห์ พอไหรววดจบลงพระก็สวดต่อสลับกันไปจนกว่าจะจบเทพดานพเคราะห์ ๙ องค์ คือพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระราหู พระศุกร์ และพระเกตุ เมื่อสวดจบก็กลับวัด วันรุ่งขึ้นจึงไปรวมกันกับพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ รูป เพื่อถวายพระพรและรับพระราชทานฉันทที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๔) การทรงตั้งสมณศักดิ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสังคหวัตถุแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุแล้วเสด็จพระราชดำเนินจากพระอุโบสถไปประทับรถยนต์พระที่นั่ง ที่ประตูเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปเทียบหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา (สังฆการี) นิมนต์พระสงฆ์ที่ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ และได้รับสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ เสด็จเรียงแถวเข้าไปรับพัดยศสัญญาบัตรและผ้าไตร จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะที่ทรงประเคนตั้งแต่วาระแรกไปจนถึงรูปสุดท้ายนั้น พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ผู้ใหญ่ ๑๐ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานสวด ขยันทู นำตั้งเรื่อยไปจนกว่าจะถึงรูปสุดท้าย พระสงฆ์ที่ได้รับเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ออกไปครองผ้าข้างนอก

เสร็จแล้วกลับเข้ามานั่งยังอาสนะ รูปที่ได้รับสมณศักดิ์ชั้นสูงสุดตั้งพัด รูปอื่นก็ตั้งพัด
พร้อมกัน ขึ้น ยถา ๑๑๑ จบลงแล้ว สุข พล แล้วสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประธานถวาย
อติเรกจบ ภวตุ สพุพมมงคล ๑๑๑ แล้ว รูปที่สองถวายพรพระพรลา ลูกกลับออกไป

(๕) การเจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ในงานเฉลิม
พระชนมพรรษา มีจำนวน ๖๐ รูป นิมนต์ฝ่ายละครึ่งทั้งสองคณะ คือ คณะธรรมยุต ๓๐
ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงไปหาต่ำ ในการนี้นิมนต์พระราชคณะหัวเมืองเข้าร่วม
สวดมนต์ในงานพระราชพิธีใหญ่ ๆ เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ด้วย เพื่อที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงรู้จักคุ้นเคย และฝ่ายพระสงฆ์ก็จะได้ทราบพระราช-
กรณียกิจและธรรมเนียมประเพณีการเจริญพระพุทธมนต์ รับพระราชทานฉัน เทศน์
ถวายอติเรก ถวายพระพรลา เมื่อมีโอกาสดังได้นิมนต์พระราชคณะหัวเมืองเข้าร่วม
ด้วยเสมอ

พระสงฆ์ที่จะเจริญพระพุทธมนต์เข้านั่งยังอาสนะเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวไปทรงจุดเทียนมหามงคล เทียนแท่งพระองค์ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป
สังฆการี อารามาศิล ทรงศีลจบแล้ว เสด็จ ขึ้นพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สังฆการี
เข้าไปอารามพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์การพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
สวดมนต์จบแล้ว ฉันท้าชา ตั้งพัดถวายอติเรกและถวายพระพรลาตามระเบียบ
พิธีหลวง

(๖) สวดถวายพรพระและรับพระราชทานฉัน รุ่งขึ้นจากวันพระราชพิธี
หรือวันที่ ๖ ธันวาคม พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ ๖๐ รูป และพระสงฆ์ที่เจริญวิคคา-
ยุสมมัณ ๕ รูป เข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รูปใดมาถึงก่อนก็เข้านั่งยังที่ของตนที่นั่ง
สวดมนต์ การฉันภัตตาหารในงานพิธีหลวงต้องใช้บาตรใส่ถลกด้วย สังฆการีจะรับบาตร
ไปตั้งที่โต๊ะสำหรับซึ่งอยู่หน้าอาสนสงฆ์ (ถ้าเป็นงานใหญ่ มีพระมาก จะรับเฉพาะพระเถระ)
เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
เสด็จ ถึงพระบรมมหาราชวัง เสด็จ ขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณก่อน ทรงจุดธูปเทียน
บูชาพระสยามเทวาธิราช แล้วเสด็จ ขออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนบูชา
พระพุทธรูปบูชาพระเทวารูปพระเคราะห์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงกราบแล้ว
ประทับนั่ง พระสงฆ์ทั้งหมดสวดถวายพรพร การถวายพรพระในงานหลวงไม่มีสมาทานศีล
เพราะไปมีในตอนถวายเทศน์มงคลวิเศษกถาถวายหลังฉันภัตตาหารแล้ว

สวดพระพรจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จ ฯ ไปทรงประเคนภัตตาหาร ทรงสนทนากันว่าพระจะฉันหวานและฉันน้ำชา จึง เสด็จ ฯ ไปประทับยังพระเก้าอี้ เจ้าหน้าที่จะยกโต๊ะที่วางสำหรับออกไป ต่อจากนั้นก็ เป็นวาระที่ทรงสดับพระธรรมเทศนามงคลพิเศษกถา.

(๗) ถวายเทศน์มงคลพิเศษกถา การถวายเทศน์ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาประจำปีเรียกว่า ถวายเทศน์มงคลพิเศษกถา นับว่าเป็นพิเศษต่างจาก ถวายเทศน์ในงานพระราชพิธีอื่น สังฆการีจะเลือกนิมนต์สมเด็จพระราชาคณะ หรือ พระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งอย่างงานอื่นไม่ได้ พระสงฆ์ผู้รับหน้าที่ถวายเทศน์มงคลพิเศษกถา นี้ จะต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลเมื่อมีพระบรมราชานุญาตลงมาแล้วก็ถือเป็น ที่ประจำที่จะต้องถวายเทศน์ทุกปีจนกว่าจะมีเหตุจำเป็น เช่น ชราภาพหรือได้ถวายมาแล้ว นานปี จึงกราบทูลและพระบรมราชานุญาตเปลี่ยนเป็นรูปอื่น ปัจจุบันสมเด็จพระสังฆราช ทรงถวายเทศน์ ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง เมื่อถวายเทศน์มงคลพิเศษกถาจบแล้ว ลงจาก ธรรมาสน์มานั่งยังอาสนะเดิมในแถว (ไม่ ยถา บนธรรมาสน์) แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ ฯ ไปประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์พร้อมทั้งในปวารณา แล้วพระผู้ ถวายเทศน์จึง ยถา พระสงฆ์ทั้งหมดรับ สัพพที ฯลฯ จบ

เมื่อพระสงฆ์กลับออกจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ แต่พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี และบรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน ต้องรออยู่เวียนเทียนสมโภชดวงพระราชสมภพอีกกระยะหนึ่ง พระครูหัวหน้าพรหมณ์ ตั้งพิธีบายศรี แก้ว ทอง เงิน บรรดาผู้ที่อยู่ที่เฝ้า ฯ ยืนเข้าแถวเรียงรายรอบพระมหาเศวตฉัตร รับแว่นเวียนเทียนแว่นแก้ว ทอง เงิน จากพระมหาราชครู ส่งเวียนเทียนต่อกันไปจนครบถ้วนสามารถบิณฑุ์เสร็จพิธีเวียนเทียนและกลับ ตลอดเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ มาสู่พระบรมมหาราชวังอีกวาระหนึ่ง เสด็จ ฯ ออก ณ ท้องพระโรง กลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท คณะทูตานุทูตต่างประเทศเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลถวายพระพรพระชัยมงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบแล้วเสด็จกลับ.

(๘) งานราชอุทยานสโมสร์ เป็นงานเนื่องในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกำหนดให้จัดขึ้นในปลายวันที่ ๘ ธันวาคมทุกปี ที่สนามหญ้าพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลขาธิการพระราชวังเชิญพระบรมวงศา-

นางค์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ ข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน ตำรวจที่มียศตั้งแต่ชั้นพันเอก พันตำรวจเอก และข้าราชการชั้นเอกขึ้นไป ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท บรรดาผู้ได้รับเชิญแต่งตัวเครื่องยศไปรอเฝ้า ฯ พร้อมกัน พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรีคณะรัฐมนตรีและคณะทูตานุทูตไปรอเฝ้า ฯ อยู่ทางหัวสนามหญ้าด้านหน้าพระที่นั่งอัมพรสถานใกล้กับบันไดที่เสด็จลง ข้าราชการนอกนั้นยืนเข้าแถวเรียงรายตามสังกัดกระทรวง มีปลัดกระทรวงเป็นหัวหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอเสด็จพระราชดำเนินลงสู่สนามหญ้าทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิสันถารตามลำดับ เมื่อเสด็จผ่านแถวข้าราชการกระทรวงใด ปลัดกระทรวงพร้อมด้วยข้าราชการกระทรวงถวายความเคารพ ปลัดกระทรวงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่าเป็นข้าราชการกระทรวงนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิสันถารตามลำดับทุกกระทรวงจนรอบสนาม แล้วจึงเสด็จ ฯ เข้ากลางสนามทรงสนทนากับพระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรีและนายกรัฐมนตรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เลี้ยงน้ำชา เครื่องว่าง มีสุรา วิกี้ แซมเปญ สุดแต่ใครจะชอบอย่างไร เลือกได้ตามอัธยาศัย ข้าราชการต่างเหล่า ต่างกระทรวงเมื่อมาขึ้นชุมนุมพบปะก็สนทนารำเริงกันอย่างเป็นระเบียบ ระหว่างรับประทานดื่มน้ำชา สุรา อาหาร นั้น ท่านนายกรัฐมนตรีกล่าวปราศรัยกราบบังคมทูลถวายพระพร ขอให้ทรงพระเกษมสำราญ เชิญชวนผู้ที่มาในงานดื่มถวายพระพรชัยมงคล ดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ ทรงสนทนาปราศรัยกับพระบรมวงศานุวงศ์และนายกรัฐมนตรี จนได้เวลาพอสมควรตามพระราชอัธยาศัย จึงเสด็จขึ้น.

งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาดังกล่าวนี้ในบางปีก็เป็นการเหมาะสมก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดครบทุกประการ บางปีก็เว้นบางงาน โดยเฉพาะงานราชอุทยานสโมสรมิได้เว้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ งานพระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดทุกปีได้แก่ การถวายพระพรของบรรพชิตญานิกาย และจีนิกาย การสวดนพเคราะห์ การพระราชทานราชสังคหวัตถุ การทรงตั้งสมณศักดิ์ ซึ่งอาจโปรดเกล้า ฯ ให้จัดในวันหนึ่งวันใดวันหนึ่งที่ใกล้เคียงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา และมีการยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ในวันที่ ๕ ธันวาคม เวลา ๑๒.๐๐ น. และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สำนักพระราชวังจัดที่สำหรับลงพระนาม และนามถวายพระพรไว้ในพระบรมมหาราชวัง ในวันที่ ๕ ธันวาคม เวลา ๙.๐๐-๑๗.๐๐ นาฬิกา การแต่งกายของข้าราชการบริพารที่ร่วมในการพระราชพิธีแต่งเครื่องแบบเต็มยศสายสะพายจุลจอมเกล้า การลงพระนาม

ถวายพระพรแต่งเครื่องแบบปกติขาว

งานส่วนประชาชนมีการตามประทีปโคมไฟในเวลากลางคืน ชักและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสำนักงานต่าง ๆ

วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการงานพระราชพิธีเป็นงาน ๒ วัน คือในวันที่ ๑๒ และวันที่ ๑๓ สิงหาคม ประจำปี ในตอนเช้าเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ นิมนต์พระสงฆ์จำนวนเท่าพระชนมพรรษาเข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิต พระราชพิธีจัดให้มีที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าหน้าที่พระราชวังจัดแต่งสถานที่เตรียมเครื่องงานพระราชพิธี เจ้าหน้าที่สังฆการีจัดสายสิญจน์ไปเข้าพิธี และถวายพระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์ ด้วยสายสิญจน์สำหรับงานพระราชพิธีนั้น สังฆการีนำไปถวายให้พระมณฑกทิพยมูณี ทำพิธีเสกบrikกรรมก่อน แล้วจึงนำมาวางในงานพระราชพิธีมณฑกทุกงาน พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีนี้ นิมนต์ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงมาหาต่ำ และนิมนต์คณะนั้น มีจำนวนเท่ากันหรือใกล้เคียงกันทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกายเจริญพระพุทธมนต์บ้ายวันที่ ๑๒ สิงหาคม รุ่งขึ้นรับพระราชทานฉันภัตตาหารเพล เสร็จแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ต้องมีผ้ากราบรับประเคน สมเด็จพระราชาคณะนั้น เสด็จไปทรงประเคนที่อาสนสงฆ์กับที่นั่งพระราชอาสน์รองลงมาจากนั้น ต้องลุกจากอาสนสงฆ์เรียงแถวเข้ารับ เจ้าพนักงานจัดโต๊ะปูลาดผ้าขาวตั้งตรงที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถประทับยืน พระที่เข้ารับนำผ้ากราบไปยืนวางบนโต๊ะสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงประเคนโดยทรงวางใบปารณาหรือเครื่องไทยธรรมลงบนผ้ากราบ รับประเคนเครื่องไทยธรรมแล้วกลับไปนั่งยังอาสนสงฆ์ที่เดิม สมเด็จพระสังฆราชถวายอนุโมทนา ยถา สัพพี ฯลฯ สา อภิลุฏฐา ฯลฯ ถวายอติเรก ฯลฯ ภาตุ สัพพมจฺจลฺ ฯลฯ จบแล้ว ถวายพระพรลา งานนี้มีแต่เจริญพระพุทธมนต์ในวันแรก วันรุ่งขึ้นรับพระราชทานฉันไม่มีถวายเทศนา ส่วนระเบียบการเจริญพระพุทธมนต์ และถวายพระพร รับพระราชทานฉัน ก็เช่นเดียวกับงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ประชาชนพสกนิกรทั้งหลายมักจัดงานเฉลิมฉลองเป็นการเทอดพระเกียรติ หลายประการในแต่ละปี

และมักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล และมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการทอดพระเกียรติ และทูลเกล้า ฯ ถวายเงินและสิ่งของ เพื่อร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลในการกุศลสาธารณต่าง ๆ เป็นอันมากทุกปี.

๖.๗ งานวันสารท

วันสารท คือวันทำบุญกลางปีตามประเพณีนิยมของคนไทย ซึ่งจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการี หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ นับจากวันสงกรานต์ตามจันทรคติจนถึงวันสารทจะครบ ๖ เดือนพอดี วันสารทในแต่ละท้องถิ่นของไทยจะมีการคลาดเคลื่อนกันบ้าง เช่นในภาคกลางกำหนดวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า สารทไทย ทางภาคใต้มีการทำบุญเดือน ๑๐ เรียกว่ารับสงตายาย คือวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือทำบุญกลางเดือน ๑๐ วันและแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันทำบุญอีกวันหนึ่ง เรียกว่าวันสงตายาย ขวราวมัญ กำหนดวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันสารทมอญ ชาวลาวกำหนดวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่าวันสารทลาว

วันสารทเป็นวันที่ถือเป็นคติสืบกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีโอกาสได้กลับมา รับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันนี้ อีกประการหนึ่ง สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการทำนากันเป็นอาชีพหลัก ในวันกลางปีนี้ เป็นฤดูกาลที่ปักดำข้าวกล้าลงในนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีการะแต่เพียงคอยซ่อมแซมต้นข้าวในนา และรอเก็บเกี่ยวเมื่อข้าวสุกต่อไป จึงเป็นเวลาที่จะว่างไปร่วมทำบุญกันได้ จึงได้มีการทำบุญร่วมกันที่วัดเป็นอันมากในวันนี้

ขนมในวันสารทที่จะขาดมิได้อย่างหนึ่ง คือขนมที่เรียกกันว่ากระยาสารท คือขนมที่ต้องทำด้วยข้าวตอก กวนกับน้ำตาล ใส่ถั่วลิสง งาม เป็นต้น ซึ่งเป็นของประเพณี บางท้องถิ่นอาจมีวิธีทำแตกต่างกันไป เช่นทำขนมข้าวตอกคลุกกับน้ำตาลที่กวนแล้ว บั๊นเป็นลูกกลม ๆ ขนาดลูกบอลขนาดเล็ก แล้วคลุกกับข้าวตอกรอบนอกอีกทีก็มี บางแห่งก็มีขนมกง ขนมเจาะหูก็มีข้าวต้มลูกโยนก็มี

พอถึงวันสารทไทย ชาวบ้านเตรียมแต่งตัว จัดแจงข้าวปลาอาหาร ขนมสารทพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัดประจำหมู่บ้านของตน ทายกทายิกาก็ไปถือศีลกินเพลอยู่ที่วัดบ้าง พวกหนุ่มสาวก็เอากระยาสารทไปส่งตามหมู่บ้านญาติใกล้ชิด ๆ บ้าง ไกล ๆ บ้างเป็นการเยี่ยมเยียนถามสารทุกข์สุกดิบกันในวันกลางปี

แต่มีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแทรกอยู่ในเรื่องของสารทไทย คือบางแห่งนิยม ตักบาตรน้ำผึ้ง กันก็มี บางแห่งใช้ตักบาตรน้ำตาลทรายด้วย โดยถือคติตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จ

ประทับจำพรรษาอยู่ในป่าปาลิไลยก์พระองค์เดียว มีช้างปาลิเลยยกะ กับลิง เป็นผู้คอยถวาย อุปัฏฐากข้างเป็นผู้คอยถวายน้ำฉันน้ำใช้ ลิงคอยหาผลไม้มาถวายและเอาน้ำผึ้งรวงมา ถวายด้วย ชาวไทยของเราเลยถือประเพณีว่าควรมีการดักบาตรน้ำผึ้งถวายในคราวนี้ เพราะยังอยู่ในฤดูกาลจำพรรษาของพระสงฆ์พอดิ และมีส่วนพอดิที่จะจิ้มกับข้าวต้มลูกโยน ด้วย

๖.๘ งานวันลอยกระทงตามประทีป

การลอยกระทงตามประทีปถือกันเป็นประเพณีมาแต่โบราณกาลว่าเพื่อบูชารอย ฝ่าพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมahan ใน ชมพูทวีป ตามเรื่องราวในอรรถกถาปุณโณวาทสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปยังแม่น้ำมทานที่ พระยานัมมahanาคราชอาราธนา ให้เสด็จไปสู่นาคพิภพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส เพื่อจะถวายสักการะบูชา พระองค์จึง เสด็จไปตรัสเทศนาแก่พญานาคราชพร้อมทั้งบริวารแล้วเสด็จกลับ ขณะนั้นพญานาคราช ได้กราบทูลขอสิ่งทีละสักอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ที่กราบไหว้บูชาในกาล ต่อไป พระผู้มีพระภาคจึงประทานให้ตามความประสงค์โดยประดิษฐานรอยฝ่าพระบาท ไว้ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที่นั้น ให้เป็นที่สักการบูชาของพญานาคราชสืบมา

โดยความเชื่อและเลื่อมใสในเรื่องนี้ จึงเกิดมีประเพณีลอยกระทงตามประทีปขึ้น ในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อบูชารอยฝ่าพระบาทพุทธรูปปางดังกล่าวนั้น แต่จะเกิดนิยม กันขึ้นครั้งแรก เมื่อไร และนิยมทำในโอกาสไม่ปรากฏแน่นอนนัก ได้ความแต่เพียงว่าเกิด นิยมขึ้นในประเทศไทยนี้ ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในราวแผ่นดินพระมหา ธรรมราชาลิไทย รัชกาลที่ ๔ หรือแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลิไทย รัชกาลที่ ๕ และ นิยมทำกันเป็นประเพณีในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำเหนือลดเพราะปรากฏในหนังสือ คำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลิไทย ผู้เป็นธิดา พระศรีมโหสถ ตำแหน่งราชครูตระกูลพราหมณ์ ได้เรียบเรียงเป็นเรื่องเกี่ยวกับราช พระเพณี ๑๒ เดือน ในราชสำนักพระมหาธรรมราชาลิไทย กล่าวไว้ตอนหนึ่งใจความว่า

ถึงวันเพ็ญ ๑๒ พระร่วงเจ้า (พระมหาธรรมราชาลิไทย) รับสั่งให้บรรดาพระสนม นางในเจ้าแม่ท้าวนางทั้งหลายตกแต่งกระทงประดับดอกไม้รูปเทียนนำลงลอยนำหน้า ที่นั่ง ตามประเพณีของกษัตริย์โบราณที่มีมา ตัวท้าวศรีจุฬาลักษณ์เองก็ถูกเกณฑ์ด้วย แต่ขณะนั้นยังมิได้รับสถาปนาเป็นท้าว คงมีชื่อว่า “นางเรวดีนพมาศ” อยู่ตามชื่อเดิม ก่อนถวายตัวเข้ามาอยู่ในพระราชวัง นางเรวดีนพมาศ คิดด้วยปัญญาตนเองในขณะนั้น

ว่า วันเพ็ญเดือน ๑๒ ตามปรกติย่อมมีบัวสายชนิดหนึ่งเบ่งบานดอกออกรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืนผิดกับบัวสายอื่น ๆ ที่มีดอกบานเฉพาะกลางวัน ดอกบัวที่บานกลางคืนนี้เรียกว่า “ดอกกมูท” เป็นดอกบัวพิเศษปีหนึ่งมีดอกบานครั้งเดียวในวันนี้เท่านั้น นางจึงเห็นสมควรว่ากระถางที่จะแต่งประทีปลอยพระบูชาฝ่าพระพุทธรบาทในวันนี้ ให้เข้ากับพิธีพราหมณ์โบราณและตกแต่งเป็นเครื่องสักการะด้วยดอกไม้ที่มีในสมัย จึงจงจัดเย็บกระถางเป็นรูปดอกกมูท แต่ละกลีบติดประทีปน้ำมันเปรียงพระโคน้ำ ลอยหน้าพระที่นั่ง ปรากฏว่ากระถางของนางเรวดีนพมาศงามสะดุดตาคนทั่วไป

พระร่วงเจ้ารับสั่งถามความหมายนางก็ทูลอธิบายเหตุผลได้จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย ถึงกับสั่งในที่ประชุมวันนั้นว่า ต่อไปเบื้องหน้าขอให้ทุกคนเอาอย่างนางเรวดีนพมาศนี้ จงแต่งกระถางประทีปลอยในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้เป็นรูปดอกกมูทสืบไป

เนื้อความตามที่ยกมากล่าวนี้ แสดงว่าการลอยกระถางตามประทีปบูชาฝ่าพระพุทธรบาทในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของไทยเรา ทำกันมาครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนานมาแล้ว ส่วนพิธีดั้งเดิมทำกันมาอย่างไร พึงศึกษาได้จากหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ในที่นี้จักกล่าวแต่พิธีที่ราษฎรนิยมทำกันเป็นประเพณีในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ถ้าเป็นพิธีที่ร่วมกันทำเป็นหมู่คณะ อย่างเช่นที่ทำกันทางภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นต้น วัดทั้งหลายเป็นหัวหน้านำศรัทธาวัดของตน จัดทำกระถางใหญ่เป็นประธานของวัดขึ้นกระถางหนึ่ง ตกแต่งประกวดกันตามความคิดของแต่ละวัดสวยงามมาก ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาตั้งแต่ย่ำค่ำเป็นต้นไป แต่ละวัดก็แห่กระถางประธานของวัดตนไปสู่ทำน้า ตามที่นัดหมาย เป็นขบวนมโหฬารสนุกสนานมาก มีกระถางเล็กกระถางน้อยของศรัทธาแห่เข้าขบวนตามกันไปเป็นทิวแถว แล้วไปตั้งประกวดกันก่อนที่ทำน้าได้เวลาพอสมควรแล้วก็ร่วมกันบูชากระถางของตนแล้วลอยกระถางทั้งเล็กทั้งใหญ่ลงแม่น้ำ ให้ลอยไปตามกระแสน้ำนำลงลอยเป็นวัด ๆ ประกวดการลอยกันด้วย จนหมดทุกวัดและทุกหมู่คณะเป็นอันเสร็จพิธีการลอยกระถางของเมืองเหนือในวันนี้สนุกสนานมากเป็นพิเศษ ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็กชายหญิงต่างแต่งกายประกวดประชันกันสวยงามมากมีการตามประทีปตามบ้านเรือนและจุดประทัดดอกไม้ไฟบูชาด้วย จึงครึกครื้นไม่น้อยกว่าจะเสร็จงานก็ครื้นคื่นก่อนคืน

๑ น่าจะไม่ตรงกับความหมายตามเป็นจริง เพราะยังมีพิธีจุดโคมไฟหรือตามประทีปอีกประการหนึ่ง เรียกว่าพิธีจองเปรียง คือตามประทีปเปรียงเป็นแถวรายรอบพระเจดีย์ เปรียงแยกเป็นปะเปรียง หมายถึง เรียงราย(ความหมายภาษามอญ) จุดเรียงราย

๒) สำหรับพิธีทำกันในแห่งอื่น มักทำกันเป็นส่วนบุคคล ตามศรัทธาของแต่ละคน ไม่ใช่ทำเป็นหมู่คณะเป็นระเบียบอย่างที่ทำกัน ทางภาคเหนือดังกล่าวแล้ว ระเบียบพิธีจึงง่าย ๆ เฉพาะตัวเพียงแต่ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาค่ำ เมื่อใครศรัทธาใครจะลอยกระทงบูชา ผ่าพระพุทธรูปดังกล่าว ก็จัดเตรียมกระทงแล้วนำไปยังท่าน้ำ จุดเทียนในกระทงแล้วก็กล่าวคำบูชา จะว่าออกเสียงหรือว่าในใจก็ได้แต่ถนัด จบแล้วลอยกระทงตามประเพณีนั้นลงในกระแสน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธี เห็นจะเพราะการทำเป็นส่วนบุคคลดังกล่าวนี้นี้ พิธีลอยกระทงตามภาคอื่น ๆ จึงไม่ใคร่ขลังหรือจริงจังอย่างทางภาคเหนือ ผู้ลอยกระทงส่วนมากไม่ใคร่รู้เรื่องและเหตุผลของพิธี จึงมักทำเป็นเล่น หรือสนุกสนานเสียมากกว่าแต่อย่างใดก็ตาม พิธีลอยกระทงนี้ก็เป็นการบูชาพระรัตนตรัยส่วนหนึ่ง พึงกำหนดทำให้ชอบด้วยเหตุผลจึงควร

คำถวายกระทงสำหรับลอยประทีป

คำบาลี มย อิมินา ปทีเปณ, อสุกาย, นมฺมทาย, นทียา, ปุณฺเณ, ฐิตํ มุนิโน, ปา-
ทวลญฺหํ, อภิปุชฺเชม, อยํ, ปทีเปณ, มุนิโน ปาทวลญฺชสฺส, ปุชฺชา, อมฺหากํ,
ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สวคฺคตฺตํ.

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งรอยพระพุทธรูป ที่ตั้งอยู่เหนือหาดทราย ในแม่น้ำ
ชื่อนมมทานนีโน้น ด้วยประทีปนี้ กิริยาที่บูชารอยพระพุทธรูป ด้วยประทีปนี้
ของจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๖.๕ งานวันปียมหาราช

วันที่ ๒๓ ตุลาคม เป็นวันอภิเษกสมรสสมัยคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปียมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดการงาน
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานเป็นการประจำปี งานนี้จัดเป็น
งานวันเดียว มีสวดมนต์ ถวายเทศนาและสดับปกรณ์ พระสวดมนต์มีจำนวน ๒๐ รูป ไม่
ได้นิมนต์ตามเกณฑ์สมณศักดิ์ แต่นิมนต์โดยถือเกณฑ์วัดที่เกี่ยวกับพระบรมอัฐิพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
และพระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ส่วน
พระสดับปกรณ์พระบรมอัฐิมีจำนวน ๕๗ รูป เท่ากับพระชันษาพระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิมนต์ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงลงไปหาต่ำ พระถวายเทศนาก็มีมนต์
พระราชอาคณีสันสูง ตั้งแต่ชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะลงมา งานพระราชพิธีนี้จัดที่
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แต่บางครั้งก็จัดที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และพระที่นั่งดุสิต

มหาปราสาทไม่ต้องวงสายสิญจน์และไม่ต้องตั้งหมอน้ำมนต์ เพราะเป็นพระราชพิธีทักษิณานุประทานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเกี่ยวกับพระบรมอัฐิ มิใช่พระราชพิธีมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จไปทรงวางพวงดอกไม้ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบรมรูปทรงม้า) ที่ลานพระราชวังดุสิตก่อน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวัง เสด็จเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระองค์เดียว) ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิแล้วประทับนั่งยังพระเก้าอี้พระสงฆ์ ๒๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ (ระเบียบการสวดพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีนี้ ก็เช่นเดียวกันกับสวดพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลคล้ายวันสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น) เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบแล้ว นิมนต์พระชั้นนั่งยังธรรมาสน์ อาราธนาศีลและอาราธนาธรรม ถวายเทศนาจบ ยถาบนธรรมาสน์ สมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะที่เป็นประธานในการสวดมนต์ตั้งพัดรับ สप्त ๑๑๑ จบแล้ว ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ และทรงทอดผ้าสดับปรณสังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์ไปนั่งยังอาสนสงฆ์เพื่อสดับปรณ การสดับปรณพระบรมอัฐินั้นนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ ไม่นั่งสลับตามเกณฑ์วัดเหมือนสดับปรณผ้าคู่ในงานพระราชพิธีสงกรานต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ว่า อนิจจา ๑๑๑ ชักผ้าสดับปรณเสด็จแล้วกลับไปนั่งยังอาสนสงฆ์ตามเดิม สมเด็จพระสังฆราชถวายอติเรกพระสงฆ์องค์รองขึ้น สप्तพุทธานุภาเวน ๑๑๑ อยญจ โจ ๑๑๑ ภวตุ สप्तพมจฺจ ๑๑๑ สทา โสตุถิ ภวนฺตุ เต แล้วสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะรูปที่ ๒ ถวายพระพรลาเสร็จแล้วลงจากอาสนะกลับ สังฆการีจะนิมนต์พระเข้าสดับปรณที่ละชุดอีกครั้งหนึ่ง กะพอดีกับที่นั่งบนอาสนสงฆ์ งานใหญ่เช่นนี้ตามปกติต้องมีมาติกา (หรือจะไม่มีมาติกาก็ได้ สุดแต่ฝ่ายสำนักพระราชวังจะแจ้งให้สังฆการีทราบ และสังฆการีก็เผด็จให้พระรูปหัวหน้าทราบอีกครั้งหนึ่ง) พระที่เข้าสดับปรณชุดแรก เมื่อว่า อนิจจา ๑๑๑ ชักผ้าสดับปรณเสร็จแล้ว ต้อง ยถา ๑๑๑ สप्त ๑๑๑ ถวายอติเรก ๗๗ อยญจ โข ๑๑๑ ภวตุ สप्तพมจฺจ ๑๑๑ จบแล้วรูปที่ ๓ ต้องถวายพระพรลา จึงลุกจากอาสนสงฆ์ออกไป พระสงฆ์จากอาสนสงฆ์ออกไป พระสงฆ์ที่จะเข้าสดับปรณชุดต่อ ๆ ไปในงานเดียวกันนี้ ไม่ต้อง ยถา ฯ สप्त ๑๑๑ ไม่ต้องถวายอติเรก ไม่ต้องถวายพระพรลา เพียงแต่ว่า อนิจจา ๑๑๑ ชักผ้าสดับปรณ ก็ลุกจากอาสนสงฆ์ออกไปได้

ในจังหวัดต่าง ๆ มีการพระราชพิธีวันปิยมหาราช ที่ศาลากลางจังหวัดและที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ มีพิธีสงฆ์ ประกาศพระเกียรติคุณและการวางพวงมาลา กราบบังคมพระบรมรูปทรงม้า

ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม วันปิยมหาราช เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน ประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ จะมีพิธีถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าในกรุงเทพมหานคร มีการวางพวงมาลาและถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าที่ลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต ในจังหวัด อำเภอต่าง ๆ ในงานพิธีบำเพ็ญกุศลที่ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ทั้งพระราชอาณาจักร ในโรงเรียน ในงานพิธีบำเพ็ญกุศลที่ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ทั้งพระราชอาณาจักร ในโรงเรียนสถานศึกษาทั้งพระราชอาณาจักร มักจัดพิธีที่สถานศึกษานั้น ๆ

๖.๑๐ งานวันรัฐธรรมนูญ

งานวันรัฐธรรมนูญเป็นการฉลองวันที่ระลึก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครองประเทศ คือวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ พิธีนี้แต่เดิมจัดเป็นงานรัฐพิธี แต่ในปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีที่กรุงเทพมหานครจัดทำพิธีที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เป็นงานพิธีสงฆ์เสร็จในวันเดียว คือนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕ รูป มีสมเด็จพระราชาคณะเป็นประธานในการเจริญพระพุทธมนต์และรับพระราชทานฉันทดาหารเพล เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเคนผ้าไตร และเครื่องไทยธรรมแด่สมเด็จพระราชาคณะ ประธานรัฐสภา นายกรัฐมนตรี และข้าราชการการเมืองชั้นผู้ใหญ่อื่น ๆ ประเคนพระสงฆ์รูปต่อไป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกและต้องถวายพระพรลาด้วย เพราะถือว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมนี้เป็นที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ เคยเป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดประชุมรัฐสภา และเป็นพระที่นั่งอยู่ในพระราชฐาน พระราชวังดุสิต

หมายกำหนดการพระราชพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน มีสาระโดยย่อดังนี้

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงพระเคนฉันทดาหารพระสงฆ์รับ

